

TREBALL DE RECERCA:

**COMPARACIÓ DE
LA VIDA QUOTIDIANA
DE LA
ROMA ANTIGA ,
CATALUNYA
I
UCRAÏNA
AL SEGLE XIX**

AGRAÏMENTS

M'agradaria dir que, des del començament de la meva recerca, he tingut la sort de poder disposar de molta informació, ja sigui l'escripta, ja sigui l'oral. Abans de tenir el tema triat, havia pensat de fer un treball en l'àmbit històric o filosòfic, però al final em vaig decantar per la vida quotidiana de les tres societats que, d'alguna manera o altra, han deixat un rastre a la meua vida. Per aquest motiu, voldria donar les gràcies al meu tutor del treball de recerca, Josep Rodriguez, per haver-me acollit i proporcionat l'ajuda necessària per l'elaboració d'aquest treball. A més a més, agraeixo de tot el cor als meus avis, els quals m'han proporcionat gairebé tota la informació sobre Ucraïna, però, sobretot, els meus pares, els quals han col·laborat tant en l'ajuda en l'àmbit de la informació com en l'àmbit moral, donant-me suport sempre quan ho he necessitat i ajudant-me tirar endavant amb aquest projecte. Per tant, moltes gràcies a tots ells, ja que sense la seva ajuda aquest treball de recerca no es podria dur a terme.

1. Índex

2. INTRODUCCIÓ.....	6
3. ABSTRACT.....	8
4. INTRODUCCIÓ A LES SOCIETATS.....	9
4.1. Societat Romana Antiga.....	9
4.2. Catalunya.....	9
4.3. Ucraïna.....	10
5. COSTUMS: LA FAMÍLIA.....	12
5.1. Roma.....	12
5.1.1. El naixement.....	12
5.1.2. L'educació i l'escola.....	13
5.1.3. L'adolescència i la joventut.....	13
5.1.4. Els noms.....	14
5.1.5. La dona.....	14
5.1.6. El matrimoni.....	14
5.1.7. La <i>concupina</i> , entre l'esposa i l'esclava.....	16
5.2. Catalunya.....	16
5.2.1. El naixement.....	16
5.2.2. L'educació i l'escola.....	17
5.2.3. L'adolescència i la joventut.....	17
5.2.4. El nom.....	17
5.2.5. La dona.....	18
5.2.6. La figura del pare.....	18
5.2.7. El matrimoni.....	18
5.3. Ucraïna.....	19
5.3.1. El naixement.....	19
5.3.2. L'educació i l'escola.....	20
5.3.3. El nom.....	21
5.3.4. La dona.....	21
5.3.5. El pare de la família.....	21
5.3.6. El matrimoni.....	21
5.4. Comentari.....	22
6. COSTUMS: LES CLASSES SOCIALS.....	24
6.1. Roma.....	24
6.1.1. Ciutadans.....	24
6.1.1.1. Patricis.....	24
6.1.1.2. Plebeus.....	24
6.1.1.3. Clients.....	24
6.1.2. No ciutadans.....	25
6.1.2.1. Lliberts.....	25
6.1.2.2. Estrangers.....	25
6.1.2.3. Esclaus.....	25
6.1.3. Relacions entre les classes socials.....	26
6.2. Catalunya.....	26
6.2.1. La noblesa.....	26

6.2.2. La burgesia industrial.....	27
6.2.3. Les classes mitjanes.....	27
6.2.4. Els artesans i els grups urbans.....	27
6.2.5. Els pagesos.....	27
6.2.6. Els obrers.....	27
6.3. Ucraïna.....	28
6.4. Comentari.....	28
7. COSTUMS: EL MENJAR.....	29
7.1. Roma.....	29
7.1.1. Els àpats.....	29
7.1.2. Com menjaven?.....	30
7.1.3. El vi i les begudes alcohòliques.....	30
7.2. Catalunya.....	30
7.3. Ucraïna.....	31
7.4. Comentari.....	31
8. COSTUMS: LA VESTIMENTA.....	32
8.1. Roma.....	32
8.2. Catalunya.....	33
8.3. Ucraïna.....	33
8.4. Comentari.....	34
9. COSTUMS: EL TEMPS LLIURE.....	35
9.1. Roma.....	35
9.1.1. Representacions teatrals.....	35
9.1.2. Espectacles al circ.....	36
9.1.3. L'amfiteatre.....	37
9.1.4. L'esport i el passatemp.....	38
9.1.5. Les termes.....	38
9.1.6. Dies fastos i dies nefastos.....	39
9.2. Catalunya.....	39
9.2.1. El passeig.....	39
9.2.2. El visiteig.....	40
9.2.3. Els cafès.....	40
9.2.4. La tauromàquia.....	40
9.2.5. El teatre.....	40
9.2.6. El ball.....	41
9.2.7. Altres diversions.....	41
9.3. Ucraïna.....	41
9.4. Comentari.....	43
10. COSTUMS: LA CASA.....	45
10.1. Roma.....	45
10.1.1. Les <i>insulae</i>	45
10.1.2. La <i>domus</i>	45
10.1.3. Les <i>villae</i>	46
10.2. Catalunya.....	46
10.3. Ucraïna.....	46
10.4. Comentari.....	47
11. COSTUMS: LA VIDA FORA DE CASA.....	48
11.1. Roma.....	48
11.1.1. El comerç.....	48

11.1.2. Els viatges.....	49
11.1.3. El treball.....	49
11.2. Catalunya.....	50
11.2.1. Les comunicacions i els transports.....	50
11.2.2. Els carrers de la ciutat.....	51
11.2.3. L'urbanisme i el camp.....	51
11.3. Ucraïna.....	52
11.4. Comentari.....	54
12. COSTUMS: LA MORT I ELS FUNERALS.....	55
12.1. Roma.....	55
12.2. Catalunya.....	55
12.3. Ucraïna.....	57
12.4. Comentari.....	58
13. CONCLUSIONS.....	60
14. BIBLIOGRAFIA.....	62

2. Introducció

Aquest treball de recerca està enfocat en l'àmbit de la comparació de la vida quotidiana de l'antiga societat romana, concretament, durant l'època de l'Imperi romà, la societat catalana del segle XIX i la societat ucraïnesa del mateix segle. Des del començament, abans de triar aquest tema, havia pensat altres temes històrics o filosòfics, però al final em vaig decidir per a aquest perquè d'alguna manera aquestes tres societats han marcat la meua vida i hi han deixat el rastre. Per tant, tot i no ser un tema del tot històric, ja que no tracta sobre uns fets concrets, és un tema que pertany a la història, ja que per poder arribar a saber com van esdevenir les guerres o com es van crear els primers partits polítics, inicialment hem de saber com vivien els nostres avantpassats i com s'ho van fer per poder-se'n sortir, ja sigui bé, ja sigui malament, de tots els problemes que ens proporciona la vida. Per aquest motiu, vaig pensar que seria prou interessant veure com vivia la primera gran societat de la història i en quina mesura ens han arribat totes les seves característiques culturals i tradicionals.

Les tres societats en les quals se centra aquest projecte, com ja he mencionat, tenen quelcom que fa que m'encanti estudiar-les, ja que és molt important saber d'on provenim i per què actuem d'una manera i no d'una altra. Com ja he pogut descobrir no tot és inventat, i les tradicions i els costums quotidians, igual que la genètica, són coses que ens provenen dels nostres avantpassats i les que nosaltres heretem, tot i que, molts cops, les intentem transformar per aconseguir quelcom millor. Així mateix, estudiar una societat antiga aporta moltes coses noves i resol molts dels dubtes que ens fem al llarg de la nostra vida. Vaig triar l'antiga societat romana perquè és un tema que m'apassiona i el qual he estudiat en l'assignatura de la llengua llatina. M'encanta descobrir coses sobre el passat, sobretot la manera de viure i de comportar-se de la gent. Per comparar aquesta societat vaig escollir les societats de Catalunya i d'Ucraïna del segle XIX, és a dir, el segle que és bastant proper a nosaltres i en el qual hi ha un desenvolupament important a causa dels nous invents que van facilitar la vida de les persones. Vaig triar Catalunya perquè és on visc actualment i Ucraïna perquè és una societat en la qual vaig néixer i a la qual pertanyo en gairebé tots els aspectes. Ucraïna, per mi, és una societat diferent a la catalana, però, com moltes de les altres, tenen coses semblants i actualment cada cop més i més. Per aquest motiu, vaig decidir analitzar aquestes dues societats en el segle XIX, ja que fins aquella època els països no estaven tant ben comunicats i la gent era molt conservadora i, per tant, conservava els seus costums, però avui en dia tot s'està uniformant i, des del meu punt de vista, tot acabarà sent igual i les tradicions aniran desapareixent a poc a poc fins a que arribarem a una era on els asiàtics tindran els mateixos costums que els americans o els europeus. Per tant, trobo molt important conservar d'alguna manera aquestes costums, encara que sigui amb un petit treball de recerca que en reuneixi els més importants i els més destacats.

Així mateix, doncs, els objectius que em vaig plantejar van ser: aprendre a fer un bon treball bastant extens, aprendre a buscar la informació necessària i ordenar-la de manera adequada, trobar tot el material amb la informació sobre les costums de l'Imperi romà i les de Catalunya del segle XIX, poder contactar amb els meus avis i pares per conèixer coses que no sabia sobre les tradicions i costums ucraïneses, comparar les tres societats i treure'n les semblances i les diferències, però, sobretot, deixar una bona memòria escrita per a que no se'ns oblidí que algunes de les coses que realitzem tant nosaltres com realitzaven els nostres besavis o algunes de les tradicions que seguim o seguien els nostres avantpassats tant propers no són modernes, sinó que ens han arribat de les societats antigues. Per altra banda, m'hagués agradat esbrinar si Ucraïna va ser trepitjada pels romans i si aquests últims hi van deixar algun rastre, però l'extensió del treball i el temps no són suficients per poder-ho fer, per tant, m'agradaria moltíssim continuar amb aquest treball en el futur o que algú interessat es proposi a realitzar aquesta tasca. A més a més, havia pensat agafar molts més aspectes sobre la vida de cadascuna de les societats com el dret (testament, la dona en el dret, el divorci...) o la política, però un altre cop em vaig topar amb el problema de l'extensió del treball i el temps.

La metodologia que he emprat és de l'etnografia comparada. Vaig buscar fonts històriques i etnogràfiques en llibres, internet i publicacions especialitzades, vaig fer una lectura de la bibliografia triada i vaig extreure la informació més important de cada societat, vaig fer diverses comparacions i, finalment vaig presentar les conclusions. Així mateix, podria dir que aquest treball es divideix en diferents apartats que són la família, les classes socials, el menjar, la vestimenta, el temps lliure, l'àmbit de la casa, la vida fora de casa i la mort i els funerals. Cada apartat té els seus subapartats, els quals expliquen els costums i les tradicions en les que se centra el meu projecte.

S'ha de dir que realitzar un treball com aquest comporta molta feina i ocupa molt temps. Al principi, canviava de tema perquè no sabia ben bé amb quin m'agradaria treballar. Però després de triar-lo es van formular altres obstacles com l'acumulació de la informació i la necessitat de triar només la necessària amb un cert període de temps, redactar-la i deixar tot ben polit, trucar els avis un parell de cops a la setmana i distreure els pares per demana'ls ajuda, etc. Però crec que tot aquest esforç ha valgut la pena, ja que no només és un treball per treure nota, sinó que és una memòria que seria interessant a conservar.

3. Abstract

Comparison between everyday life in Ancient Rome with Catalonia and Ukraine in the XIX century

Fedoryshyn Y.

Institut la Segarra (Cervera)

This project is about everyday life of three different societies that are Ancient Rome, Catalonia in XIX century, and Ukraine in the same century. The goal is to expose some features and traditions of these three countries and compare the Catalan society in XIX century with the Ancient Rome's one and do the same with the Ukrainian society. Then, I also compare Catalonia and Ukraine in XIX century and expose some differences and similarities of these two countries and compare them with the Ancient Rome. I've chosen XIX century because in many aspects their cultures still weren't corrupted by the huge advance of mass media and communications that provoke the standardization of all cultures in the world. But the main goal is to expose what traditions and features of everyday life Catalonia and Ukraine have inherited from the Ancient Rome.

The research contains different sections that are the most important issues in any country's life. These sections are family life, free time, some people's rights, the parts of the house, death and funerals, clothes, life outside home, social position and national food. All of them have the subsections with a full explanation of these features of every society.

The results are that both Catalonia, as a society that comes from the Roman, and Ukraine, as a society that doesn't come from the Roman, had some links in the ancient past that unite them.

I was helped by my parents and grandparents to find some information from Ukraine and this has been another reason for doing this project because I think it's important to preserve the traditions of your own country and make other countries know about them.

4. Introducció a les societats

4.1. Societat Romana Antiga

La civilització romana era fonamentalment urbana perquè la seva unitat bàsica eren les ciutats que, creades a imatge i semblança de Roma, van ser el principal mitjà per entendre el model romà de vida per totes les terres sotmeses al domini dels romans. Segons la tradició i la llengua, Roma va ser fundada l'any 753 a.C.

Els romans eren una societat molt militaritzada i forta, tenien un gran exèrcit, unes bones armes i una política que els guiava cap a una direcció ben determinada: el domini, l'imperi. Al llarg del temps, quan les ciutats dins de la península itàlica es van estabilitzar, els romans van voler crear un gran Imperi conquerint les altres societats. Així mateix, van iniciar el procés de romanització, amb el qual els pobles indígenes adoptaven, de grat o per força, la llengua i la cultura de Roma un cop conquerits. Roma va posar en marxa un programa planificat de colonització basat sobretot en el repartiment de terres entre els que havien passat més anys en l'exèrcit, creant una xarxa de ciutats diverses al llarg del territori. Va ser un procés lent que va significar la desaparició d'altres cultures i la substitució per la romana. Les altres cultures no només van adoptar la llengua, sinó que l'organització de les manifestacions culturals i artístiques. La cultura romana va ser molt civilitzada i va ser adoptada amb bastanta facilitat.

La progressiva ampliació dels dominis romans en la península Itàlica i en altres territoris va acabar creant un gran Estat, dividit en varies ciutats i províncies, en el qual la ciutat romana era el centre polític per a les altres poblacions.

Roma va nèixer amb una missió, la va complir i, en acabar-se la missió, va arribar a la fi. Aquesta missió va consistir a recollir les civilitzacions que l'havien precedida: la grega, l'oriental, l'egípcia, la cartaginesa; fusinar-les i difondre-les per tot Europa i la conca mediterrània. Roma no va fer grans aportacions ni en filosofia, ni en art, ni en ciència, però va proporcionar les carreteres perquè circulesin, els exèrcit per defensar-se, un formidable sistema de lleis per garantir-ne el desenvolupament en un marc d'ordre i una llengua per fer-los universals. No va inventar noves formes polítiques, ja que la monarquia i la república, l'aristocràcia i la democràcia, el liberalisme i el despotisme ja havien estat experimentats. Però Roma en va fer uns models i en cadascun va brillar pel seu caràcter pràctic i organitzatiu. Cap altra ciutat del món no ha tingut mai una aventura tan meravellosa i la seva història és molt gran.

4.2. Catalunya

Catalunya és un país europeu de la Mediterrània occidental constituït com a comunitat autònoma d'Espanya. Se situa en un territori delimitat al nord pel Pirineu, en la frontera amb França, i a l'est per la Mediterrània, mentre que a l'oest toca amb l'Aragó i al sud amb la Comunitat Valenciana.

Pel que fa a la seva història, va destacar en aquest territori la presència hel·lena, a la qual es va afegir la fundació cap al segle VI a.C. d'*Emporion* (Empúries) i una notable influència sobre els habitants indígenes, que en aquella època constituïen tribus íberes amb elements comuns, però sense unitat política. Així, els ilerjavons es trobaven situats al voltant del delta de l'Ebre, els laietans vivien a la rodalia de l'actual Barcelona i els ilergets tenien la seva capital a Ilerda (Lleida). Van ser aquests últims que van oposar una major resistència a les tropes romanes, que durant la segona guerra púnica (218-201 a.C.) van desembarcar a Empúries i van establir el seu principal centre d'operacions a Tàrraco (Tarragona). El procés de romanització va ser al principi molt lent, però a partir de l'època d'August, en què s'hi va iniciar un llarg període de pau i es va produir una profunda

reorganització d'Hispania, l'idioma, les institucions i les costums romanes van començar a transformar el territori i la vida dels seus pobladors. Tàrraco, capital de l'extensa província Tarraconense, va ser una de les ciutats més importants i pròsperes de l'època.

A partir del segle III, l'Imperi Romà va entrar en un procés de decadència política i econòmica. Les invasions dels pobles bàrbars, nom dels francs i els alans, van provocar la destrucció de les ciutats més importants (Tàrraco, Emporion, Barcino) i els pagesos i els esclaus van començar a fer diverses revoltes. Així mateix, els pobles visigòtics es van aprofitar per envair les ciutats catalanes, però ni aquests ni, posteriorment, els àrabs van poder deixar una petjada tant important com ho van fer els romans.

*“En el segle XIX va ser un període especialment intens de la història de Catalunya. A grans trets, es va caracteritzar per la configuració d'una societat complexa, en expansió demogràfica, creixement industrialitzada i en què, sobre els forts enfrontaments entre la burgesia urbana liberal i el tradicionalisme imperant als medis rurals, d'una banda, i el conflicte social entre patrons i obrers, d'altra, es van imposar en ocasions la causa comú de la defensa de les senyes d'identitat pròpies, el màxim exponent de la qual seria el creixement del nacionalisme. Un panorama, en definitiva, amb massa fronts oberts com perquè la convivència resultés fàcil. De fet, els conflictes de diferent signe van ser freqüents al llarg de tota la centúria”.*¹

Durant el segle XX Catalunya va créixer i es va desenvolupar notablement gràcies a la situació econòmica que tenia, que era superior a gairebé tota la resta d'Espanya i cap al 1910 configurava ja una societat industrialitzada cap a la qual arribaven importants corrents migratoris fins a arribar als nostres dies.

Amb aquestes dades podem veure que Catalunya és un territori que va estar sota el domini romà en els primers segles després de Crist i, per tant, va ser un territori romanitzat, la qual cosa significa que va adaptar la seva política, la seva llengua i molts dels trets culturals. Encara avui, hi podem trobar alguns dels aspectes que són propis dels romans o s'hi assemblen.

Catalunya té tres símbols representatius i distintius propis anomenats símbols nacionals: la bandera, l'himne i la festa nacional. La bandera catalana és una faixa amb cinc faixes grogues i quatre de vermelles, totes del mateix gruix. L'himne nacional és *Els Segadors* i la festa nacional se celebra l'11 de setembre, recordant la pèrdua de les llibertats de l'onze de setembre de l'any 1714 i l'esperança d'un total recobriment nacional. Pel que fa a les llengües, les oficials són el català i el castellà.

Parlant de les costums i les tradicions dels temps actuals, són semblants als països de la resta del món, per això mateix ens centrarem amb el segle XIX i començaments del segle XX per comprobar com eren les tradicions de la vertadera Catalunya, no tan uniformada com ho és avui en dia.

4.3. **Ucraïna**

Ucraïna és un estat de l'Europa oriental que s'estén al costat de les costes septentrionals del mar Negre i el mar d'Azov. Limita al nord amb Bielorússia i la Federació Russa, a l'est amb la Federació Russa, al sud amb els mars d'Azov i Negre, al sud-oest amb Moldàvia i Romania i a l'oest amb Hongria, Eslovàquia i Polònia.

La població està formada majoritàriament per ucraïnesos (72%), quasi una quarta part de russos (22%) i diverses minories ètniques (jueus 1%, bielorússos 1%, moldaus 0'5%, polacs, etc.).

¹ Extret de "Catalunya (Segle XIX: el despertar nacionalista)." *Geografia d'Espanya - Ciències socials II*. Ed. Antoni López. Barcelona: Ayuda Escolar, S.L., pàg. 151

Pel que fa a la seva història, es caracteritza pel fet d'estar sotmesa durant gran part de la seva existència a diferents potències polítiques. A partir del segle II a.C. diverses tribus eslaves habitaven les terres de l'actual Ucraïna. Aquestes tribus van fundar, a partir del segle IV d.C., l'estat dels ants al nord de la mar Negra, entre els rius Dnièster i Don. En les lluites contra àvars, aquest estat es va descompondre en diversos territoris, ocupats per polians, severians, volivians, drevlians, entre d'altres. El príncep dels polians Kyi va fundar, a finals del segle VI, la ciutat que ara s'anomena Kiev i és l'actual capital del país. A mitjans del segle IX van aparèixer els varegs en aquests territoris, que eren guerrers nòmades que t'ambé s'anomenaven rus i els quals van dominar la població indígena i van fer possible una nova formació política, Rus, que tenia Kiev com a centre. Així, va començar l'època dels tsars. A mitjans del segle XIV, els lituans es van aprofitar la debilitat del poder dels tsars per ocupar les terres d'Ucraïna. A partir del segle XV, a Lituània, va créixer la influència de Polònia, amb la qual cosa les dues potències es van unir i els territoris ucraïnesos van caure sota la dominació directa de Polònia.

En el segle XVII els cosacs (els “fora de la llei”) es van rebel·lar contra la dominació polaca. Per buscar protecció contra Polònia, el seu líder Jmenitski va firmar un tractat amb Rússia. Però, d'aquesta manera, Ucraïna va passar de la dominació de Polònia a la dominació russa. Així, els ucraïnesos van tornar a buscar suport als polonesos, i entre aquests i els russos van sorgir certes lluites, les quals van acabar en la repartició del territori ucraïnès. Fins al segle XVIII les terres de l'actual Ucraïna es trobaven repartides entre Polònia (part occidental) i Rússia (part oriental). A la fi d'aquest segle, el domini polonès es va desfer i l'imperi rus es va estendre cap a l'est ocupant tota Ucraïna. Així mateix, el país estava sota la dominació russa fins que durant la Revolució Russa, els nacionalistes ucraïnesos van crear una república independent (1917) que va lluitar contra els soviets, però aquests, guanyadors, la van incorporar, una altra vegada, a la Unió Soviètica. Ucraïna va proclamar la seva independència de la Unió Soviètica el 14 d'agost de 1991.

Amb totes aquestes dades podem veure que Ucraïna no ha estat un país romanitzat perquè no va ser envaït pels romans d'una manera directa però, tot i així, va rebre algunes influències d'aquest, ja que Ucraïna va tenir relacions amb la cultura bizantina, la qual va ser successora de la cultura romana. Per tant, Ucraïna no va ser romanitzada però va rebre la influència romana d'una manera indirecta. Un dels aspectes que va adoptar, propi dels romans, va ser la religió cristiana.

Igual que Catalunya té tres símbols representatius: la bandera, l'himne i la festa nacional. En aquest cas, la bandera consisteix en dos colors, el blau que està a la part superior i representa el cel blau, i el groc, a la part inferior que representa els camps de blat de les estepes del país. L'himne d'Ucraïna és *Ще не вмерла Україна* (“La glòria d'Ucraïna no pot perèixer”) i el seu dia nacional se celebra el 14 d'agost.

Ucraïna és un país que s'ha anat desenvolupant al llarg del temps i avui en dia, com la resta dels països del món, encara que conservi molts dels trets tradicionals propis, s'ha anat uniformant i es diferencia poc dels altres. Per aquest motiu, ens centrarem en les costums i les tradicions del segle XIX i començaments del segle XX, ja que seria interessant arribar a conèixer les costums no molt modificades del país.

5. Costums: la família

5.1. Roma

5.1.1. El naixement

El naixement d'un romà no es limitava a ser un fet biològic. Els recent nascuts no eren acceptats en la societat, sinó mirant la desició del que s'encarregava de la família. L'anticoncepció, l'abort, l'exposició dels nens d'origen extraconjugual i l'infanticidi del fill d'una esclava eren pràctiques usuals i legals.

A Roma no es podia dir que un ciutadà “ha tingut” un fill, sinó que l' “ha agafat” o l' “ha acollit” (*tollere*). El pare feia la prerrogativa, immediatament després de que nasqués el seu fill, és a dir, l'alçava del terra, on l'havia deixat la comadrona, per a que aquest l'agafés als braços i manifestés, d'aquesta manera, que el reconeixia. Així mateix, si el nen era reconegut, nou dies més tard (*dies lustrius*) era purificat a l'altar domèstic, se li penjava la *bullā* (bosseta d'or o de cuir que funcionava com a amulet) i se li posava el nom. Els romans distribuïen aquest període del nen en tres etapes: *infans* (que no parla), *puer* (fins als set anys) i *adulescens*. La nena, als 12 anys, passava de *infans* a *puella virgo*, l'edat en la qual es considerava oficialment dona adulta. En aquest moment ja estava preparada per a oferir les seves joguines a les deesses a l'altar familiar i ja es podia casar.

La mare, que acabava de donar a llum el nen, estava assentada sobre una butaca especial, lluny de qualsevol mirada masculina, o s'havia mort durant l'operació que havia hagut d'extreure el seu bebé del seu ventre obert.

El nen, que no havia sigut agafat pel seu pare, era llançat fora de casa al davant de la porta de l'habitatge o en les deixalles públiques o la columna lactària i el podia acollir qui volgués. Llançaven o ofegaven les criatures mal formades (però no pel còlera, sinó per raó, tal com deia Sèneca: “*S'ha de separar lo bo de lo que no serveix per a res*”).¹ El mateix feien amb els fills d'una filla seva que havia comés algún error. Però, sobretot, l'abandonament dels fills era per la misèria d'uns i per la política matrimonial dels altres. Els pobres els abandonaven perquè no els podien criar. Tot i així, com a desició legítima i madura, el marit que sospitava que la seva muller li havia sigut infidel, abandonava el seu fill.

En les províncies orientals, els pagesos repartien amistosament els nens. Per exemple, un matrimoni tenia 4 fills, i amb aquest havien arribat al límit de les boques que podien alimentar, però si se'ls hi naixien 3 més, els passaven a les famílies dels seus amics, els quals els acollien per tenir futurs treballadors i els consideraven com a “fills seus”.

Però que passava amb els fills que eren llançats fora de casa? Els rics no volien veure mai més els nens, però els pobres els acollien i feien tot el possible per a que aquests se sentissin acceptats a la família. Tot i així, això passava en pocs casos, ja que normalment els nens morien abans d'arribar a casa d'algú. En molts casos, tot això era només un simulacre perquè després de que el fill sigués llançat al carrer, la mare, a les esquenes del seu marit, agafava el nen i el portava a alguna família coneguda, per a que el criessin.

Els bastards, per exemple, adoptaven el nom de la seva mare i no existia el reconeixement de la paternitat. Però aquests, no tenien cap paper en la política romana. En canvi, pel que fa al nen adoptat, aquest agafava el nom de la família del seu nou pare.

¹ Luci Anneu Sèneca, fou un filòsof, polític, orador i escriptor romà conegut per les seves obres de caràcter moralista.

5.1.2 L'educació i l'escola

El recentment nascut rebia el nom a partir del vuitè dia, si era nen, i a partir del novè, si era nena. Primer se li posava el *praenomen* (nom de pila), després, el *nomen* (el de la família) i per l'últim, el *cognomen* (el de la *gens*).

Des del primer dia se li posaven els amulets. Les primeres joguines eren els sonalls (*repitacula*). Després de néixer s'entregaven a la nodrissa, que era com la seva segona mare. Però aquesta, feia molt més que alimentar, es dedicava a l'educació dels nens fins a la pubertat juntament amb un criat anomenat *pedagog*, encarregat de la bona educació dels nens. Així mateix, els nens es comunicaven més amb aquests que amb els seus propis pares. La nodrissa els ensenyava a parlar i el *pedagog* a llegir. Els nens vivien amb ells, menjaven amb ells, però sopaven amb els seus pares i els invitats, ja que el menjar de nit tenia quelcom relacionat amb la cerimònia.

L'educació era per poder educar els joves i tenir bon caràcter en quan a la futura política i, per aquest motiu era important preparar-los per a que poguessin exercir bé els càrrecs. Per tant, era una mica com nosaltres fem que els adolescents practiquin l'esport perquè sabem molt bé que més tard passaran la resta de la seva vida assentats en un despatx.

La severitat correspon al paper del pare, mentre que per la mare és més pròpia la tovesa. Per aquest motiu, un nen que era ben educat dirigia la paraula al seu pare anomenant-lo *domine* (senyor). I, sabent això, es pot veure que la distància entre els pares i els fills era enorme.

Pel que fa a l'escola, aquesta era una institució important (*schola*). El calendari religiós marcava els dies de descans i les classes es donaven pels matins. Hi assistien tant els nens com les nenes, però als 12 anys se separaven. Només els nens, si eren de família rica, continuaven estudiant; tots els altres es quedaven a casa i treballaven a les terres. L'ensenyament es dividia en tres etapes, com ens ho mostra la taula de l'Annex. ²

Pel que fa al material escolar, la forma més usual d'escriure era sobre taules, amb un punxó o *stylus*, que tenia una espàtula per esborrar fixada a la part oposada d'on es guardava el punxó. Sobre el paper escribien amb tinta i càm. Els còdex, semblants a un quadern, estaven formats per un grup de taules unides mitjançant un cordill o diversos fulls de pergami cosits.

Els joves continuaven els seus estudis per adornar el seu esperit, per dedicar-se a les belles arts. A Roma, no s'ensenyava matèries formatives ni utilitàries, sinó matèries de prestigi, i en primer lloc, la retòrica. Així mateix, es tractava d'embellir mitjançant la retòrica l'ànima dels joves.

El definitiu perfeccionament a la seva formació era l'exèrcit, en el qual entraven els nens a l'edat de 16 o 17 anys. La força de l'exèrcit romà residia en la seva disciplina: el cobard era assotat fins a morir i el general podia decapitar a qualsevol per la mínima desobediència i, a més a més al desertor se li tallava la mà dreta. El jove que havia sobreviscut a deu anys de vida militar podia, en tornar a casa, emprendre la carrera política, que anava per graus, era electiva i estava sotmesa a tota mena de precaucions i controls.

5.1.3. L'adolescència i la joventut

No hi havia la majoria d'edat legal i deixaven de ser *impubers* quan el pare o el tutor els vestia amb una *toga virilis*, és a dir, amb la roba d'home.

---

² Vegeu la taula sobre les tres etapes de l'ensenyament a l'apartat de "Costums: la família (Roma)" dels Annexos, p.5.

Era freqüent que fins al matrimoni els joves disfrutessin d'una certa indulgència paterna, s'associessin als *collegia juvenum* i practiquessin l'esport, l'esgrim, la caça i altres activitat grupals. Pels joves romans, la pubertat i l'iniciació sexual eren pràcticament sinònims, mentre que per les joves la seva virginitat tenia un caràcter gairebé sagrat.

Fins que el pare no moria, el fill no podia convertir-se en *paterfamilias* ni tenir un patrimoni propi, fins aquest moment el fill o la filla continuaven sota la seva autoritat. El pare podia, fins i tot, condemnar-los a mort en privat. Els nens que eren orfes de pare podien convertir-se en un *paterfamilias* després de casar-s'hi però les noies i les dones eren eternes menors, sempre sota la tutela d'algun home.

5.1.4. Els noms

La filiació pels romans venia per via paterna. Els nens rebien tres noms, el *praenomen* (nom personal) que apareixia abreujat (A. = *Aulus*, L. = *Lucius*), el *nomen* (nom de la *gens* a la qual pertanyia la persona que era el nom del fundador de la ciutat (*Cornelius*, *Iulius*), i el *cognomen* (el nom de la família com *Pautus* = el que té les orelles penjants).

Les nenes només portaven el *nomen* i se les diferenciava amb un diminutiu o un numeral ordinal (*prima*, *secunda*...) o també anomenant-les *maior* i *minor*.

5.1.5. La dona

La dona lliure romana estava enganxada sota el poder del seu pare o el seu marit i no tenia poders polítics. Les nenes tampoc rebien la mateixa educació que els nens, molt poques anaven a l'escola mitjana i mai a la superior, encara que algunes arribaven a un alt nivell cultural gràcies als preceptors particulars.

Tot i això, la dona disfrutava d'una gran consideració dins de la família i des de l'època imperial disposava d'una gran llibertat, major que les dones de les altres societats antigues. Així mateix, la dona portava una intensa vida social pròpia (sortia a comprar, participava en els banquets, treballava en alguns oficis que no es consideraven femenins...) i acompanyava el seu marit als actes oficials o espectacles. També tenia cura de la casa, teixia i filava, però les feines més dures eren reservades pels esclaus i les esclaves.

En una societat patriarcal com la romana, durant la seva infància i fins al moment del seu casament, estaven sota l'autoritat d'un parent baró proper (avi, pare, oncle, etc.). Quan es casaven deixaven de formar part de la família del seu pare i es trobaven sota l'autoritat del *paterfamilias* del seu marit. En cas de la mort del seu marit, se'ls hi designava un tutor, que normalment era un familiar o un home escollit per ella. En aquest últim cas, com que les dones vivien separades del seu tutor, en realitat gaudien d'una gran llibertat.

Les dones que vivien pitjor a Roma eren les esclaves que es consideraven objectes de dret, a més de tenir els pitjors treballs, havien de satisfer els seus amos en les seves relacions extra matrimonials. Aquestes no es podien casar, però sí que podien estar unides a un esclau (*contubernium*).

5.1.6. El matrimoni

El matrimoni a Roma era un acte privat. No es precisava l'intervenció de cap autoritat civil o religiosa. En cas de litigi per una herència, el jutge decidia si un home i una dona estaven casats per

“bodes justes”. Aquestes bodes tenien iduables efectes jurídics: els fills engendrats eren legítims, agafaven el nom del pare, continuaven la línia de descendència i eren els hereus del patrimoni. Encara que la cerimònia no era necessària, la tradició i el caràcter sagrat que aportava, la convertien en un esdeveniment important. Així mateix, els primers segles de la República, existien, a la vegada, dos formes de casament: la *confarreatio*, que era pròpia dels patricis i consistia en una cerimònia religiosa celebrada davant de l'altar domèstic, i la *coemptatio*, que era el casament dels plebeus. A més a més, hi havia dos tipus de matrimoni, amb mà i sense mà. Amb el primer, que era el més habitual, el pare de la noia renunciava tots els drets que tenia sobre ella a favor del gendre, que es convertia en l'amo de la dona. Amb el segon, en què es prescindia de la cerimònia religiosa, el pare conservava aquests drets. Així mateix, després del matrimoni es feia el prometatge, que era una desicció dels pares, sovint sense consultar els afectats. Era una desicció sobre el patrimoni i el dot, i se segellava amb un anell que el promès posava a l'anul·lar de la promesa, per on es creia que passava un nervi que anava cap al cor.

Primerament, per fer la cerimònia, s'elegia la data, evitant els dies i els mesos de dolents *auguris*. La nit abans, l'esposa consagrava a una divinitat les joguines d'infància. Les habitacions de la casa del nuvi i de la núvia s'adornaven amb flors, guirnals, etc. Després, en certes cases, es feia la firma dels *tabulae nuptiales* o contracte, on s'estipulava la dot.

El dia de la cerimònia la núvia anava vestida amb un vestit nupcial blanc (*tunica recta*), que s'agafava amb un cinturó (*cingulum*) nuat de forma típica i deslligat pel nuvi la nit de les bodes, i amb un vel rosa (*flammeum*). Després de la cerimònia al temple o a l'altar domèstic on una matrona unia les mans dretes dels cònjuges passant-les una sobre l'altra, es reunien les dues famílies amb els amics, criats i clients i s'anava a la casa de l'esposa, on es feia el banquet.

Cap al vespre, començava la cerimònia de l'acompanyament de l'esposa a casa del marit, la *deductio*, que era una reproducció ritual del rapte de les sabines. La núvia es llançava als braços protectors de la seva mare i el nuvi l'arrancava d'ells violentament. Hi havia llagrimes i patiments. Però de cop, el festeig es desplaçava cap a casa del nuvi, el qual anava al davant de tots per poder rebre la núvia a la porta. La núvia portava el fus i la filadora, símbols de la seva futura activitat domèstica, i anava acompanyada de tres joves que tenien vius el seu pare i la seva mare. Mentre es feia aquesta processó, se sentia el so de les flautes i cants d'amor. Quan el seguici arribava al seu destí, el marit, des de darrere la porta, demanava: “Qui ets?”, i l'esposa responia: “Si tu ets tal, jo sóc la tal.” Els acompanyants l'aixecaven per a que no toqués l'umbral amb el peu i el marit la rebia donant-li l'aigua i el foc, símbols de la llar. Aleshores ell l'alçava en braços i li ensenyava les claus de casa. I tots dos, amb el cap cot, passaven sota d'un jou per simbolitzar que se sotmetien a un vincle comú. En entrar la núvia resava als déus de la seva nova casa i el dia següent ja era considerada matrona. A partir d'aquest moment, la dona perdia molts aspectes de la independència com li era prohibit beure vi i abortar sense el consentiment del seu marit.

El matrimoni es podia realitzar quan el noi havia complert 14 anys i la noia 12. Però no es podia realitzar si el *paterfamilias* no estava d'acord i ho prohibia. A més a més, per poder casar-s'hi s'havia de ser ciutadà romà, així mateix, els esclaus no tenien drets al matrimoni.

Quan els cònjuges ja estaven casats, el marit controlava la dot i, si hi havia separació, no estava obligat a tornar-la. La dot era habitual i si la jove no la portava al matrimoni, és com si sigués una *concubina* o una abandonada. Per això mateix, si el seu pare no tenia res per a dotar-la, ho demanava als parentius i als clients. La dot es podia tornar al pare o a la dona si el matrimoni se separava. Però si la dona tenia diners, no tenia cap obligació d'entregar-ho tot com a dot i es podia reservar alguna quantitat.

5.1.7. La concubina, entre l'esposa i l'esclava

En la situació quan el pare de la família es quedava vídu, podia aprofitar-se de les seves esclaves, podia tornar a casar-se i agafar-se una *concubina*. S'anomenaven concubines les dones amb les que un home estava casat o cohabitava habitualment. El concubinat s'assemblava amb tot al matrimoni. La concubina havia de ser una dona lliure, ja que les esclaves no podien tenir el matrimoni i la unió era monogàmica; era impensable tenir una concubina si l'home estava casat o tenir dos concubines a la vegada. Així mateix, el concubinat, a diferència del matrimoni formal, no concluïa a les conseqüències jurídiques i els fills nascuts d'un concubinat honorable eren lliures, tot i que il·legítims, ja que la dona no estava del tot casada i, per tant, portaven el nom de la mare.

5.2. Catalunya

5.2.1. El naixement

El naixement dels fills, i a més si era el primer, suposava un esdeveniment important personal i familiar en el petit univers de la família. Al recentment nascut se l'acceptava a la família amb les mans obertes, tot i que els que no posseïen diners es preocupaven de com el podien fer créixer, ja que amb prou feines tenien aliments per poder passar el dia. En canvi, a les famílies riques, el nen que acabava de nèixer es vestia amb panyals fets dels trossos de roba que calentaven el seu petit cos. Si els pares posseïen diners i, a més, era el primer bebé vingut en la família, la mare era envoltada de flors i la felicitat als de pares no s'acabava. Tot i així, el pare mai demostrava la seva actitud carinyosa al nen davant el públic, només era la mare que l'acariciava i li donava tot el carinyo que sentia. A l'hivern el nen anava ben tapat i, en molts casos, podia arribar a portar fins a tres gorrets. Tant si eren rics o pobres el nen tenia un petit llit per ell, en el qual s'acostumava a dormir des de petit. A més a més, en les famílies benestants, el bebé era molt ben cuidat i, fins i tot, criat per una dida, la qual contractaven a partir dels anuncis de la premsa de la ciutat. Aquestes dones de les famílies benestants eren aconsellades pels metges de no alimentar amb el pit el nen, la qual cosa aquesta era la feina de les dides. El mateix podia passar en les famílies més modestes, ja que si la dona havia tingut ja uns quants parts, no era aconsellable que alimentés amb el seu pit el seu nen recentment nascut.

Al cap d'un parell de mesos era necessari batejar el nen o la nena. Primerament, es triaven qui eren els padrins, els quals havien de ser majors de 16 anys, ja que, si no ho eren, es considerava que estaven en una edat que no garantia prou maduresa per poder educar la criatura en el cas que els pares morien. El dia del bateig portaven el nen a l'Església per a que allí, el capellà fes l'oració i batejés el nen. Vestien la criatura amb peces de roba de color blanc i pel camí a l'Església li tapaven la cara amb un mocador per a preservar la criatura de les forces malignes. Ja a l'Església, després de pronunciar l'oració, el capellà tirava aigua sagrada sobre el cap del bebé per a que aquest entrés a la religió cristiana i passés a ser cristià, així mateix, era una manera de purificar l'ànima de l'infant. Els que eren presents en l'Església eren els familiars més propers, és a dir, els pares, els avis, els germans i els padrins de bateig. Després de la cerimònia, s'anava cap a casa, on tots aquests familiars tenien un petit banquet on celebraven que el nen havia entrat en una nova vida sense pecats.

Quan el nen o la nena complien 7 o 8 anys, se'ls feia la comunió, que era una altra cerimònia d'tipus cristià, semblant al bateig però amb un significat diferent. La comunió era el moment en el qual el nen o la nena prenién el "cos de Crist" que era un trosset de pa que li donava el sacerdot després de la missa. Així mateix, el nen o la nena entrava un altre cop en els ritus i la religió cristiana i es des-

feia de tot el mal i dels dimonis. Després, ja a casa, la família solia tenir un gran banquet amb tots els familiars, els amics i els veïns.

Tot i així, moltes de les famílies pobres d'aquella època abandonaven els seus fills, els quals podien ser acollits pels altres o morien al mateix lloc on l'havien deixat. Normalment, això passava poques vegades i hi havia pocs nens abandonats en el mateix dia de naixement.

5.2.2. L'educació i l'escola

Els pares dedicaven poc temps als seus fills. Mentre eren petits i creixien estaven amb els criats, en les famílies benestants, i jugaven sols o amb els seus germans a les famílies més pobres. Quan ja tenien prou edat per anar a l'escola, els pares els enviaven a estudiar, tot i que no tots s'ho podien permetre. Alguns anaven a estudiar, els altres a treballar en el camp o a la indústria. Tanmateix, les mares eren les encarregades de seguir el progrés dels seus fills.

Pel que fa a l'escola, era ben diferent l'ensenyança dels rics que la dels pobres. Els rics enviaven els seus fills a les escoles privades, a les quals eren acompanyats per un auxiliar o simplement, els primers anys que corresponien a l'educació primària, es quedaven a casa amb un professor particular. En les escoles privades els nens anaven vestits amb roba especial i els professors els dedicaven més temps que els professors de les escoles públiques. Aquestes escoles privades es basaven en estudis religiosos i, abans de començar les classes, s'havia de passar per l'oratòria i resar. Les escoles públiques també eren bastant religioses però no s'hi capficaven tant com les privades.

Així mateix, els nens passaven tot el dia a l'escola, ja que les classes començaven a les vuit del matí i acabaven a les vuit i mitja de la tarda, tot i que tenien diversos patis per descansar i per menjar. Per aquest motiu, els nens que vivien en el camp i els que tenien els pares treballant a la indústria només rebien l'educació primària perquè necessitaven temps per poder treballar, ja que l'escola ocupava tot el dia. Els més rics continuaven els estudis passant per l'educació secundària i si podien accedien a la universitat. Les nenes acabaven els seus estudis a l'escola primària, ja que més tard es dedicaven a les feines domèstiques que, precisament, començaven a estudiar a l'escola. A més a més les classes estaven separades, és a dir, els nens estaven separats de les nenes. Els estudis que s'hi realitzaven eren els que podem observar a la taula de l'Annex. ³

5.2.3. L'adolescència i la joventut

Pel que fa a la joventut, els nois i les noies eren bastant religiosos, ja que es criaven en aquest ambient. Anaven sovint a l'Església i era allí on, majoritàriament, trobaven l'amor de la seva vida. Molts cops alguns quan havien complert els 18 anys marxaven de casa i, si durant la seva adolescència havien guanyat algun diner treballant, fins i tot podien arribar a comprar-se les seves pròpies terres.

5.2.4. El nom

El nom que agafava l'infant en nèixer, era el cognom del pare i, posteriorment, cognom de la mare. A més a més, al nen o a la nena se li posava un nom propi. Així mateix, podia sorgir una mescla com aquesta: *Maria* (el nom propi) *Rodriguez* (el cognom del pare) *Martinez* (el cognom de la mare). Quan es casaven continuaven conservant els seus cognoms i els trasmetien als seus fills.

---

³ Vegeu la taula sobre les etapes de l'ensenyament a l'apartat de "Costums: la família (Catalunya)" dels Annexos, p.6.

5.2.5. La dona

La dona, en aquesta època, estava subordinada a l'home i estava privada del dret jurídic o polític. Totes les dones estaven subordinades al món masculí, però no totes tenien les mateixes condicions de vida, ja que tot depenia de la riquesa que posseïa la família.

Pel que fa a les dones burgeses i d'alta noblesa, eren molt conservadores i el seu únic objectiu era el matrimoni. Eren dones que estudiaven per ser senyores de casa i dedicar-se solament a les feines domèstiques. Eren encarregades de netejar, cuinar, planxar, cuidar els fills, sortir a comprar, etc., tot i que les criades els hi ajudaven.

Pel que fa a les dones de la classe obrera o pageses, a part de fer les feines domèstiques, anaven a treballar al camp o a la indústria. Tenien tot el dia ocupat i, pràcticament, no descansaven, sempre tenien quelcom a fer. Eren una mà d'obra bastant barata, ja que eren menys pagades per la feina que realitzaven que els homes i, a més a més, eren poc especialitzades, ja que tenien estudis elementals o, algunes, ni això. Tenien unes feines molt dures i moltes treballaven durant deu hores o més per portar a l'acabament de la setmana un sou que no els arribava ni per pagar el metge per curar les malalties contretes durant el treball. Per aquest motiu, cap als finals del segle les dones van començar a organitzar-se en associacions per protestar a les dures condicions de feina.

Les dones, tant si eren riques com pobres, no podien participar en cap partit polític ni tampoc podien votar.

5.2.6. La figura del pare

La mare era l'encarregada de la vida familiar, però el pare era el que ho dominava tot. Aquest tenia el poder sobre la seva dona, els seus fills, les seves riqueses i tenia tots els drets polítics i jurídics. Era el qui controlava els fills en la seva educació, no en la que feia la mare, sinó que en les decisions que prenien els seus fills en els futurs estudis. També era el que controlava tots els béns i el que portava el diner a casa, en les famílies benestants, i el que portava el sou molt més alt, en les famílies més modestes. Controlava també tot el que feia la dona i totes les visites que rebien, la decoració de la casa i la roba, etc.

A més a més, el pare tenia la seva pròpia habitació a casa, en la qual guardava tots els seus documents importants i on passava el seu temps lliure llegint i escrivint coses. Quan aquest moria la família començava a tenir molts problemes, ja que els afers amb els documents i el testament eren unes pràctiques molt lentes i se solucionaven al cap de molt temps. A més a més, la família es quedava sense suport i la mare havia d'encarregar-se de tot tota sola.

Per tant, el pare de la família era una persona amb poder, el qual era respectat i estimat per tots els membres. A més a més, sense el seu permís ni els fills ni la dona podien prendre del tot una decisió i era ell que triava amb qui es casaven els seus descendents.

5.2.7. El matrimoni

L'edat perfecta, segons els metges d'aquella època, per contraure el matrimoni, era de 25 a 30 anys en els homes i de 19 a 20 en les dones, ja que estaven prou desenvolupats per poder tenir fills i tirar endavant la família. Quan es casava, la dona començava a pertanyer a l'home i a estar sota la seva tutela. L'home havia d'estar satisfet, tant moralment com físicament, i la dona havia de fer tot el possible per realitzar-ho. A més a més, els pares de les dues famílies decidien quins béns repartir-se

i sempre miraven quantes riqueses posseïen els uns i els altres. Moltes vegades la gent es casava per diners, ja que o bé volien augmentar les seves riqueses o bé volien pujar a una classe social més alta. Tot començava amb el festeig. Però quan en el festeig era la noia que demanava per casar-s'hi, si el noi no li donava la mà, per apretar-la, era un gran perill pel que fa a l'honor d'aquesta. Però si tot anava bé i les dues famílies acceptaven tot, al cap d'uns quants dies o un mes començava la cerimònia. Inicialment, el pare o el germà gran de la núvia anava a casa dels seus sogres per observar com vivien i com tenien la casa, si trobava tot bé, acceptava el casament. Uns dies més tard, era el nuvi que visitava la casa de la núvia, en la qual venia amb uns quants regals i vestit amb les seves robes més cares.

El dia de la cerimònia, des del bon matí, gairebé de nit, per a que els altres no els veguessin, ja que només assistien els familiars més propers, anaven a la parròquia o Església. La noia anava vestida de negre (només les més riques anaven vestides de blanc) i el noi també, tot i que podia portar una camisa blanca. A l'Església hi havia dos actes, el primer era la celebració del rite sacramental i el segon era la missa de velacions, però aquesta última no podia celebrar-se en uns certs moments de l'any. Dintre de la parròquia i davant del sacerdot, els cònjuges intercanviaven els anells. El nuvi posava l'anell primer en el dit polze dient "*En nom del Pare*", després el col·locava en el dit índex pronunciant "*i del Fill*", després en el dit del mig dient "*i de l'Esperit Sant*" i, finalment, col·locava l'anell en el dit anular pronunciant "*Amén*". Així mateix, donava la força de la Trinitat al seu matrimoni. Durant la cerimònia que es feia al final, es col·locava un vel sobre el cap de la noia i les espatlles del noi, per, d'aquesta manera, unir-los per sempre. I s'acabava la cerimònia amb la benedicció de la coca de pa, símbol de la fertilitat, que era la que permetia als nous esposos ser premiats amb un gran nombre de fills.

En sortir de l'Església, els nuvis tenien un petit dinar amb els familiars a casa de la noia i, més tard, s'acompanyava la nova muller a casa del seu marit. Els pares de la noia aportaven una part de les seves riqueses i es feien molts regals als nuvis. Al mateix dia, els nous casats marxaven a fer un petit viatge, ja que al dia següent tornaven a estar a casa. Quan tornaven havien de visitar els familiars que no havien assistit a la boda i presetar la seva parella als amics i als veïns.

5.3. Ucraïna

5.3.1. El naixement

El naixement d'un infant en una família ucraïnesa era la felicitat de tota la família, sobretot si era un primogènit. Tots tenien cura del nen o la nena, fins i tot, el pare li donava tot el carinyo que necessitava. La mare era la que cuidava l'infant i li donava tot el que aquest necessitava, ja que en aquella època si les mares no podien alimentar els nens amb els seus propis pits, els donaven la llet de vaca o de cabra, però mai llogaven una dida per a que alimentés el seu bebé.

Ucraïna era un país molt conservador pel que fa als ritus i les tradicions i creien molt en els diferents amulets, esperits, i símbols que donaven tant la felicitat com la desgràcia. Per això mateix, el nen o la nena sempre estaven envoltats de diferents objectes que, en principi, els haurien de donar sort. De tot això s'encarregaven, sobretot, les àvies, que eren les que hi creien més.

En nèixer, l'infant havia de permanèixer a casa i fins que no era batejat, no se'l podia treure, ja que es creia que si l'infant no era batejat, les forces malignes que voltaven pel carrer podien perjudicar a aquest. Abans del bateig es rentava el nen amb aigua especial, és a dir, l'àvia portava l'aigua d'un pou, la calentava i mentre rentava el nen pronunciava la següent frase: «*Вода-водиця, водиця Уляниця, ти очищаєш гори, каміння, луги і береги. Обмий, очистиь душу (називається ім'я породіллі) од всякої скудства, паскудства, всякої напасті*». (Aigua-aigueta, aigua- Ulianucia, que ets l'encarregada de netejar les muntanyes, les roques, les costes i els llacs. Neteja l'ànima "el

nom de l'infant" de tot el que hi ha dolent, de tots els esperits malignes).

Quan era el dia del bateig, primerament es triava qui seria el padrí i la padrina del bateig. Aquest s'havien de ser o coneguts o familiars. Els padrins havien de ser o bé els dos casats o bé els dos solters, ja que si un era casat i l'altra soltera, això portava mala sort al nen. No era necessari tenir una edat mínima per poder ser padrí o padrina, però s'havia de seguir unes certes tradicions. Per exemple, si la padrina era una noia que no havia batejat a cap infant anteriorment, el seu primer infant havia de ser un nen, ja que si era nena, portava mala sort perquè es creia que la padrina li transmetia el seu destí a la petita. El dia de la cerimònia, l'àvia o la mare de l'infant, el rentaven i el vestien. La mare li posava quelcom de color vermell per a que, pel camí, les forces malignes no fessin mal a l'infant, i des dels braços de la mare, el bebé passava als braços dels seus padrins de bateig que el portaven a l'Església, on era batejat durant la missa per un sacerdot. En aquest dia, els padrins havien de portar *крижма* (un tros de roba de color blanc que era necessari durant la cerimònia) i *хліб* (pa). La *крижма* servia per envoltar l'infant mentre que el sacerdot li netejava el cap amb l'aigua sagrada. Així mateix, el nen entrava a la vida cristiana i era protegit dels esperits dolents i tenia un àngel que el vigilava durant tota la vida. Els padrins, a partir d'aquest moment, eren els responsables d'ajudar a cuidar l'infant i acceptar-lo en la seva família en el cas que amb els pares del nen o la nena passava quelcom.

Després de la cerimònia, els padrins i els familiars tenien un gran banquet, on bevien, menjaven i felicitaven el nen. Es repartia el *хліб* (pa) que portaven els *куми* (padrins) per a tots els invitats. També menjaven *каша* (una espècie de cereals) que es cuinava dins *гличик* (una mena de cassola d'argila). Aquest *гличик* es tirava contra el terra i era trencat, la qual cosa donava sort al recentment nascut. A més a més, una altra cosa que donava sort a l'infant i als pares d'aquest era que tots els invitats en el banquet, quan bevien, tiraven una part d'alcohol contra el sostre de l'habitació.

5.3.2. L'educació i l'escola

L'educació a Ucraïna sempre ha sigut molt forta i en la qual, es creia que tothom hi havia d'accedir. Era molt important donar estudis a la gent i, per tant, gairebé tothom almenys sabia llegir i escriure.

Els mestres eren els capellans, que eren els únics que tenien accés a la cultura i els únics que eren savis. Per tant, els nens anaven a casa del capellà i allí aprenien a llegir i a escriure. També hi havien unes petites escoles que consistien en una o dos aules i se situaven en un poble més o menys gran i on hi havia l'Església. Així mateix, si els nens volien aprendre havien de caminar llargues distàncies. Molt cops, a l'hivern, quan tot estava glaçat i nevat, agafaven els trineus o els esquís fets de fusta i travessaven les altes muntanyes o els llacs glaçats per poder arribar més d'hora a l'escola. Aquests ensenyaments consistien en quatre anys d'aprenentatge a llegir diversos llibres de diversos autors, escriure bé, llegir bé i clarament amb veu alta i recitar diferents poemes.

Més tard, quan es cursaven aquests estudis, els que vivien al poble o al camp i volien continuar estudiant, havien de marxar fora de casa per poder anar a les grans ciutats on hi havia la formació a l'educació secundària. Els que vivien a prop d'aquestes ciutats, podien anar-hi amb bicicleta, però els que hi vivien molt lluny, havien d'instal·lar-se a casa d'algun conegut o d'alguna dona vella que era viuda i així també treballaven les seves terres a canvi de tenir un llit on dormir. En aquestes escoles estudiaven totes les assignatures necessàries per poder accedir a la universitat. Molts nois i noies deixaven els cursos sense acabar, ja que els seus pares necessitaven mà d'obra al camp. Només els rics acabaven l'educació escolar i accedien a les universitats, ja que eren els que tenien suficients diners per pagar-se els estudis.

5.3.3. El nom

El nom que rebien els nens o les nenes en nèixer, era el cognom del pare. El cognom de la mare no es transmetia de generació en generació, ja que en aquella època, com que el pare era l'encarregat de tot, també havia de ser el que donaria l'honor del seu cognom als seus descendents. A part del cognom, als infants també se'ls posava un nom propi, fins i tot, dos. Aquest nom podia variar depenent de l'època en què naixia l'infant, ja que si naixia el dia d'un sant, s'anomenaria en honor seu. A més a més, els nois i les noies també agafaven el nom del pare, a part del cognom. Així mateix, per escriure el seu nom complet, primer posaven el cognom del pare, després el seu propi nom i, per últim, el nom del pare. Un exemple de nom podia ser *Федоришин* (cognom del pare) *Юлія* (el propi nom de la noia) *Анатоліївна* (el nom del pare).

Quan les noies es casaven, agafaven el cognom del seu marit i deixaven a part el del seu pare. Així mateix, la dona pertanyia completament al seu home.

5.3.4. La dona

La dona en aquella època sempre havia d'estar sota la tutela d'un home. Fins que no es casava estava subordinada cap al seu pare, quan es casava passava a pertànyer al seu home. Així mateix, la dona havia de respectar els homes i fer tot el que ells li diguessin. A més a més, si es casava sense haver consultat el seu pare, podia perdre el dot i tot el que li pertanyia de la seva família en la que havia nascut. Si la dona esdevenia viuda i es quedava sola amb els fills, havia de buscar algú per a poder substituir el seu home i per a que aquest els pogués fer tirar endavant. Les dones també estudiaven, igual que els homes, i no se separaven les aules dels nois de les aules de les noies, ja que pel que fa als estudis tots eren iguals. Tanmateix, les dones, molts cops, no tiraven endavant per estudiar i només rebien els estudis elementals, ja que més tard es dedicaven a treballar les terres i a fer feines domèstiques. Tot i així, les dones de les classes altes, havien arribat a rebre estudis universitaris i, fins i tot, participaven en la política i el judici.

En aquesta època les dones, igual que els homes, realitzaven feines dures i treballaven des del matí fins al vespre. A part de les feines del camp o en la indústria, feien feines domèstiques i cuidaven els fills i els ancians.

5.3.5. El pare de la família

El *батько* (pare) era l'encarregat de manar en la família. Tot el que deia el pare havia de complir-se i si no es complia, aquest castigava tant a la dona com als fills. El pare portava els diners a casa i era el responsable de vigilar tot el que feien els fills i la dona. Tenia la seva pròpia habitació on guardava les seves coses privades i tota mena de documents.

Era molt important fer cas al pare en aquella època i, fins i tot, els nens molts cops el temien. Se sap que quan es posaven a menjar a la taula, havien de resar repetint el que deia el pare, i així mateix, el seguien amb tot, fins i tot, era primer el pare que havia de tocar el menjar que hi havia a la taula i donar el permís als altres per començar a menjar.

5.3.6. El matrimoni

El *шлюб* (matrimoni) era molt important a Ucraïna en aquella època. Es considerava que l'infant havia de nèixer quan els seus pares estaven casats, quan naixia fora del matrimoni, es considerava com un nen abandonat. Quan es contraïa el matrimoni, la dona passava a pertànyer al seu marit i havia de fer tot el que ell li digués. Per poder casar-se els fills havien de demanar permís als seus

pares, els quals anaven a conèixer els seus futurs *свати* (sogres). Moltes vegades eren els pares que triaven el *наречений* (nuvi) o la *наречена* (núvia), ja que, molts cops, els matrimonis eren per poder ajuntar les riqueses que tenien les famílies o per poder pujar de classe social. A més a més, era prohibit que es casessin els familiars entre si. Normalment, hi havia una certa edat per casar-s'hi, les noies podien tenir un marit a partir dels 16 anys i els nois a partir dels 20. Consideraven que la diferència d'edats dels dos cònjuges no havia de ser molt gran.

El ritual de les bodes era llarg i es dividia en tres fases: *передвесільного циклу* (primera fase), *власне весільний цикл* (segona fase) i *післявесільний цикл* (tercera fase). En la primera fase els pares de la noia anaven a casa dels pares del noi i viceversa per parlar del futur dels seus fills. També es feia *сватання* que consistia en trobar-se les dues famílies juntes amb els joves, en el qual els pares del noi portaven pa sobre un tovalló brodat a casa de la noia, que significava que els pares del noi volien que la filla dels altres pares es casés amb el seu fill. Quan els pares de la noia ho acceptaven, començaven a parlar sobre la dot que aportaria la noia a casa del noi després de la cerimònia i es posava el dia d'aquesta. Quan no ho acceptaven, els pares de la noia ensenyaven *гарбуз* (síndria) als pares del noi i els feien fora de casa.

En la segona fase, *власне весільний цикл*, la jove anava vestida amb *вишита сорочка* (una camisa blanca brodada) amb diferents il·lustracions i una faldilla vermella o negra que també podia ser brodada. Al cap portava *вінок* (una corona feta amb fulles i branques dels arbres) de la qual sortien cintes vermelles, blanques, grogues... El jove anava vestit amb una camisa blanca brodada i uns pantalons negres, vermells o blaus. A sobre de la camisa portava *піджак* (una jaqueta negra). El noi, juntament amb els *свідки* (testimonis) que eren dos nois, anava a buscar la núvia a casa seva. El noi feia l'escena del rapte de la noia. Les dos testimonis que eren dos noies, no la deixaven sortir de casa i demanaven diners al noi. Aquest els havia de pagar, mentre la noia sortia a rebre'l a la porta. Allí mateix, es reunien tots i els dos i les dos testimonis ajuntaven les dues mans dels nuvis i els embenaven amb *вишитий рушник* (un tovalló brodat). Així anaven a l'Església on es feia la missa i els nuvis intercanviaven els anells. El sacerdot passava el pa acabat de fer per damunt dels caps dels nuvis i així els donava força pel seu futur matrimoni.

Després de la missa, primerament els nuvis anaven a casa de la noia, on es realitzava un gran banquet amb molta gent, molt menjar i molt beure. Hi havia música i la gent ballava sense parar i es divertia tal com podia, cantant, explicant històries que feien gràcia, etc. Més tard, cap a ben entrada la nit, la núvia es desplaçava cap a la casa del seu marit acompanyada dels seus pares. A casa d'aquest, els hi donaven una habitació per a que poguessin passar la nit junts i en la qual, a partir d'aquell moment, viurien.

La tercera fase era quan, al cap d'una setmana i després al cap d'un més, es tornaven a reunir les dues famílies i es feia un gran banquet, ara ja a casa de l'home.

5.4. Comentari

Pel que s'ha pogut veure, les tradicions de les tres cultures són bastant semblants, ja que les tres segueixen els mateixos passos, des del naixement fins al casament, tot i que hi ha coses que varien en alguns aspectes.

En les tres cultures el naixement d'un infant comportava l'entrada d'un nou membre a la família i més preocupacions per part dels pares. Les tres societats es basaven en fets religiosos i, per tant, s'havia de batejar els nens. La cultura romana no anava a l'Església per fer-ho com les cultures catalana i ucraïnesa, sinó que ho feien posant amulets al nen, per a que els déus el protegissin i feien una petita cerimònia a l'altar domèstic. Després de la cerimònia en la societat romana no es feia cap

banquet, en canvi, en les societats catalana i ucraïnesa la gent es reunia i celebrava la purificació del nouvingut. Com sempre ha passat, passa i continuarà passant, la gent pobre, més aviat abandonava els fills en els tres casos, tot i que els ucraïnesos ho feien menys, ja que aquests, els pares si no tenien què menjar, preferien donar-ho al seu fill i passar gana.

Parlant de l'educació i l'escola, les tres cultures van patir les diferències en l'educació escolar entre els rics i els pobres, ja que els rics eren els que sortien ben ensenyats mentre que els pobres es dedicaven a les feines del camp i a la ramaderia. Sobretot, aquesta discriminació passava amb les dones, ja que aquestes només rebien els estudis bàsics i, molts cops, ni això i, més aviat, eren educades per poder portar bé les feines domèstiques. Tot i així, l'educació era molt important en les tres cultures, sobretot en la ucraïnesa, ja que a Ucraïna es creia que tots els nens i nenes, com a mínim, havien de saber llegir i escriure. A Catalunya l'analfabetisme era bastant predominant, però va ser degut als canvis polítics i laborals que hi van haver.

Així mateix, podem veure que la dona, en els tres casos, era marginada i estava sota la tutela de l'home, el qual tenia tots els poders sobre aquesta i, també, sobre els seus fills. Per tant, res es podia decidir sense el pare i, a més a més era el que portava els diners a casa i el que es dedicava a resoldre tots els problemes financers de la família. La dona, per tant, tenia molts pocs drets, sobretot, en les famílies pobres, ja que l'únic el que feia era cuidar els fills i dedicar-se al treball domèstic. Tot i així, moltes dones, a part de les feines de casa, treballaven al camp i a la indústria. Tanmateix, guanyaven molt poc i, en molts casos, a la societat romana, fins i tot, es creia que les dones no tenien ànima, per tant, eren uns simples cosos que havien de fer tot el que els deia l'home. En el moment en el que es contraïa el matrimoni, la dona passava d'estar sota la tutela del seu pare a estar sota la tutela del seu marit. Ara bé, segons les fonts, se sap que quan el marit moria, la dona podia estar lliure i seguir una vida normal, tot i que amb més dificultats perquè el que donava el suport material ja no ho podia fer.

Referint-se a les cerimònies matrimonials, cada cultura tenia les seves pròpies costums, però moltes de les tradicions ucraïneses i catalanes, segurament, es van heretar de la cultura romana, tot i que transformant-se d'una manera o d'una altra. Pel que fa als ucraïnesos, aquests eren gent alegre i sempre els ha agradat fer uns grans banquets amb molta gent i amb molt menjar i beure. Els catalans eren, més aviat, reservats, ja que a la cerimònia només assistien els familiars més propers. Els romans estaven entremig de les dos cultures pel que fa als grans banquets, aquests no eren ni molt de festa ni molt reservats. Tots anaven vestits de manera diferent, ja que les núvies romanes portaven vestits o togues de color blanc, les catalanes portaven vestits negres i les ucraïneses podien variar de color, però la camisa que portaven era blanca. Totes les tres societats tenien una cerimònia a l'Església o, en el cas dels romans, al temple, després de la qual disfrutaven d'un gran banquet a casa de la núvia i, més tard, es passava a casa del nuvi, on es quedaven a viure-hi per sempre. El que era habitual, és que els pares eren els responsables de triar el marit o la muller pels seus fills, i molts cops, ho feien a causa dels diners. Així mateix, el fill era obligat a casar-se amb la pretendenta que li havien triat els pares i no tenia dret d'expressar la seva pròpia opinió.

Com podem veure, tot i ser tres cultures completament diferents, les costums familiars encara s'anaven mantenint però, en alguns casos, un xic modificades.

6. Costums: les classes socials

6.1. Roma

A Roma les persones es dividien en ciutadans i en no-ciutadans. Entre aquests dos tipus cadascú corresponia a la seva pròpia classe social. Es pot dir que Roma era una societat tant estamental com de classes.

6.1.1. Ciutadans

6.1.1.1. Patricis

Eren els descendents de les famílies fundadores de la ciutat. Respresentaven l'aristocràcia de la societat romana i gaudien de tot tipus de privilegis econòmics, religiosos, polítics i socials. Econòmicament eren els propietaris majoritaris de les terres i els que rebien els beneficis de les conquestes romanes. Pel que fa a la religió, només els patricis podien formar part dels col·legis sacerdotals, que tenien molt poder a la ciutat. També ocupaven la majoria dels càrrecs polítics, tant al Senat com a les magistratures, i només ells podien formar part dels tribunals de justícia. Tots aquests privilegis, al final de la República, també van passar a les mans d'alguns plebeus.

A més a més, els patricis estaven obligats per la seva condició privilegiada a mostrar la seva benevolència amb els més necessitats: eren els patrons dels particulars o de comunitaris, sufragaven les despeses dels jocs i dels espectacles per l'entreteniment de les masses i pagaven moltes obres públiques.

Els ciutadans plens o patricis eren els caps de família i els seus fills eren homes de nivell social més elevat. Aquests patricis tenien esclaus, probablement, molts cops, un gran nombre.

6.1.1.2. Plebeus

Eren els descendents de les primeres famílies que es van instal·lar a Roma provinents de la resta del Laci i d'altres zones properes. Com que eren considerats estrangers, en els primers temps de Roma, no tenien cap deure, però tampoc cap dret. Així, no podien accedir a cap càrrec polític ni religiós, no podien rebre terres de les conquestes i, fins i tot, no podien casar-se amb cap membre patrici.

Amb l'arribada a Roma d'un gran nombre de persones d'altres llocs, el nombre de plebeus va créixer en poc temps i van passar a ser una gran majoria al davant d'una minoria de patricis. Això els va donar la força per exigir la igualtat amb els patricis, cosa que van aconseguir gradualment. Així doncs, tot i que des del punt de vista del prestigi encara hi havia diferències entre les dos classes, formalment la diferència era inexistente, sobretot perquè alguns plebeus van aconseguir enriquir-se gràcies al comerç. Per tant, els plebeus es podien dividir en nobles (els plebeus més rics que s'igualaven amb els patricis per la seva fortuna i per ocupar els càrrecs polítics més importants) i els cavallers (que eren plebeus amb fortuna intermèdia que obtenien riqueses pels seus treballs com a comerciants, agricultors o professionals).

6.1.1.3. Clients

Eren plebeus que voluntàriament es posaven sota la protecció d'un patrici, a qui anomenaven *patronus*. Un client podia ser un home lliure que acudia a casa del patrici i es proclamava pública-

ment el seu client. Podia ser ric o pobre, poderós o miserable i podia dividir-se en quatre tipus: els que volien fer una carrera política i contenien amb això la protecció del seu patró, els homes de negocis que volien que el seu patró els influenciés en alguns càrrecs més alts, els pobres filòsofs i poetes que no tenien cap més mitjà de vida que la protecció que els donava el patró i els que tenien les mateixes riqueses que el patró però volien aprofitar-se, a més a més, del seu testament.

Cada matí, el client es presentava a casa del seu patró per retre-li obediència i respecte i fer el que aquest li manés. A canvi, el client rebia aliments i diners per mantenir la família i el patró rebia el suport polític necessari. La *salutatio* matinal que es feia era un ritual i si algun client no hi assistia, era com si traicionés el seu patró.

6.1.2. No- ciutadans

6.1.2.1. Lliberts

Formaven aquest grup els pocs esclaus que havien aconseguit ser lliures. Aquests, encara que havien deixat l'esclavitud, no gaudien dels mateixos drets que els plebeus i els patricis. Però els seus fills ja eren considerats ciutadans de ple dret.

Els lliberts tenien reconeguts els drets privats dels ciutadans, però els era prohibit casar-se amb els membres de l'ordre senatorial. També mancaven de drets públics com el *ius honorum*, dret de presentar-se a les eleccions per a les magistratures, però a partir de segle I a.C. van adquirir el dret de vot.

El llibert esdevenia client del seu antic amo i li devia una sèrie d'obligacions com mostrar-li respecte, no denunciar-lo davant la justícia i dedicar una sèrie de jornades de treball per a ell, a part d'altres serveis eventuals. Sovint continuava treballant pel patró o realitzava certes feines de baixa consideració social. Tot i així, alguns lliberts, que depenien de l'emperador o de ciutadans molt rics van arribar, a posseir grans fortunes, encara que mai van ser acceptats dins de la “bona” societat.

Hi havia tres maneres per a que un esclau esdevingués lliure. La primera era que l'esclau estava a punt de morir i se li ofería el consol de morir lliure sabent que tindria dret a la sepultura dels ciutadans lliures. La segona era que amb l'ocasió de la seva pròpia mort, els amos decidien alliberar amb el testament alguns dels seus servents. I la tercera era que l'esclau aconseguia diners per pagar a l'amo la seva pròpia llibertat.

6.1.2.2. Estrangers

Els estrangers també eren considerats com a no-ciutadans però aquets no es podien comparar amb els esclaus ni tampoc amb els lliberts, simplement no tenien drets a votar i a participar en la política.

6.1.2.3. Els esclaus

Igual que a gairebé totes les societats antigues, a Roma va existir l'esclavitud en tots els períodes de la seva història i a tota l'extensió dels territoris que dominava. Tanmateix, l'ús massiu dels esclaus com a mà d'obra i un percentatge molt gran del total de la població, eren els dos trets que caracteritzaven una societat i una economia esclavista, és a dir, basades en l'esclavatge.

Els esclaus eren homes, dones i nens que no gaudien de llibertat i pertanyien a un amo. No eren considerades com a persones, sinó com a objectes que es compraven i es venien i, així mateix, no gaudien de cap dret. Jurídicament tampoc existien, per tant, el matrimoni entre els esclaus era il·le-

gal i els seus fills passaven automàticament a ser propietat de l'amo. Els esclaus feien les feines més dures i esforçades. Hi havia, però, diferències de tracte i de tipus de treball entre aquests: els esclaus familiars que eren propietat d'un amo i podien arribar a rebre un tracte més humà, pel fet d'estar diàriament en contacte amb els membres de la família o els esclaus públics que eren propietat de l'Estat i s'encarregaven de les obres públiques.

Els esclaus es compraven als mercats que hi havia a les ciutats de tot l'Imperi. Podien ser els enemics vençuts i capturats en les guerres, els fills dels esclaus o d'un amo i una esclava, els infants abandonats, que eren acollits i criats com a esclaus, i els que queien en mans dels pirates i els bandits.

6.1.3. Relacions entre les classes socials (els conflictes entre els patricis i els plebeus durant la República)

No es coneixen bé els orígens dels patricis, ni tampoc les causes per les que exercien el poder. Però constituïen un estament tancat que tenia accés al Senat, a les magistratures i als sacerdocis, mentre que la resta dels ciutadans, la *plebs*, es veien privats d'exercir càrrecs públics i a participar en l'elecció dels mateixos.

Pel que fa als plebeus, no tots eren pobres. Els desavantatges que tenien respecte els patricis els derivaven del naixement, no de la riquesa. En el si de la *plebs* s'observaven les diferències entre els plebeus rics, artesans i comerciants, i els plebeus pobres, camperols als que la superpoblació i les males collites empenyien als deutes, la ruïna i l'esclavitud.

L'enfrontament entre els dos estaments es va planejar en una doble activitat, política i social: els plebeus rics tractaven d'aconseguir la plenitud dels drets dels ciutadans que els permetien igualar-se políticament amb els patricis, els pobres buscaven un alleujament en la seva profunda desigualtat econòmica i feien responsable d'ella a la classe governant.

Per aquests motius, els plebeus es van enfrontar als patricis en dues fases. En la primera els plebeus van plantejar als patricis exigències polítiques i van fer com una espècie de vaga en la qual també van usar les armes. Com a conseqüència, els plebeus van construir un estat dins de l'Estat, amb les seves instruccions pròpies, com el *tribunal de la plebs*. Així mateix, els patricis es van veure obligats a donar-los-s'hi alguns dels drets. En la segona fase, també s'hi van enfrontar, i els patricis els van donar tots els drets que havia de tenir un ciutadà.

6.2. Catalunya

En el segle XIX, Catalunya va passar de ser una societat estamental a ser una societat de classes. Els estaments van desaparèixer i moltes classes altes es van veure afectades negativament. Així mateix, la societat es va dividir en dues classes principals, la burgesia i el proletariat. Els burgesos eren les classes dirigents i el proletariat, les classes populars. La burgesia estava dividida en l'alta noblesa, els burgesos industrials i les classes mitjanes. El proletariat, en canvi, contenia els artesans i els grups urbans, els pagesos i els obrers.

6.2.1. La noblesa

La noblesa catalana s'havia empobrit, ja que no va poder augmentar les rendes mentre es produïa un gran encariment de preus. Aquests van perdre el dret de no pagar els impostos i es van igualar a les classes baixes. Així mateix, totes les classes es van esdevenir iguals davant els impostos, les lleis i la justícia. Tot i haver-se empobrit, alguns d'ells continuaven tenint moltes terres amb bastants bene-

ficis i vivien majoritàriament d'això. Aquests no treballaven, sinó que llogaven les persones de les classes baixes perquè aquests fessin tota la feina “bruta”.

6.2.2. La burgesia industrial

La gent que va començar a enriquir-se amb la inversió del capital estranger que havien repatriat a les colònies americanes, amb la compra de terres i d'altres negocis, van constituir el grup burgès una mica més inferior que la noblesa. Van començar a invertir en la indústria i van construir grans fàbriques. Alguns continuaven treballant les seves terres, però la majoria pagaven a la gent pobra per a que ho fes. Sovint, volien imitar l'alta noblesa i, molts cops, es reunien amb ells per demostrar que tampoc hi havia molta diferència entre aquestes dues classes.

6.2.3. Les classes mitjanes

Les persones que pertanyien a les classes mitjanes, constituïen una franja intermèdia entre els poderosos i els assalariats. Aquests tenien bastants riqueses, però les aconseguïen treballant, a part de les seves pròpies terres, com a funcionaris públics, professionals liberals o comerciants. Podien ser metges, mestres, oficinistes, conserges, farmacèutics, arquitectes, etc. Tenien una economia limitada, ja que si volien continuar viure bé i fer que els seus fills poguessin estudiar, havien de treballar bastant i mantenir controlats els seus negocis. Sovint intentaven imitar l'alta noblesa i la burgesia i, contreïen matrimonis amb ells per no caure en la pobresa.

6.2.4. Els artesans i els grups urbans

Aquests eren les persones que o bé vivien a la ciutat o bé vivien als pobles, on treballaven d'elaboradors de productes manufacturats. A Catalunya hi havia els menestrals que eren els que es van basar en la seva prosperitat en el treball i l'estalvi. Aquesta classe també contenia els treballadors de serveis com els treballadors de la neteja, de l'enllumenat, petits funcionaris, dependents del comerç, etc. Les dones es van dedicar al servei domèstic on treballaven com a planxadores, llevadores, mainaderes a casa dels nobles.

6.2.5. Els pagesos

Aquesta classe agrupava les persones més pobres de la societat. Molta gent que pertanyia a la classe pagesa havia de treballar les terres dels grans propietaris, tot i que cap als finals del segle van aconseguir accedir a la propietat. Passaven tot el dia fora de casa fent feines molt dures en el camp i, molts cops, guanyaven tan poc que no tenien diners per comprar-se el menjar. Per aquest motiu, passaven molta fam i hi havia molta mortalitat. A més a més, hi predominava molt analfabetisme, conflictivitat social al camp i l'emigració cap a les ciutats.

6.2.6. Els obrers

Pel que fa als obrers, aquests eren els antics pagesos que havien immigrat del camp a la ciutat per poder treballar en la indústria. L'amo els donava l'ocupació a canvi d'un salari escàs que, molt cops, no arribava ni per al manteniment d'una família. Les seves jornades laborals eren molt llargues i dures. Aquests, per poder millorar les seves condicions laborals i de vida, van organitzar-se i van començar a crear diferents associacions, manifestacions i revoltes, moltes de les quals van funcionar.

Totes aquestes classes es diferenciaven per la riquesa que tenien, ara ja no era important en quina família es naixia, sinó que qui s'esdevenia durant tota la vida.

6.3. Ucraïna

A Ucraïna en el segle XIX hi havia dues principals classes socials, els pagesos i els burgesos. El 90% de la població estava composta pels pagesos, només el 10% eren els burgesos o propietaris rics. Els pagesos habitaven als camps, on vivien en unes cases petites i o bé tenien les seves propies terres, o bé treballaven les terres dels grans propietaris. Tenien unes condicions de vida pèssimes i les laborals eren pitjors. Treballaven tot el dia i, les dones, a més a més, realitzaven feines domèstiques. Tot i aquestes condicions de vida, l'analfabetisme no era tan extens com en altres països, ja que a cada poble hi havia un professor, un monjo, que ensenyava a llegir i a escriure.

Pel que fa als burgesos que vivien a les ciutats, eren els rics propietaris de les fàbriques, els quals feien els contractes als pagesos que vivien als camps per poder treballar en aquestes. Tot i així, hi havia gent que vivia a les ciutats com els obrers que treballaven en aquestes fàbriques, però eren la minoria. Així mateix, els burgesos s'aprofitaven de molta mà d'obra barata i cada cop s'enriquien més i més. Aquests, a part de ser propietaris de fàbriques, també eren propietaris de les terres, les quals també eren treballades per altra gent.

En aquella època la gent vivia del que tenia com els pagesos, i tot girava al voltant dels diners. Els que s'enriquien marxaven a la ciutat, sobretot els joves, ja que els vells intentaven quedar-se al camp perquè ja estaven acostumats a aquell tipus de vida.

6.4. Comentari

Tal com es pot veure amb tota aquesta informació recollida, les tres cultures tenien una gran separació de classes socials. Majoritàriament, les persones es dividien en rics i pobres i, aquests, es dividien en diferents subclasses entre ells. A l'antiga Roma, els rics eren considerats ciutadans i els pobres eren els no-ciutadans, sense cap dret ni deure i amb molta misèria. A Catalunya passava el mateix, tot i que en el segle XIX van desaparèixer les grans desigualtats en l'àmbit polític. Ucraïna no es quedava al marge, ja que els rics eren els que dominaven tot. Així mateix, podem veure que els diners eren els que manaven en les tres societats i els que imposaven la categoria i el nivell en la que estava situada una persona. Amb les riqueses es podia pagar absolutament tot com, per exemple, en el cas de l'Imperi romà, la llibertat. Tanmateix, els rics eren els que constituïen la minoria de la població, ja que la majoria dels habitants eren els pobres. Però no hem de pensar que la gent es conformava amb el que tenia, ja que els que volien tenir una vida millor i unes condicions laborals respectables, es reunien i creaven diferents revoltes o associacions, en cas de Catalunya, i fins i tot s'arribava a les guerres, en el cas romà.

7. Costums: el menjar

7.1. Roma

Els romans primitius eren senzillíssims, però els seus descendents, sobretot en l'època imperial, es preocupaven per tenir una bona taula. Els gaudis del banquet eren preparats amb sabiduria i previsió. En les *villae*, per exemple, es criaven peixos, ocells... Així mateix, havien après el mètode d'engreixar no només les aus, llebres i lirons, sinó també les ostres.

De totes les parts del món conegudes fins aleshores, arribaven a Roma vins exquisits i llaminadures. Aquests vins era l'alcohol que se'l bebiem sovint calent. El que era típic dels romans és que cuinaven els bolets amb mel, adoraven l'albercoc, tenien predilecció per molts dels peixos i adoraven el formatge fresc. En els seus temps no hi havia ni té, ni cafè, ni sucre ni licors, ni patates i també desconeixien els tomàquets, les llimones, les taronges...

La base de la seva alimentació era el pa, la sopa de cereals o *puls*, el formatge, els llegums, les verdures i la fruita. Hi havia tres tipus de pa: el pa negre, el pa una mica més blanc i el pa blanc. Els llegums més usuals eren les faves, les lleties i els cigrons. Els espàrregs i les alcaxofes només es posaven a les taules dels rics. A més a més, menjaven una gran varietat de carn i s'ha vist que era usual entre ells mesclar els sabors forts amb sabors dolços. Una d'aquestes mescles era el *garum*, una mena de salsa feta de vísceres fermentades de peix que es considerava com un aliment afrodisíac consumit com a element principal que hi havia a les taules dels alts estats socials. Els romans van emprar el *garum* de forma semblant com avui en dia empen les cuines asiàtiques la salsa de soja. En lloc d'abocar uns grans de sal sobre el menjar, utilitzaven el *garum* per proporcionar un gust salat als aliments. Aquesta salsa s'emprava fonamentalment per condimentar o acompanyar molts menjars, tot i que també es va emprar en medicina i cosmètica.

7.1.1. Els àpats

Els antics romans feien tres àpats al dia: el *ientaculum*, que equivaldria al nostre esmorzar, el *prandium*, que prenien al migdia i, el menjar principal, la *cena*. L'esmorzar del matí era bastant simple i gairebé sempre el prenien a peu. Era simple perquè els romans s'aixecaven molt d'hora i no els donava temps per cuinar, per això menjaven pa, formatge, ous i llet. El que correspon al nostre dinar, era el *prandium*, que consistia en un menjar més ric i, gairebé sempre, de les restes del dia anterior. Menjaven aliments freds, formatge, carn i fruita. L'hora de sopar solia començar entre les 3 i les 4 de la tarda i constava de tres parts:

-*Gustatio* o entremesos, per estimular la gana. Estava composta de verdures, amanides, olives, ostres, xampinyons i ous. La beguda usual era el *mulsum*, una mescla de vi i mel.

-*Prima mensa*. Era el plat fort, compost per aus, carns i peixos.

-*Secunda mensa* o postres. Estava formada per fruites fresques, dolços o fruits secs. La seva fruita preferida era el raïm. També menjaven panses, els pastisos fets de blat i banyats en mel i, també, certs tipus de nous.

Entre la *prima mensa* i la *secunda mensa* a la taula es col·locaven estàtues dels déus, pronunciant paraules de bon auguri.

7.1.2. Com menjaven?

En el període imperial el luxe dels banquets va augmentar. Els senyors estaven envoltats de clients i, per a molts, oferir un banquet era més liberal que la mísera quantitat de diner que se'ls donava. El banquet podia durar hores i hores i era una manera de reunir-se més comú i més agradable.

Els convits tenien una funció social i familiar de primera categoria. Els invitats arribaven a casa amb bastant antel·lació. Allí, els rebien els esclaus, que els agafaven sabates i la *toga*. Se'ls oferia un bany calent i perfumat o se'ls netejaven els peus i se'ls perfumaven. A continuació, passaven a una gran sala, on l'amo de la casa tenia exposada la vaixel·la pel gran banquet i anava comptant a cadascun dels invitats la procedència i l'exel·lència de les peces que portaven els invitats. Ja en el triclinium quan estaven ben acomodats, els esclaus passaven els estris especials per a que els invitats es netejessin les mans.

La disposició del menjador romà era molt senzilla. Consistia en tres sofàs inclinats cap endarrere, coberts amb coixins, que es col·locaven als tres costats de la taula. El costat obert era per poder anar als serveis amb més facilitat.

7.1.3. El vi i les begudes alcohòliques

La cervesa ja era coneguda a Roma, però considerada de classe baixa i beguda calenta, en canvi, el vi era la beguda més apreciada pels romans, sobretot pels de més alta posició. Solien prendre'ls barrejat amb aigua perquè no en podien controlar la fermentació, per la qual cosa la concentració d'alcohol era molt alta. El vi, com els aliments sòlids, era també condimentat de diverses maneres. Entre els productes més habituals trobem el *passum*, un vi fort i dolç de panses, el *mulsum*, una barreja de vi i mel força refrescant, i el *conditium*, preparat com l'anterior però amb espècies madurades prèviament.

7.2. Catalunya

L'alimentació a Catalunya al segle XIX va anar evolucionant i cap als finals d'aquest segle va anar adoptant els elements francesos a causa de l'influència d'aquests. Per aquest motiu, a casa de les classes burgeses hi havia l'alta cuina francesa, però les classes més baixes menjaven pa, peix, sopes, llegums i verdura. Tot i així, durant el segle, els catalans conserven els seus menjars típics del país i la seva manera de menjar i comportar-se a la taula.

Generalment, es feien quatre àpats diaris (esmorzar, dinar, berenar i sopar), tot i que les classes baixes no tenien temps per complir-los i, molt sovint, només en prenen tres. L'esmorzar es feia després d'aixecar-se i abans d'anar a dormir i es menjava pa i xocolata amb pastes (només en les classes altes). Més tard, va ser el cafè que va substituir la xocolata. Al migdia es feia el dinar, en el qual menjaven sopes, carn, verdura. Per berenar podien prendre's una fruita o un tros de pa. Tanmateix, a l'hora de sopar feien un gran àpat juntament amb tots els membres de la família que es reunien o a la cuina o al menjador.

El pa era l'element bàsic de qualsevol àpat, però també menjaven carn, sobretot de xai, que es preparava o rostint-la o guisant-la. La fruita també es consumia molt, sobretot el meló i el raïm, però a més a més menjaven fruits secs. Preparaven el peix amb verdures i en suc, amb oli i pebre. Els dolços també hi predominaven molt, i el que es menjava més era la crema, a la qual s'hi afegia el sucre si s'havia d'endolcir més. Però els plats nacionals més típics eren la *paella d'arròs* o *paella de dijous* i el *pa amb tomàquet*. La paella d'arròs és un plat que consisteix en un guisat d'arròs, carn i verdures i que es preparava en una paella sobre el foc.

Pel que fa a les begudes alcohòliques, els catalans bevien molt vi, que podia ser de tipus diversos, i licors de diferents herbes. Era necessari que hi hagués vi a l'hora de sopar, ja que la gent considerava que prendre's una copa anava bé per la salut.

7.3. Ucraïna

A Ucraïna al segle XIX la gent vivia del camp. El menjar bàsic era el pa i tot el que estava relacionat amb la ramaderia, ja que criaven molts animals. Els pagesos també es dedicaven a *рибальство* (pescar), a *збиральництво* (recol·lectar) i a *бджільництво* (l'apicultura). El paper important també van jugar les verdures com la remolatxa, la ceba, l'all, les patates, els tomàquets... S'alimentaven de la carn dels porcs, de les vaques i les ovelles que criaven i, a més a més, bevien la llet que els donaven les vaques i les cabres i feien formatges i altres productes làctics.

Menjaven tres cops al dia, ja que alimentar-se bé era un objectiu que intentaven complir. Era important tenir un bon dinar amb tota la família i un sopar extens per eliminar la gana que tenien després d'haver treballat tot el dia. Els àpats eren els que corresponen al nostre esmorzar, dinar i sopar actuals, tot i que les hores d'aquests eren ben diferents. L'esmorzar es feia després d'aixecar-se i abans d'anar a treballar i es menjava pa, llet, formatge... El dinar es feia entre la una i les dos del migdia, quan els treballadors tenien descans. Aquest àpat contenia un primer plat que corresponia a una sopa calenta com *борщ* (una sopa que contenia bàsicament talladets de la remolatxa vermella, de les patates, de la ceba i de la carn), un segon plat que contenia la verdura, la carn i els plats nacionals ucraïnesos. Els homes podien prendre's uns 50 grams de vodka, per tornar més forts a la feina. En canvi, el sopar es feia entre les sis i les vuit de la tarda, quan tothom acabava de treballar. Les dones esperaven els seus marits i els seus fills amb el menjar calent a la taula. El sopar consistia en quelcom calent com *голубці* o *пирог* (dos plats nacionals més importants) i en una beguda calenta com *чай* (el te) o una de freda com el *квас* o *пиво* (cervesa). *Голубці* és un plat que consisteix en arròs bullit barrejat amb petits trossets de carn i envoltat en fulles de col bullida. Sobre *голубці* es podia posar *сметана* (una mena de nata) o mantega desfeta. *Пирог* és un plat que es fa a partir de *замішане тісто* (massa de pasta) en la qual a dins es posa *товчена картопля* (puré de patates) i es fan figures en forma de mitja lluna.

Pel que fa a les begudes alcohòliques, el *квас* (una espècie de beguda alcohòlica molt suau que s'elaborava mitjançant la farina, pa, pomes i altres fruites i es deixava fermentar a l'aigua), *самогонка* (el vodka) i *пиво* (la cervesa) eren tres de les begudes que es preniën més.

7.4. Comentari

Les tres societats tenien bastants diferències pel que fa al menjar. Com totes les cultures, cadascuna té un menjar típic el qual la diferencia dels altres. Tot i no tenir la mateixa alimentació, el nombre dels àpats era més o menys el mateix, tot i que a Catalunya es feia un petit àpat de més. A més a més, també es diferenciïen per l'hora de menjar, ja que a Ucraïna sopaven molt d'hora mentre que a Catalunya i a Roma ho feien tot amb calma i no tenien presses. L'alcohol era una de les poques coses que els unia pel que fa al menjar, ja que les tres societats en bevien, tot i que el tipus d'aquest era diferent. A Roma i a Catalunya bevien molt vi mentre que a Ucraïna el vodka. A Ucraïna i a Roma bevien cervesa mentre que a Catalunya no n'era tan freqüent. Per tant, tot i tenir bastants coses que els separaven, també tenien quelcom que els unia.

8. Costums: la vestimenta

8.1. Roma

El vestit a l'antiga Roma constava de dos tipus de peces, l'*indus* o les interiors i l'*amictus* o les exteriors. L'*amictus* dels romans estava representat per la *toga*, mentre que l'*indus*, per la túnica. El vestit romà per excel·lència era la *toga*. En un principi les vestien tant els homes com les dones, tot i que més tard va passar a ser utilitzada solament pels homes. La *toga*, com a emblema nacional solament estava permès portar-la als ciutadans lliures. Un estranger que no tenia ple possessió dels drets d'un ciutadà romà, no podia atrevir-se a aparèixer amb ella. Fins i tot, els romans desterrats estaven excluïts a portar-la en temps imperials i l'aparició al públic amb una vestimenta estrangera estava considerat un despreci a la majestuositat del poble romà.

La *toga* consistia en un tall elíptic de tela, àmplia a l'hivern i fina a l'estiu, tancada per baix i oberta per dalt fins a la cintura, molt complicada de posar i deixava el braç dret lliure, sense tapar. Segons els adorns que portava, rebia diversos noms. En portar-la, es recollien els plegs del costat dret i es posaven a l'espatlla esquerra. Podia ser de diferents tipus i diferenciava a les persones classificant-les en la classe social que pertanyia i l'edat que tenia. Els nens romans vestien la *toga praetexta* que tenia un trosset de tel·la de color lila. Quan complien els 16 anys, canviaven la *toga praetexta* per la *toga virilis*, que no portava cap color, sinó que era tota blanca. Els sacerdots i els censors també portaven la *toga praetexta*, mentre que els tribuns i els edils del poble els era prohibit portar-la. La *toga picta* i la *toga palmata* (amb branques de palma brodades) les portaven els victoriosos en les guerres i els cònsuls quan exercien un càrreg, ja que les branques de les palmes simbolitzaven la victòria.

A sota de la toga portaven la túnica que era tan llarga que arribava fins als genolls i la qual lligaven amb un cinturó. Era un vestit de llana que consistia en dos peces cosides juntes. L'ornament més comú de la túnica era el *clavus*, un tros de tel·la de color lila, que servia per indicar que la persona permaneixia a un ordre determinat. La túnica, igual que la toga podia anar adornada amb branques de palma i tenia el mateix significat que la toga.

A casa els romans anaven sense túnica i la toga també se la treien, però només quan estaven entre els familiars. Tot i que quan s'havia d'exercir alguna funció pública, la toga era indispensable, ja que distingia els ciutadans romans dels esclaus i els estrangers. Posar-se-la era un procés complicat i, per això, necessitaven tenir un esclau que es dedicés a aquestes feines.

Pel que fa a la vestimenta de la dona, aquestes portaven roba interior i aquesta consistia en una camisa i una *facsia pectoralis* per sostenir el pit. El vestit que portaven era una túnica llarga que arribava fins als peus, molt estreta tant a baix com a dalt. Els teixits dels quals estava feta la roba més freqüents eren la llana, el cotó, el lli i, més tard, la seda. Sobre la túnica portaven la *stola*, un vestit llarg brodat de diferents colors i subjectat per un cinturó adornat amb joies, un simple cordó o una cinta brodada de diferents colors. Per sobre d'aquest vestit es posaven una manta que cobria l'esquena i, a vegades, el cap.

El color de la roba habitual era el blanc, però els esclaus, els pobres i els lliberts portaven el color marró o negre natural de la llana. Solament el vestit de dol de les classes superiors eren de color fosc.

Pel que fa al calçat, no hi havia diferències entre el calçat masculí i el femení. N'hi havia de tres tipus: les sandàlies, sabates subjectades amb tirilles de cuir entre els dits i amb cintes entre els peus,

els esclops i els *calcei*, sabates amb llengueta i cordons que cobrien el peu fins al turmell.

Parlant de la protecció del cap, els romans, fins i tot fora de casa, anaven amb el cap descobert, però quan plovia es posaven una caputxa i si havien d'anar de viatge i estar tot el dia al sol o en el teatre, es posaven un barret. Les joies que portaven eren diverses i estaven fetes majoritàriament d'or i de plata. Els homes portaven els anells, que molts cops els necessitaven per firmar, i les dones portaven braçalets, collars, arracades, etc. El pentinat que es feien les noies podia variar d'una època a una altra. Podien recollir el cabell en una cua, fer-se trenes, arrissar-lo...

8.2. Catalunya

Els homes a Catalunya del segle XIX volien imitar els francesos, per tant, estaven atents a tot el que es portava de París. Els materials que utilitzaven per fer roba era la seda, el cotó, el lli i la llana. La roba interior dels homes eren els calçotets de cotó o de lli i, fins i tot, els pantalons interiors de llana. Per sobre d'aquest pantaló interior es posava el pantaló amb teixit més gruixut. Els joves portaven els pantalons ajustats, però els grans els portaven més aviat amplis i els subjectaven amb tirants. A la part de dalt posaven camises amb corbates. També era habitual portar l'alçacolls i l'armilla. Calçaven sabates de cuir amb un petit taconet. Quan feia fred vestien el *redingote* i el *carric*, que eren una mena d'abric, el primer amb mànigues ajustades i el segon era un abric ampli. També portaven guants i bastó i, al cap, es posaven el barret de copa.

Pel que fa a la vestimenta de la dona, les que pertanyien a les classes altes, portaven uns vestits espectaculars de diferents colors i amb molts llacets. Aquests vestits podien variar de teixit segons l'edat i podien portar l'escot. Els vestits podien ser de diferents tipus, que marcaven la classe social a la que permaneixia la dona. Sota el vestit portaven un cenyidor de pit, una camisa i unes mitjotes. A l'hivern es cobrien amb abrics que eren unes capes amb caputxa i a les mans es posaven guants. Calçaven botins amb tacó o sense.

La vestimenta de la gent pobra es concentrava en indiana, percal i teixits modestos. Els homes portaven pantalons, camises i jaquetes; les dones vestien gipó blanc o negre, camises, faldilles i davantals. A vegades, per sortir al carrer, portaven un vestit que cobrien amb una manta.

8.3. Ucraïna

A Ucraïna els materials que s'usaven per teixir roba eren materials extrets dels recursos naturals. Els homes portaven *вишиті сорочки* (camises blanques brodades amb diferents dibuixos) les quals posaven per sota el pantaló, que era bastant ample i de color negre, tot i que el color dels pantalons podia variar. Per a que el pantaló s'aguantés i per a que la camisa no se'n surtís, es posaven *насок* (un cinturó) de color vermell. A l'hivern portaven *кожух*, que era una mena de jaqueta feta de pell d'un animal o llana, la qual abrigava molt. Al cap portaven *капелюх* (un barret típic d'Ucraïna) que era fet de la pell d'una ovella o un barret de palla anomenat *капелюх з соломю*. Calçaven *чобітки* (botes) en les quals posaven la part baixa del pantaló o sabates de cuir o pell d'animal.

Pel que fa a les dones, vestien una camisa brodada de color blanc que es posava sota *спідничка* (una faldilla) llarga també brodada que podia ser de diferents colors, negre, blanc, marró. Sobre la faldilla podien portar un cinturó brodat o decorat amb diferents joies. Sobre la camisa, a la part superior, podien portar *жилет* (una armilla) també brodada, normalment de color negre. A l'hivern es posaven una manta o *кожух*. Al cap portaven o una diadema o *вінок* (una corona feta amb fulles i branques d'arbres i flors i decorada amb cintes de diversos colors) o un mocador que emboltava el cabell. Calçaven sabates de cuir planes per a que els sigués més còmode treballar, però quan anaven de visiteig o a alguna festa, portaven sabates amb taló. Podien portar diferents braçalets i collarets.

Els més típics eren collarets de *калина* (guelder rosa), ja que era el símbol d'Ucraïna.

8.4. Comentari

Com sempre passa, en totes les societats la manera de vestir dels rics sempre es diferencia de la dels pobres, ja que aquests últims o bé no tenen diners per comprar-s'ho o bé prefereixen tenir una bona alimentació que no pas una bona vestimenta. Des de les societats antigues la roba diferenciava les diferents classes socials i es tenia roba per diferents ocasions. A la Roma antiga, la toga era el que predominava més, ja que en aquella època els pantalons encara no existien, però ja s'havien inventat els sostenidors per a les dones. La roba és una de les coses que ha anat evolucionant i transformant-se amb el pas del temps, ja que hi van haver nous invents i millora dels teixits, sobretot a Catalunya. Ucraïna i Catalunya vestien més o menys igual pel que fa a les peces com les faldilles i els vestits per a les dones i els pantalons i les camises per als homes. El que sí que no es diferencia és el fet de que les dones es pentinessin i es possessin les mantes sobre el vestit en sortir al carrer un dia fred. El color blanc predominava molt en la societat romana i ucraïnesa mentre que a la catalana, més aviat, era freqüent el color negre. Les sabates també eren bastant diferents en les tres societats, però tant en uns com en els altres era una part de la vestimenta important de la qual no tothom podia disposar, com en el cas dels esclaus o els pobres.

9. Costums: el temps lliure

9.1. Roma

El poble romà estava preocupat bàsicament per dues coses: la seva alimentació i els espectacles. Per això mateix, els cèsars s'encarregaven tant d'alimentar el seu poble com distreure'l. D'aquí prové la famosa frase: "*panem et circenses*". És a dir, als emperadors els hi era molt important tenir stisfet el poble, ja que així tenien assegurat el seu vot i la tranquil·litat. L'emperador sabia que mentre el poble no passi fam i estigui entretingut amb els Déus, el teatre, els banys, els triomfs, el circ, el joc, etc., el poder podrà seguir bé sense cap obstacle.

Els jocs van ser un gran suport per a la seva política i, per això, es presentava a les representacions amb un gran interès i amb una estudiada serietat. S'assentava en el centre del seu *pulvinar* acompanyat de la seva dona i els seus fills. Es quedava allí fins a la finalització de l'espectacle.

Quan August va ser proclamat emperador, Roma només tenia setanta sis *dies festi* en el seu calendari. Al cap de pocs anys, els romans disfrutaven de 175 dies de festa. Moltes de les festes les organitzaven els magistrats, que les oferien al poble. Per això, s'anomenaven *ludi publici*. L'errari públic destinava una quantitat per sufragantar-les, però sempre era insuficient, i eren els magistrats que completaven els fons amb els seus propis diners.

*"Cal parlar també d'una institució ben curiosa, l'eugerisme, una barreja entre el mecenatge, el xantatge polític, l'ostentació i la demagògia. Qualsevol que volgués obtenir una dignitat municipal o qualsevol altre càrrec polític havia de pagar les despeses d'una obra pública (teatre, temple), d'un espectacle o d'un banquet."*¹

9.1.1. Representacions teatrals

Als dies de festa se celebraven representacions teatrals en honor als déus, destinats a delectar el poble. Les tragèdies i les comèdies ocupaven la major part dels espectacles teatrals, però als romans, acostumats als jocs del circ, no els entusiasmava la serietat de la tragèdia i, per aquest motiu, preferien les comèdies de Plaute, més desenfadades.

En els teatres es representaven les *atelanes*, els *mims* i les *pantomimes*, gèneres que eren més populars entre el gran públic. *Atelana* era una espècie de sainet que es pot comparar amb una comèdia de l'actualitat, on els actors feien veure que es pegaven, es feien els ximplers i feien riure el públic. El mim es representava en els entreactes de les tragèdies i les comèdies on els actors eren els ciutadans del poble que representaven un marit, una dona i un amant. L'objectiu del mim era fer riure a la gent i es representaven a les places públiques, a les cases dels rics o als teatres.

A Roma, la gent passava una gran part del dia al carrer i a les places públiques. Molts cops, als carrers de la ciutat i els pobles hi havia saltimbanquis, xerraires i mims, que feien diferents espectacles. Alguns d'ells es presentaven a casa dels rics i representaven espectacles mentre aquests sopaven. Se'ls recompensava amb diners o, fins i tot, amb terres de domini públic.

La *pantomima* era un gènere teatral llatí que combinava tant el cant com la música i la mímica. Els romans estaven enamorats de la mímica, per això, acudien en aquests espectacles molt sovint. Els temes que representaven les pantomimes eren històries d'amor, sobretot, de déus i herois.

¹ Cuxart, Raimon. "Olímpics i Apotèsics." *Manuscrits de Pompeia*. Barcelona: Liberaf, S.L., 1994. 99.

Al principi, als teatres es representava una tragèdia i una comèdia per dia. Més tard, només una comèdia. Els espectadors anaven al teatre després de menjar i l'espectacle solia durar unes quatre hores, tot i que més tard, els espectacles començaven pel matí i s'acabaven per la tarda.

Els espectadors es passaven tot el dia al teatre, ja que allí mateix, menjaven i beuien. Hi podien assistir tots els ciutadans, les dones i els nens inclosos. Els esclaus no hi podien assistir, però alguns cops els deixaven entrar.

A les graderies, que es deixaven pel poble, la gent hi venia la nit abans de l'espectacle. Cadascú procurava assegurar-se un bon lloc, i per aquest motiu, rebutjaven la son. A la llarga espera nocturna, el públic es tornava boig (hi havia crits, bromes, baralles...). Durant l'espectacle, el públic estava molt inquiet i sempre comentaven coses i, també, cridaven i feien sorolls. Hi havia vegades que es pagava a la gent, al públic, per a que aplaudissin. A l'estiu, quan el sol tocava molt el públic, s'estirava el *velum* sostingut per uns pals gruixuts o la gent portava quelcom per tapar-se. Tot i així, els teatres musicals estaven coberts sempre.

Els teatres i els circs eren llocs de reunió, on la gent passava el temps per parlar de les seves coses amb els amics o veïns. Les dones podien assistir-hi amb la condició que es quedessin al fons, i els esclaus també, si estaven aixecats de peus i juraven de no molestar. Les senyores hi anaven molt ben vestides i pentinades i ensenyaven els seus vestits més elegants i les joies.

-Actors i actrius:

La major part dels actors eren estrangers, esclaus i lliberts, gent d'escàs prestigi social. Entusiasmaven als espectadors amb les seves històries amb doble sentit, i procuraven anar a les cases dels rics per rebre més benefici que en un teatre. Les dones també actuaven, però tenien la reputació equivalent a les prostitutes i si algun home romà volia actuar s'exposava a perdre els drets polítics. Els actors es tapaven la cara amb màscares que es feien de diversos materials: madera, pintura espesa, cera... Eren molt diferents i els actors se les posaven segons el paper que representaven.

-Les parts principals d'un teatre:

Els grans teatres es contruïen als vessants de les muntanyes per aprofitar el desnivell. La *cavea* (les grades) estaven situades en forma circular. Als seus peus hi havia l'escena, on es feia la representació teatral, i l'*orquestra*, un espai central semicircular situat entre les grades i l'escena i destinat al cor. Les grades es dividien en tres sectors: en el primer s'assentaven les persones de l'alta societat, en la resta, el poble. Les comunicacions entre cada nivell es feien mitjançant escales i rampes que donaven accés a les grades a través d'unes portes anomenades *vomitòris*. En aquests *vomitòris* els romans anaven a vomitar si veien quelcom que no els agradava, sobretot, això passava als amfiteatres. A més a més, els teatres tenien una acústica espectacular.

9.1.2. Espectacles al circ

Mentre el teatre s'anava convertint en un espectacle de varietats, el circ es feia cada dia més famós. Grans cartells amb dibuixos anunciaven els espectacles que es feien al circ o l'amfiteatre. Aquest esdeveniment era el tema preferit de totes les conversacions, ja que es discutia a casa, al fòrum, a l'escola, a les termes i, fins i tot, al Senat. És això el que volien aconseguir les magistratures, ja que eren els que s'ocupaven de pagar aquests espectacles per satisfer i divertir el poble i, així, aconseguir un bon suport de la *urbs*.

Els dies que se celebraven els jocs, hi venien unes 150.000 o 200.000 persones, vestides de diferents maneres, depenent del que se celebrava. Si se celebraven els *ludi creales* en honor de Ceres, la gent

es vestia de blanc i, quan eren les *ludi florales*, és a dir, festes de primavera, la gent es tapava amb roba de diferents colors per a imitar els camps multicolors.

Els jocs duraven tot el dia, per tant, la gent portava el menjar i el beure igual que als teatres. Els dignataris ocupaven els llocs amb seients de marbre adornats amb bronze. Els jocs començaven amb una desfilada de caràcter religiós, que començava al Capitoli i recorria fins al Fòrum per diferents carrers principals portant nombroses estàtues dels déus. Ja en el circ, la comitiva recorria tota la pista. De peus, sobre un carro, hi havia el magistrat organitzador dels jocs amb una *toga* brodada d'or i al cap tenia una corona de fulles de roure. A aquest, el seguia una gran comparsa de músics vestits amb togues blanques. Al darrere desfilaven les imatges dels déus desplaçades amb carros decorats amb marfils, or i pedres precioses, els quals eren conduïts per joves que conduïen amb una sola mà. Els espectadors, de peu, cridaven a les divinitats. Tot era molt grandios i espectacular.

L'edifici del circ era de forma ovalada. La pista de sorra estava dividida per una *spina* a cada extrem de la qual hi havia una *meta*. Sobre la *spina* s'hi col·locaven les estàtues de les divinitats i els *septem ova*, figures ovalades de fusta que s'hi retiraven cada cop que els participants completaven una volta. Molt a prop d'una de les metes es trobaven les *carceres*, contruccions on esperaven la sortida els cavalls o els genets. L'emperador i la seva família tenien un espai en el circ, on hi havia dormitoris, banys i altres comoditats per poder descansar entre competició i competició, a causa de la llarga durada dels espectacles.

Les curses de cavalls i les de carros eren els espectacles més populars celebrats al circ. En el primer cas, les demostracions d'habilitat eren un dels ingredients de la competició: alguns genets guiaven els cavalls i saltaven d'un a l'altre, mentre en altres ocasions podien realitzar exhibicions d'armes durant la carrera. Els carros de les curses podien estar triats per dos (*biga*), quatre (*quadriga*) o fins i tot deu cavalls (*decemiuges*), que anaven conduïts per l'*auriga*. Aquest cordava les cordes a la seva cintura i alhora les subjectava amb la mà esquerra. S'havia de completar el recorregut de set voltes el més ràpid possible. Els afeccionats es dividien en faccions o equips, cadascun dels quals estava caracteritzat per un color específic. L'*auriga* guanyador rebia una recompensa i era coronat amb lloret. Els espectadors, molts cops, apostaven pels *auriga* i cada un d'aquests tenia com una mena de propietari que li comprava tot el que ell necessitava per a la participació en el joc i si aquest guanyava, li pagaven una bona quantitat d'or.

9.1.3. L'amfiteatre

Gramàticament, aquest nom en llatí significa un teatre doble. La seva planta era el·líptica, similar a la de dos teatres junts i enfrontats i les seves parts característiques eren: la *cavea*, graderia on s'asseien els espectadors i a la qual s'hi accedia per passadissos; *vomitòria*, on vomitaven molts espectadors que no podien suportar la mort o la sang; l'arena, la part central on es feia l'espectacle; la part subterrània situada sota la sorra i tapada per un terra de fusta on els gladiadors esperaven el seu torn i on hi havia les gàbies de les bèsties; i, el *velum* o una carpa mòbil que protegia els espectadors del sol i la pluja.

Els jocs a l'amfiteatre podien ser molt variats. La lluita de gladiadors o *ludi gladiatorii* era una sèrie d'enfrontament entre una parella de gladiadors. Aquests es diferenciaven pel tipus de vestimenta i d'armes que utilitzaven. N'hi havia el *samnita* que portava un casc tancat anomenat *galea*; el que portava un escut rectangular, un casc que tenia la figura d'un peix i una daga s'anomenava *gallus*; el *retiarius* que duia un trident i una xarxa per embolicar el seu enemic, entre d'altres. Els participants eren presoners de guerra, esclaus o condemnats a mort. A vegades, participaven els homes lliures, ja que estaven obligats a ocupar-se d'aquesta terrible activitat a causa de la gana, sabent que si guanya-

ven estarien ben pagats. Per convertir-se en gladiadors, els homes lliures havien de jurar que es deixarien pegar, apunyalat o creuar.

Abans del combat, als gladiadors se'ls oferien un sopar públic o *cena liberae* en el qual hi havia tota mena de menjars. Abans de començar el combat els gladiadors saludaven a l'emperador amb la fórmula "*Ave Caesar, morituri te salutant*".² Al vencedor se li donava la palma de triomf, i si era esclau se l'alliberava amb l'espasa de fusta. El vençut podia demanar clemència. Si el públic i l'emperador aixecaven el polze i exclamaven *mitte!* el vençut era perdonat i el deixaven marxar, però si assenyalaven amb el polze cap avall i cridaven *iugula!*, era condemnat a mort. Els gladiadors si guanyaven, podien arribar a ser molt famosos i molt adorats.

També les *venationes* o combats d'homes contra bèsties o de bèsties entre elles eren populars a Roma. Les bèsties estranyes i exòtiques eren portades de països llunyans, i es transportaven en vaixells o carros per ser sacrificades en aquells enfrontaments. Un altre tipus d'espectacles que es feien eren les *naumaquia* que eren les lluites navals en les quals feien omplir l'amfiteatre amb aigua, amb la qual cosa el convertien en un llac artificial pel qual es desplaçaven aquests vaixells. Mentre duraven aquests espectacles el públic cridava, xarrava i menjava peixets fregits.

Per anunciar tots aquests espectacles hi havia un encarregat que es dedicava a la publicitat, posava anuncis en l'*Acta diurna*, el primer diari oficial, i enganxava cartells pels carrers. Així mateix, en alguns cartells, hi havia el programa dels jocs que es feien.

9.1.4. L'esport i el passatemp

Els romans practicaven diversos jocs privats, que ocupaven l'oci dels dies que no assistien a les diversions públiques. Corrien en el *campus*, saltaven, tiraven el disc o la javalina, muntaven a cavall, jugaven a la pilota, feien gimnàstica, natació... Eren experts en la lluita i competien en les carreres. La caça i la pesca eren bastant populars i la dansa i la música eren practicades des de molts segles abans de que naixés Roma. Els jocs podien ser per a edats diferents: els petits jugaven a parells i senars, a la gallineta cega, a cara o creu, a caniques, a tres en ratlla, a comprar i a vendre, simulaven diferents batalles i guardaven grills en unes caixetes: els joves muntaven a cavall, jugaven amb gossos, llançaven el disc i la javalina, nadaven, etc.; els adults jugaven a la pilota i es dedicaven a ballar i els grans feien apostes, jugaven al joc dels daus, als escacs, etc.

9.1.5. Les termes

El lloc preferit dels romans pel seu espai i les seves reunions eren les termes que eren els banys públics que estaven oberts a tothom. Així mateix, l'higiene i la cura corporal es va fer possible per a la gent més pobre. En una societat com la romana, el bany s'havia convertit en un ritual i la construcció de les termes va ser una bona forma per a que els polítics poguessin aconseguir la popularitat. L'horari de les termes era des del matí fins a la posta del sol. Es feien torns per a homes i dones. Per això mateix, les dones hi anaven pel matí i els homes per la tarda després del treball en el camp, la ciutat o el Fòrum. Les termes constaven de diferents estances: l'*apodyterium* que era el vestuari, el *caldarium* o sala d'aigua calenta, *laconicum* i *assa sudatio* o banys de vapor, *tepidarium* o sala d'aigua temperada i *frigidarium* o sala de banys freds.

Després de disputar-se, els homes podien banyar-se o practicar diversos jocs a la *palestra*. El més popular era el joc de la pilota, que practicaven tres jugadors en posició estàtica fent un triangle. Els termes tenien altres serveis com els massatges fets pels esclaus, la *natatio* o piscina a l'aire lliure, la biblioteca, jardins, *latrines* comunitàries i piscinabris.

---

² Trad. Lit. "Salut Cesar, els que van a morir et saluden" - *De Vita Caesarum*, 5 (*Divus Claudius*), 21, 6, de Suetoni

Es rentaven els braços i les cames tots els dies però tenien un bany complet solament cada nou dies. A més a més, les cases de persones privilegiades tenien uns banys petits semblants a les termes públiques.

9.1.6. *Dies fastos i dies nefastos*

La divisió dels dies fastos i nefastos es deu a Numa. En els primers, els *faustos*, estava permès per llei divina (*fas*) qualsevol tipus d'activitat humana, sobretot la jurídica. Els nefastos estaven dedicats als déus, per la qual cosa estava prohibit tota mena d'activitats no religioses. Corresponia al *Pontifex Maximus* marcar les festivitats de cada any. Dins dels *dies faustos* s'havia de distingir els *comitialis* o dies reservats a la celebració de comicis o assemblees. Els romans també tenien supersticions relacionades amb el calendari. Així, consideraven de mal averany els dies que seguien les tres dates fixes del mes i els anomenats *dies atri* o dies negres. En aquests dies no es podia fer cap activitat que no fos molt necessària.

Els romans no tenien un dia de festa prefixat, com ara el diumenge per als cristians o el dissabte per als jueus. Durant la República se celebraven 7 festes anuals amb diferents espectacles. En temps d'August, el calendari preveia 65 dies festius. Sota Tiberi n'eren 88, i en el mandat de Neró hi va haver 175 dies d'oci, dedicats a festes religioses, sacrificis, jocs, troimfs, circ, carreres i teatre.

9.2. Catalunya

Els homes i les dones a Catalunya en el segle XIX treballaven durant tot el dia però, tot i així, encara tenien temps per divertir-se, descansar i fer el que ells volien. Les classes altes tenien molt més temps lliure i eren ells que es dedicaven a inventar diferents maneres per passar-s'ho bé. Les classes baixes assistien només allí on podien i on els permetia la seva "riquesa", ja que moltes de les formes d'oci i les diversions es van començar a comercialitzar i a convertir-se en un producte que només ho feien servir els que s'ho podien permetre.

9.2.1. El passeig

El passeig era la principal diversió i aquella a la qual es podia recórrer diàriament. Es passejava sempre que ho permetia el bon temps, per exemple, a l'hivern, durant les hores quan hi havia el sol, és a dir, des de la una fins a les tres de la tarda, i a l'estiu, cap al vespre, després de sopar. El passeig era un entreteniment divertit i, sobretot, barat. Tots els ciutadans passejaven, fins i tot, la família reial. El passeig permetia trobar-se els coneguts, conèixer altra gent, veure com van vestits els altres i criticar-los i, simplement, passar el temps respirant l'aire fresc. Ho podien practicar tots, ja que els carrers de les ciutats eren públics.

Durant el temps que es passejava, les dones es posaven els seus vestits més luxosos i els homes també anaven ben vestits, amb pantalons blancs, corbates... Així mateix, es demostrava la classe social a la que pertanyien i la quantitat de riqueses que posseïen. Tot i així, no era el mateix un passeig només d'homes que un passeig mixt, en el qual també hi assistien les dones i els nens. En aquest últim els participants havien de seguir diverses normes. Un exemple és que si un home passava amb una senyora i veien una florista que venia flors, l'home era obligat a comprar-li una flor a la dona. Un altre exemple és que si s'anava amb els nens, se'ls havia de comprar xutxes i bombons si ho oferien els venedors. Per aquest motiu, molts venedors sortien als carrers per guanyar-se els diners d'aquesta manera.

9.2.2. El visiteig

Les visites eren una altra activitat que ocupava gran part del temps d'oci. Es tractava de complir una obligació, els que visitaven, més tard, havien de rebre els visitats. Els amos de la casa havien d'anar a rebre els que els venien a visitar a la porta. Els homes no podien treure el barret fins que no eren convidats a fer-ho pels senyors de la casa i les dones no es treien ni el barret ni el xal per no haver de pentinar-se abans de sortir de casa i no passar per les habitacions privades per mirar-se al mirall. No era correcte portar els nens, ja que podien molestar als propietaris, tot i que algunes vegades els acompanyava una mainadera que els vigilava i els cuidava en el rebedor. Quan ja era hora de marxar, els senyors de la casa acompanyaven els seus visitants a la porta i, molts cops, si les dones anaven soles, eren acompanyades per un criat fins a la seva pròpia casa.

9.2.3. Els cafès

Un altre lloc on es passava moltes hores lliures era el cafè, on es reunia la gent per parlar, llegir el diari, ballar i prendre un cafè. Eren establiments amplis i decorats com els locals amb sofàs, grans miralls, serveis, butaques, quadres, etc. En aquests llocs es reunien, principalment, els bohemis, els poetes, els novel·listes, els pintors i altres artistes.

Els cafès també podien ser cafès-concert, en els quals es feien diferents concerts, venia gent elegant i s'interpretaven diferents tipus de cançons pels grups famosos. Altre tipus de cafès eren els casinos on s'anava a jugar al billar, parlar dels negocis i conversar amb els altres.

9.2.4. La tauromàquia

La festa dels bous es va convertir en un espectacle popular en el segle XIX. És un espectacle que consisteix a lluitar amb bous. En aquest espectacle, un home entrenat s'enfrontava amb un bou i el provocava portant una manta vermella. Només guanyava un dels dos, o l'home o el bou, l'altre moria. El torer es podia fer molt famós i adquirir un bon estatus social. Aquestes formes d'oci eren tant populars que fins i tot es van crear diferents escoles de tauromàquia i es van obrir diferents places per poder gaudir de la seva correguda. La gent s'ho passava bé veient aquest espectacle i l'esperaven amb moltes ganes.

9.2.5. El teatre

El teatre, juntament amb els bous era l'espectacle més popular. Sabent que els catalans eren molt religiosos, molts dels espectacles que es feien al teatre eren d'aquest tipus, com la processó del Corpus. Tot i així, hi havia altres espectacles no religiosos, els quals eren molt visitats.

*“El gènere més estès en els primers temps era el sàinet -situacions i personatges esquematitzats i arquetípics que se solen resoldre a base d'algun acudit-. Destacaven quatre varietats de sàinets: de la vida picaresca, de triangle amorós, de tipus polític i de costums de la menestralia que més tard donarà pas a la comèdia de costums burgesa. Així mateix, en la dècada dels 60 començaren a representar-se les obres del teatre romàntic, que es presenta fonamentalment a través de dos gèneres: el melodrama i el drama o la tragèdia històrica. Aviat aparegueren paròdies d'aquests gèneres; i arriba un moment que en els escenaris s'alternaven els sàinets, les comèdies de costums, els melodrames, els drames i les tragèdies romàntiques i les paròdies d'aquests darrers gèneres.”*³

---

³ Alonso, Miquel. "LLEURE I CULTURA. Les diversions de la societat del XIX. "Textos de literatura catalana (1833-1931)". 12 Juliol 2002. Web. 14 Desembre 2011.

<<http://www.xtec.es/~malons22/personal/teatrexix.htm>>.

Hi va haver un moment en què el teatre es va fer molt popular i les persones que hi volien actuar eren de gran nombre. Per aquest motiu, es van crear diferents escoles i es van editar diferents obres sobre la formació teatral.

Els edificis teatrals eren totalment coberts, ja sigui pel que fa a les parets, ja sigui pel que fa al sostre. Així mateix, l'acústica era millor i se sentia perfectament quan parlaven els actors. Al davant de tot hi havia l'escena en la qual es representaven les obres i on actuaven els actors. Aquesta podia estar decorada de diverses maneres, depenent de l'obra que s'hi representava. Tirant cap endarrere se situaven les cadires on s'hi assentava el públic. Aquestes cadires eren col·locades de forma rectangular. A més a més, en la majoria dels teatres, després de les cadires a la planta baixa, al darrere de tot hi havia diverses plantes amb més seients, des d'on es veia millor l'espectacle i on se situava la gent de classe més alta.

Assistir al teatre era un acte social. L'espectacle no es desenvolupava només en l'escenari, sinó que també es comentaven les incidències del dia, s'observava els assistents, es criticava durant els entreactes. Els assistents portaven roba de luxe, ensenyaven totes les seves joies i tiraven miradetes als seus pretendents mentre els actors actuaven.

9.2.6. El ball

Justament en el segle XIX, es crea el ball de la sardana, que s'ha convertit en el ball nacional de Catalunya i perdura, fins i tot, en l'actualitat. Aquest ball consisteix en que la gent es posi en rotllana i s'agafi de les mans. Amb música tocada per una cobla, els sardaners ballen cap a la dreta i cap a l'esquerra amb un aire lent i concentrat.

A part del ball de la sardana, hi havia balls que es feien en les cases luxoses dels senyors i en els quals assistien gent de classe alta. Aquests balls tenien unes normes establertes i els seus principis de comportament. La gent anava vestida de forma elegant i es ballava sobretot el vals i balls lents.

9.2.7. Altres diversions

Els treballadors i les seves famílies no tenien moltes diversions, ja que aprofitaven el temps lliure per treballar al camp per ells mateixos o fer feina de casa. Alguns cops assistien als teatres o sortien al carrer per passejar o, fins i tot, jugaven a cartes amb els seus veïns. Tot i així, també assistien als cabarets, als balls i a les revetlles i anaven, sobretot, a la taberna que era el seu principal centre de reunió.

La gent del camp mantenia els ritus cíclics i els ritmes habituals. Feien reunions de veïns a l'hivern, a la vora del foc, per parlar i fer córrer les notícies, es trobaven els diumenges a la parròquia, feien la matança del porc, etc.

A part de les diversions mencionades anteriorment, la gent practicava l'esport en el seu temps lliure. El que era més practicat va ser la lluita personal, la boxa, els jocs de pilota, els jocs amb els gossos i els gats, etc. També practicaven la caça i la pesca. A més a més, anaven als balnearis per prendre aigües i massatges. Més tard, van començar a anar a la platja a prendre banys marins.

9.3. **Ucraïna**

Ucraïna, en el segle XIX, va ser pràcticament un país agrari, és a dir, gairebé tota la població habitava al camp. Gairebé un 90 % vivia al camp cultivant les terres i només la resta, és a dir, el 10% vivia a la ciutat i es dedicava a la indústria i al comerç.

La gent del camp, durant la primavera i l'estiu treballava les seves terres des de que sortia el sol fins a la posta d'aquest. Per aquest motiu, durant aquesta època de l'any la gent tenia poc temps lliure per divertir-se i descansar. Tant com els grans i els adults, els nens també hi treballaven i descansaven només els diumenges o quan hi havia alguna festa que pertanyia al calendari religiós. Tot i així, molts nens i nenes s'escapaven de les dures feines i, mentres el sol il·luminava els camps, anaven a banyar-se en els rius i a divertir-se amb els seus companys, amics o germans jugant a pilota o altres jocs d'aigua. També jugaven a tres en ratlla que dibuixaven sobre el fang, a baldufes, fet i amagat, ecacs... Durant el diumenge quan tots tenien un dia de descans, les dones realitzaven feines domèstiques com cuinar i endressar tot el que no estava al seu lloc, ja que els dissabtes intentaven netejar tota la casa i rentar la roba i els diumenges pel matí acabar-ho d'enllestir. Els homes, mentrestant, anaven a caçar, a pescar o a buscar bolets amb els fills. Quan arribava l'hora de dinar, molts cops, invitaven els seus veïns i menjaven tots junts. Així mateix, en el camp la gent era molt hospitalària i els encantava invitar els altres a casa seva o anar a fer visites a casa d'algun conegut o familiar. Molts cops es reunien amb els familiars i feien banquetes que podien arribar a durar gairebé tot el dia. Allí, la gent bebia, menjava, cantava i parlava amb els altres. Com que als pobles no hi havia cafès ni "bars" on la gent podia passar l'estona, els amos de casa mateixos feien cervesa, vodka i *квас*. Per tant, el que en sabia més, tenia molts visitants a casa i, fins i tot, les podia arribar a vendre.

Quan s'acabava l'estiu i venia la tardor i l'hivern, començava l'època de menys treball, ja que la feina al camp s'acabava i la gent tenia molt més temps lliure, tot i que sempre trobaven feina extra. Els homes es dedicaven a treballar amb la fusta, a partir de la qual feien diversos objectes com cadires, taules, quadres, *бочки* (barrils), *шкатулка* (taüt petit)..., i amb fang, a partir del qual elaboraven objectes decoratius com *гличики* (gerres). Les dones passaven les seves estones lliures cosint i teixint. Elaboraven *рушнички* (tovalloles) i *вишита сорочка* (camises brodades) espectaculars, de diferents mides i amb diverses il·lustracions. A més a més, teixien roba per tots els membres de la seva família. Els nens, a l'hivern, agafaven *санки* (trineus) i anaven a jugar amb la neu amb els seus amics. També els encantava patinar sobre el gel que es feia en els rius, ja que això també els ajudava a travessar el riu i fer un camí més curt quan anaven a l'escola. Per tant, en aquesta època, quan els treballs més durs dels camp s'acabaven, els nens, si podien, anaven a estudiar.

A més a més, quan s'acostaven les festes d'hivern, la gent aprenia a cantar diferents *колядки* (nadales) i les recitaven anant d'una casa a una altra i així aprofitaven per recollir diners, ja que els que anaven a recitar havien de ser o pagats amb diners o invitats a menjar o quelcom més per l'estil. Els nens també representaven diferents escenes de teatre representant guerres en les quals lluitaven com a cavallers, com a guerrers o com a *козаки* (cosacs) amb unes espases o, també amb, *булава* imitant els cosacs de les èpoques anteriors.

Pel que fa a la gent de ciutat, com ja s'ha dit abans, n'hi havia la minoria de tota la població que formava part d'aquest gran país. Aquesta gent que posseïa diners, es volia assemblar als nobles europeus, sobretot els francesos. Així mateix, en el seu temps lliure anaven al *театр* (teatre), el qual constistia en un edifici gran i cobert que tenia una *сцена* (escena), allí on es representava l'acte, les cadires que era on s'assentava el públic i llocs per assentar-se que se situaven en dos o tres plantes que hi havia al darrere de les cadires de la planta baixa. Allí, es representaven diferents actuacions, sobretot es realitzaven històries de les novel·les escrites pels escriptors d'aquells temps. A part del teatre també anaven a l'òpera, que era un edifici semblant al del teatre però amb unes dimensions una mica més grans i el qual tenia una acústica impressionant. Quan hi havia entreactes tant en el teatre com en l'òpera, la gent sortia a fora a menjar el que havien portat de casa, tot i que en el poble-camp quan miraven algunes escenetes teatrals menjaven allí mateix i el més habitual eren les pipes collides del mateix hort. Quan acabava l'espectacle, la gent solia quedar-se a parlar

amb els coneguts o anaven a la taverna, sobretot els homes, on beuien, ballaven, cantaven i criticaven a l'altra gent.

A part de tot això, la gent de ciutat solia muntar a cavalls i practicar la hípica. Tot i que també, els encantava anar amb bicicleta i fer diferents competicions. També practicaven diferents tipus d'esport, sobretot els nois joves, com, per exemple, la natació a l'estiu i l'esquí a l'hivern. A més a més, als nois, els agradava fer diferents batalles i practicaven karaté i boxa.

La gent de ciutat intentaven passejar gairebé cada dia i ho podien fer tant amb la família com amb els amics. Després del passeig solien tenir un bany calent a casa seva, ja que els banys públics no existien i si existien, eren bastant bruts i tenien mal aspecte.

Per divertir-se quan es reunien tots plegats, sobretot la gent del camp, els ucraïnesos practicaven diverses danses. Les més populars eren el *зонак* i *коломийка*. El primer era una dansa nacional que tenia els seus orígens en els cosacs, ja que aquests la practicaven abans de sortir a lluitar. Així mateix, en els primers temps, era com una lluita que consistia a fer moviments com si s'estigués pegant amb algú, saltant i fent activitats acrobàtiques, però més tard es va convertir en una dansa, la qual era practicada majoritàriament pels homes. El segon ball, *коломийка*, era un tipus de ball, el qual ballaven tant els homes com les dones, ja que consistia en fer parelles i ballar mentre es cantava i es tocaven alguns instruments. Quan es practicaven aquests balls la gent s'ho passava molt bé, ja que reien, saltaven, cantaven... Tot i així, els més seriosos, practicaven també el *вальс* (vals) quan es feien grans banquets i quan es cantaven cançons lentes.

9.4. Comentari

Com s'ha pogut veure, les tres societats tenen moltes coses en comú pel que fa a les activitats que es feien en temps lliure, tot i que a Catalunya i Ucraïna del segle XIX les coses van evolucionar en alguns aspectes. Tant a l'antiga Roma com a Catalunya i Ucraïna, els que manaven volien tenir el seu poble ocupat i satisfet amb diferents jocs i activitats per poder gaudir de la tranquil·litat en el seu àmbit polític i per a que ningú els molestés. Per aquest motiu, es van crear els teatres, els amfiteatres a Roma, les termes o piscines, etc. A l'antiga Roma, això era molt més freqüent i per fer que tot el poble estigués tranquil tots els ciutadans, tant pobres com rics, podien assistir en un espectacle teatral o en una naumàquia que es feia a l'amfiteatre o en les termes per poder treure's tota la brutícia del cos. En canvi, a Catalunya i a Ucraïna, en els espectacles teatrals, a les piscines o termes o als teatres, hi assistia la gent que es podia pagar l'entrada, ja que no tots tenien aquesta possibilitat de gastar els pocs diners que tenien per poder divertir-se.

Una de les semblances que podem veure és la forma dels teatres. En les tres societats els teatres eren uns edificis enormes de forma de mitja esfera, amb les grades o cadires per als espectadors i amb una escena on es representava l'obra. La tradició en què els espectadors més rics s'assentaven en un lloc determinat i els pobres en un altre, també es va mantenir. Però no només el teatre, l'amfiteatre també va deixar algun rastre en la cultura catalana com, per exemple, el fet de practicar la tauromàquia. Aquesta activitat era equivalent a la lluita de gladiadors contra les feres. Així mateix, el circ romà també va actuar en transmetre les tradicions, sobretot a Ucraïna, on la pràctica de les carreres de cavalls era molt habitual. Tant en el teatre com en l'amfiteatre o el circ, les persones de les tres cultures menjaven durant els espectacles, igual que ho fem nosaltres quan anem a mirar alguna pel·lícula al cinema.

Les termes era una altra activitat que van heretar les dues cultures en el segle XIX. Tant a Ucraïna com Catalunya hi havia piscines i banys públics i privats, però no tots els ciutadans hi podien assistir, a causa de la riquesa.

A més a més, les tres cultures tenien uns dies determinats en els quals no s'hi podia treballar. Per aquest motiu, la gent intentava arreclar una mica la casa i, molts cops, convidaven als seus veïns per poder dinar junts. En aquests dies molts joves practicaven esport i es feien diferents danses nacionals. Tot i així, els que no tenien molt bona condició física, es dedicaven a altres activitats com jocs de taula, cosir i teixir (les dones), cantar, pescar, caçar, xafardejar amb els veïns, anar a passejar, etc.

10. Costums: la casa

10.1. Roma

Els romans, com la gent de l'actualitat, es diferenciaven pel seu estatus social i no tots tenien la mateixa casa, sinó que les diferències de cases eren bastant grans, segons la funció de riquesa o pobresa de cadascú. Així podem trobar les grans i luxoses *villae* dels senadors i homes rics, amb meravelloses vistes, jardins amb diferents fonts i moltíssima decoració d'estàtues, mosaics, pintures... com també, les *insulae* o habitatge plurifamiliar i les *domus* o habitatge unifamiliar.

10.1.1. Les insulae

Els seus orígens estan en la superpoblació, en la necessitat d'espai i les dures condicions econòmiques de la vida a Roma. Eren edificis de pisos que arribaven a cinc plantes, amb balcons i finestres a l'exterior i les quals a les dependències interiors no tenien característiques especials pel que fa a la disposició o estructura. Els pisos estaven habitats de tal manera que els més humils vivien a dalt de tot i els que tenien una mica més diners, a baix. Aquestes cases estretes, poc confortables i sense aigua corrent, que tenien poca llum i baixa qualitat de materials, feien que els incendis i els enfonsaments siguessin molt freqüents.

La majoria eren de lloguer i hi vivien les classes populars en condicions bastant deficientes. El propietari, per "apremiar" els seus deutors, manava treure l'escalera que pujava cap als habitatges i, d'aquesta manera, els feia venir a pagar.

La manca de serveis provocava que per la nit es llancessin escombraries i residus per la finestra. Així mateix, hi havia un gran perill pels que passaven pel carrer. A dins d'aquest bloc d'habitatges hi havia un pati interior, el qual tenia la funció de permetre que la llum natural entrés a les habitacions interiors de les *insulae* i, per això, eren unes cases molt fredes i poc il·luminades. A més a més, no tenien ni xemeneies ni estufes i la llum del sol els arribava poc. Tampoc tenien aigua corrent i, per això, havien d'anar al centre de la ciutat a portar-ne de les fonts. Les habitacions també eren petites i solien utilitzar-se per tots els usos. Moltes vegades, aquests blocs contituïen un autèntic laberint i els habitants havien de travessar altres departaments per arribar al seu. A la part inferior, en general, s'instal·laven botigues i tallers amb accessos al carrer.

10.1.2. La domus

El model primitiu era d'origen etrusc, de planta rectangular, on es poden distingir tres zones: l'entrada, un cos central porticat i obert a l'aire lliure i a la llum en la seva part superior i, un petit hort en la seva part posterior. Mancava de vista exterior, ja que el nombre de finestres era escàs i eren petites i irregulars. Normalment, tenia una sola planta. La *domus* era la residència dels ciutadans rics que hi vivien amb la seva família, tot i que hi havia casos en els que diferents famílies ocupaven la mateixa *domus* dividint l'espai entre tots.

En aquestes s'accedia a l'interior per la *ianua*, porta que dividia en dues parts un corredor: el *vestibulum*, que donava a l'exterior i les *fauces*, a l'interior. Després de travessar la porta, hi podia haver un porter o *ostiarius* que tenia la seva pròpia habitació (*cella*). Als dos costats de la porta hi havia les *tabernae*, les botigues obertes a l'exterior. A continuació estava l'*atrium*, centre de la vida familiar. L'atri era de forma rectangular amb un espai obert en la part superior anomenat *compluvium* i un estany situat al terra anomenat *impluvium*, on es recollia l'aigua de la pluja. A l'atri també hi havia el *focus* o el foc de la llar i el *lararium* que era una petita capella pels déus i el culte

familiar. Les habitacions de la casa es distribuïen al voltant de l'atri i n'hi havia de diferents tipus com les *cubicula* (dormitoris), les *alae*, el *triclinium* (menjador), el *tablinum* (pel *paterfamilias*)... A través de l'*andron* (passadís) s'accedia al *peristylum*, que era un jardí decorat amb estàtues, fonts, plantes, columnes, etc. Al voltant d'aquest hi podien haver més estances i *cubicula*.

10.1.3. Les villae

Eren cases situades fora de la ciutat i n'hi havia de dos tipus, les *villae suburbanae* i les *villae rusticae*. Les *villae suburbanae* eren cases a les afores de la ciutat, que a vegades feien la funció d'habitatge, i d'altres, eren destinades a l'esbarjo dels ciutadans més rics. En aquest cas estaven molt decorades i s'hi observava molt luxe. Les *villae rusticae* eren cases situades al camp i els habitants de les quals es dedicaven a l'agricultura i a la ramaderia. Aquestes últimes tenien estances per a bous, per als cavalls, etc. Tant en la *villae* com en la *domus* romanes, a part dels membres de la família, també hi vivien els esclaus, els quals tenien les seves pròpies habitacions.

10.2. Catalunya

La casa sempre ha sigut un mirall en el qual es reflecteix la societat. Depenent de quina casa es posseïa, es podia identificar l'estatus social i de riquesa al qual pertanyien les persones. En aquesta època hi havia diversos tipus de cases: les cases unifamiliars urbanes i rurals i les cases de veïns o blocs de pisos.

Els blocs de pisos eren habitats, principalment, per gent més humil. Eren cases brutes i amb poca il·luminació interior, tot i que hi havia finestres a cada habitació. Gairebé totes les finestres s'orientaven cap a un pati interior que era envoltat per tots aquests pisos i el qual era propietat d'un cert bloc. En aquest pati s'estenia la roba i hi havia plantes que cultivaven els veïns. Les escales que hi havia eren fetes de pedra, tot i que també n'hi havia de fusta. Les habitacions tenien poc espai, no hi havia ventilació, la llum era natural que provenia del pati interior i hi havia molta brutícia per tot arreu. Sota aquests pisos hi podien haver botigues dels altres propietaris que es dedicaven a vendre les seves mercaderies.

Pel que fa a la casa de poble o casa rural, eren una gran majoria de planta baixa, és a dir, només tenien una sola planta. S'hi entrava pujant unes escales, ja que sota la casa hi havia les golfes on es guardaven els aliments i els animals. La casa tenia poques habitacions i totes eren poc il·luminades. Les habitacions de les noies no tenien finestres i semblaven unes coves. Aquestes cases tenien un hort a fora, en el qual treballaven els que hi habitaven. També podien tenir un petit jardí.

Les cases unifamiliars urbanes eren cases on hi habitaven els rics. Eren grans i es podien situar a dins de la ciutat o a les afores. Podien ser de una o més plantes, ja que la gent rica s'ho podia permetre. A l'entrada d'aquestes vil·les hi havia un porter que vigilava els que entraven i els que sortien. A dins de la casa hi havia diverses finestres que donaven bastant llum a les habitacions com el menjador, la cuina, els dormitoris, etc. Aquestes cases tenien totes les comoditats i estaven ben decorades. A fora de la casa hi havia un jardí o un pati en el qual creixien diversos arbres i plantes i, a més a més, hi havia estàtues per donar un toc de més riquesa.

10.3. Ucraïna

Ucraïna va ser un altre país, igual que Catalunya, que dividia les classes en diferents tipus depenent de la riquesa dels seus posseïdors. Hi havia *сільська хата* o cases de camp, *міська хата* o cases urbanes de la gent rica que se situaven a les afores de la ciutat i *квартири* o habitatges de la gent més pobra que vivia a les ciutats que eren els blocs de pisos.

Els *квартири* (blocs de pisos) no eren gaire alts, podien arribar a tenir fins a 5 plantes. S'hi accedia a través d'un portal que tenia una porta estreta i es pujava per les escales. Els pisos eren petits, com a màxim eren de tres *кімнати* (habitacions), és a dir, el *спальня* (dormitori pel matrimoni), una *дитяча кімната* (habitació pels nens) i *їдальня* (el menjador) juntament amb *кухня* (la cuina). Hi havia pisos que no tenien serveis, però la majoria tenia un petit bany juntament amb un lababo. Totes les habitacions tenien finestres i eren bastant il·luminades. Cada portal tenia el seu pati que estava a la sortida del bloc i el qual contenia un banc, on els veïns s'assentaven per parlar o per descansar, arbres i, si algú volia, hi havia un tros de terra on es podia cultivar flors.

Parlant de *сільська хата* (les cases de camp), aquestes eren bastant pobres. Eren cases molt brutes, sense aigua corrent ni serveis. Eren bastant petites i poc il·luminades, fins i tot, algunes arribaven a semblar unes autèntiques coves, amb poques finestres, sense cap tipus de calefacció i amb molta pudor que provenia del graner que hi havia al costat d'aquesta casa. Estaven envoltades per una *сідка-забор* (valla) de fusta que tancava la propietat que consistia en l'edifici amb habitacions, un *сарай* (graner) amb animals domèstics i un gran tros d'hort. Les habitacions de la casa eren poques i molt fosques. El lababo, en les cases una miqueta més riques, estava a fora i era una mena de una cisterna que estava coberta amb fusta que tenia un forat al mig. Aquesta, estava coberta amb fusta per a que la gent tingués intimitat.

Pel que fa a les cases urbanes, es pot dir que algunes eren cases molt luxoses i, fins i tot, semblaven autèntics palaus. Aquestes cases estaven envoltades per una valla alta de ferro la qual envoltava l'edifici amb habitacions i un gran jardí. Eren cases molt il·luminades i molt ben decorades. Tenien tota mena de serveis, des dels banys i lababos fins a la cuina, el menjador, les habitacions per als criats, etc. A fora hi havia un gran *садок* (jardí) ple d'arbres, estàtues, una font d'aigua i una petita caseta per al gos.

10.4. Comentari:

Les cases són un dels aspectes que s'ha mantingut durant aquest tan llarg període de temps. Com podem veure, la riquesa de cada persona marcava els límits per poder tenir un habitatge o un altre. Els rics de les tres societats solien viure en unes cases enormes envoltades de jardins i de totes les comoditats com les piscines, els gimnasos, etc. Així mateix, aquestes cases luxoses podien ser tant urbanes com rurals, ja que algunes persones que habitaven al camp podien enriquir-se i construir una casa amb totes les comoditats. Tot i així, els més pobres habitaven en cases petites, amb poques finestres, sense llum i amb pudor i brutícia per tot arreu. Tant les cases dels pobres com les cases dels rics que hi havia al camp, tenien un hort, en el qual s'anava a treballar cada dia. Els pobres que vivien a les ciutats, feien la seva vida als blocs de pisos que, molts dels quals, eren molt incòmodes i amb comoditats escasses. D'aquesta manera, podem veure que poques coses havien canviat i la gent seguia amb la mateixa mentalitat que els antics romans. Fins i tot avui en dia no hi ha tantes diferències pel que fa als habitatges, ja que igual que en aquelles èpoques, tenim els blocs de pisos, les cases urbanes luxoses i les cases rurals o del camp.

11. Costums: la vida fora de casa

11.1. Roma

Les diferents classes socials vivien tant a la ciutat com al camp. Les ciutats eren bullicioses, bastant caòtiques, amb els carrers plens de gent i amb una gran activitat. Aquests centres urbans eren un pol d'atracció per als habitants de les zones rurals del voltant i proporcionaven tot tipus de serveis: tallers i botigues d'artesans, petites indústries, grans mercats...

Els *patricis* vivien generalment a la ciutat però els plebeus eren els que convinaven les dues coses, la ciutat i la vida al camp, juntament amb els esclaus. Amb l'augment del nombre d'esclaus, els *plebeus* van anar perdent els llocs de treball menys especialitzats, fins a esdevenir un gran nombre de persones que es passaven el dia sense fer res. Vivien del que els proporcionava l'Estat o el seu patró, i destinaven gran part del seu temps als espectacles públics i a passejar pel *fòrum*. La vida al camp era molt més tranquil·la i asossegada. Vivien en llogarets dispersos i de petites dimensions en els quals no hi havia ni un *fòrum*, ni un amfiteatre, ni un lloc de reunió per als homes de negocis o polítics.

El *fòrum* era el centre civil i religiós de la cultura romana. Si la ciutat era una nova fundació, el fòrum es trobava al creuament de les dos principals avingudes que anaven de nord a sud i d'est a oest i s'anomenaven *cardo* i *decumanus*. Allí es trobaven els principals edificis públics: la seu del govern i de l'administració de justícia, els temples i el mercat. Es va traçar com un gran espai rectangular porticat, ja que s'hi desenvolupaven molts esdeveniments que acollien un gran nombre de persones, com jocs públics, representacions teatrals o desfilades dels exèrcits.

En la plaça del fòrum hi havia nombroses estàtues i arcs que recordaven tant els fets com personatges importants i representatius de la ciutat, i també es col·locaven en aquest lloc esteles o plaques de pedra amb textos gravats destinats a llegir.

11.1.1. El comerç

El sistema comercial romà es basava més en la importació de productes des de la capital imperial que no pas en l'exportació. El transport de les mercaderies es feia tant per terra com per mar. Tot i així, ells preferien les rutes marítimes o fluvials, ja que resultava més barat i senzill. Per tant, els ports eren un lloc bastant important. Era impressionant la gran quantitat de persones que treballaven als ports per descarregar, emmagatzemar i distribuir els productes, en el manteniment dels vaixells, etc. Un cop, arribaven els vaixells a un port, era necessari descarregar els productes i guardar-los en els magatzems o *horrea*. Fins a Roma arribaven totes les rutes marítimes del Mediterrani, ja que calia importar molts productes de l'exterior per alimentar la gran quantitat d'habitants.

La gran xarxa viària que hi havia a l'Imperi va facilitar la comunicació entre regions, va impulsar el comerç i va ser el millor instrument per aconseguir una romanització ràpida i àmplia. Les vies romanes van ser construïdes per ingeniers militars. Hi havia tres formes en que estaven contruïdes les vies: *la via terrena* (terra aplanada i piconada), *via glarea strata* (de grava) i *via silice strata* (de lloses o de pedres). Solien portar el nom dels magistrats que les havien manat a fer. La xarxa de vies tenia el seu punt de partida en el *Militarium Aureum* (quilòmetre zero) que estava situat al fòrum de Roma. Cada mil passes s'hi posaven uns *mil·litaris* de forma cilíndrica que indicaven el lloc en el què es trobava el viatger i tenien una inscripció gravada on hi havia escrit el nom del constructor i tots els títols que li pertanyien. Al llarg de les calçades, hi havia diferents serveis per descansar i recuperar les forces.

En les ciutats hi havia moltes botigues o *tabernae* on es venia de tot, des del menjar fins a la roba, les joies, els llibres, etc. Hi havia botigues dedicades a diverses activitats, com per exemple, els sabaters, els netejadors...

Per aquest motiu, tanta activitat comercial necessitava una bona organització i, per tant, es van formar associacions professionals en les quals col·laboraven tant els grans patrons com els plebeus assalariats. A Roma el més freqüent eren els oficis en què el venedor era al mateix temps el fabricant o artesà o els que oferien els seus serveis manuals. Els primers eren els artesans de pell, els fusters, els artesans del ferro, etc. Els segons eren els paletes, els vigilants, els porters, etc.

Les botigues es trobaven als baixos de les cases romanes i podien ser construïdes pel mateix propietari de la casa, o bé eren llogades. Cada botiga constava d'una única sala que donava al carrer, i en aquesta hi havia un taulell d'obra. Solien estar senyalitzades amb rètols il·lustrats amb gravats. A més a més, hi havia les *tabernae argentariae* que eren els bancs que s'ocupaven del canvi de moneda, dels préstecs amb interessos, als dipòsits i a les inversions.

Existien, també, mercats a l'espai lliure situats al fòrum o als carrers propers a aquest. Eren parades que cada matí el venedor instal·lava en un lloc i al migdia acabava la seva activitat fins a l'endemà. A partir d'aquests mercats a l'aire lliure, els romans van construir mercats coberts, on se situaven les parades a banda i banda d'un carrer central. Una part de les basíliques servia per a instal·lar-hi mercats amb coberta.

11.1.2. Els viatges

La costum de les famílies romanes més riques d'enviar els seus fills a Grècia a perfeccionar els seus estudis i coneixements demostra que als romans no els espantava viatjar. Encara que no tenien els transports tant desenvolupats com nosaltres, això no els parava de viatjar pel món i visitar diferents països, monuments, etc.

La gent que no tenia coneguts per quedar-s'hi a dormir, havien de passar la nit en algun lloc semblant a una mena de fonder, on podien descansar i dormir, ja que aquestes s'estenien al llarg de les vies de comunicació.

La majoria viatjaven sobre algun animal de càrrega que portava el viatger i el seu bagatge. També utilitzaven les lliteres o cadires de mà. Eren portades pels esclaus que eren tots de la mateixa altura i anaven vestits amb roba semblant als militars i de colors vius. Era una manera de viatjar còmoda però lenta, per aquest motiu només es feia servir dins de la ciutat.

11.1.3. El treball

A Roma, com a moltes societats antigues, el treball manual era considerat indigne i per tenir més honor els ciutadans havien de dedicar-se a la política. Així mateix, eren els esclaus que treballaven les terres i feien tota la feina "bruta". "*La paraula treball no era cap altra cosa que un esgarrifós i elemental instrument de tortura que s'aplicava a les classes baixes quan s'apartaven del bon camí.*"¹

Pel que fa al treball rural, l'agricultura era l'activitat més ben considerada. Les grans terres eren propietat dels aristòcrates i eren treballades pels esclaus que vivien en les finques durant tot un any, i eren controlats per un capatàs, que era l'esclau de més confiança o *llibert*. També hi havia

---

¹ Cuxart, Raimon. "Sofistes i Retòrics." *Manuscrits de Pompeia*. Barcelona: Libergraf, S.L., 1994. 35.

camperols lliures que treballaven les seves terres amb l'ajuda de la família, i altres que llogaven parcel·les als grans terratinents i els pagaven amb diners o amb una part de la collita. Si els camps estaven a prop de la ciutat, els camperols portaven els seus productes als mercats cada dia per vendre'ls. Però si els camps estaven lluny, els productes només eren de consum pels propietaris i els seus esclaus. L'època més activa de l'any, pel que fa al treball al camp, era el final de l'estiu i la tardor. Aquesta època també era el moment per la matança del bestiar, d'embutit i conservació de carn per a l'hivern.

Poca sort la tenien els miners. Les condicions de vida i de treball en les mines excavades sota terra mitjançant galeries eren tan penoses i perilloses que només estaven disposats els esclaus i els criminals a treballar-les. Hi havia una alta mortalitat en les mines a causa de les malalties i catàstrofes. Les mines eren propietat de l'Estat que necessitaven milions d'esclaus per explotar-les. En les galeries subterrànies, la il·luminació que tenien els treballadors eren làmpares d'oli subjectades al cap. Alguns trams d'aquestes galeries eren molt estrets, per la qual cosa alguna part del treball la realitzaven les dones i, fins i tot, els nens.

Pel que fa a les activitats urbanes, l'agricultor era al mateix temps artesà, és a dir, a les ciutats cada individu lliure o esclau feia una tasca que podia anar des de la manufactura i el comerç fins a l'exercici d'una professió lliure com el metge, professor o banquer. Les ciutats romanes estaven plenes de botigues i tallers. El teixidor, el sabater, l'orfebre i l'alfarer realitzaven els seus productes als tallers i al mateix temps els venien al públic en les botigues. Una altra activitat que es realitzava en una ciutat romana eren les obres de construcció, on hi treballava molta gent especialitzada. A més a més, hi havia tallers de fabricació d'armes que eren propietat de l'Estat. Els carrers estaven recorreguts pels policies que posaven ordre i mantenien la pau.

Les dones, quan no participaven en les tasques de la casa o del camp, teixien. El teixit era una tasca domèstica que s'efectuava durant l'hivern i, la gran part de la tela produïda, era per a l'ús familiar.

11.2. Catalunya

A Catalunya en el segle XIX cada classe vivia d'una manera diferent i no tots es comportaven de la mateixa manera fora de casa. Així mateix, al llarg del segle XIX, la ciutat medieval es va transformar en ciutat moderna, que es el centre comercial, administratiu i de serveis.

11.2.1. Les comunicacions i els transports

Les ciutats i els nuclis de població es comunicaven entre si per un mitjà de camins de ferradura i de roda. Les rutes més còmodes eren les d' *els camins de roda* que seguien el traçat de les antigues calçades romanes. El transport de mercaderies es realitzava amb galeres, carreteres i carros, o amb cavalls quan només hi havia camins de ferradura. Les persones viatjaven amb diligència, vehicle que va substituir la galera per comoditat, capacitat i rapidesa. Així mateix, els viatges van començar a durar menys dies. A més a més, també hi havia la posta que era el mitjà més ràpid de viatjar i consistia en tenir cavalleries apostades en els camins, cada dos o tres llegües, disposades a substituir els tirs i facilitar la continuació del viatge.

En el segle XIX hi havia cotxes i carruatges de gran varietat circulant per la ciutat, coberts o descoberts, pesats o lleugers, per a dos o per a més persones. Hi havia models de cotxes francesos i alemanys com *coupé*, *landau*, *voiture bombée*, *charrette*, *whirligote*... En les ciutats importants existien cotxes de lloguer, per hores o per dies. Els vehicles solien estar aparcats en algun lloc de les principals places de la ciutat.

A més a més, en aquest mateix segle es va començar a desenvolupar i a construir-se el ferrocarril, que va transformar completament el món de les comunicacions. El ferrocarril feia més curtes els quilòmetres que hi havia de distància entre les ciutats i els pobles i facilitava el transport de persones i de mercaderies. Era un transport bastant barat, la qual cosa permetia a la gent anar d'un lloc a un altre amb més facilitat.

Quan les persones volien descansar paraven a la fonda que era el lloc on arribaven els viatgers i les mercaderies. Les fondes servien com a punt d'enllaç amb els camins i proporcionaven menjar i alberg per als viatgers. Arribar a la fonda era un gran alleujament, ja que s'hi podia descansar del viatge, estirar-se les cames, fer una volta per allí, dutxar-se, menjar, etc.

11.2.2. Els carrers de la ciutat

La ciutat estava delimitada per la muralla medieval. Les portes es tancaven quan es feia de nit. Els carrers eren estrets, irregulars, sense alineació i s'interrumpien, molts cops, amb les parets de l'horta d'un conveni o el jardí d'una casa. Els carrers eren de terra, sense lloses ni pedra, sense voreres ni desaigües, ja que per allí hi havia gallines caminant, porcs, ovelles, cabres, etc. Als carrers hi havia moltes deixalles i escombraries de les cases i, molts cops, els propis excrements. Els animals s'alimentaven de les escombraries que s'acumulaven en les portes de les cases, ja que eren recollides un cop a la setmana. A l'hivern, la pluja i la neu convertia els carrers en inundacions i a l'estiu hi havia moltes mosques i molta pudor.

Els carrers eren d'ús comú, ja que els veïns estenien la roba allí on volien, els nens jugaven i corrien per tot arreu, deixaven sortir els gossos i molts cops, les dones es pentinaven i es vestien per allí. A més a més, els carrers eren un lloc on es realitzaven diferents treballs, per exemple, els barbers tallaven el pel i la barba a la gent que passava per allí, ja que costava pocs diners i s'ho podia permetre tothom. També, s'hi arreglaven ferradures, s'arreclaven les cases, es feia la matança d'animals, etc. Els carrers també eren un lloc d'oci, els nens hi corrien, jugaven al toro, tiraven pedres, mentre els grans treien les cadires i es posaven a parlar amb els veïns. Es podia sentir música en alguns carrers de la gent que en sabia una mica i sortia tocant algun instrument per poder guanyar una mica de diners. Resumint, els carrers en aquella època eren molt sorollosos, però això només fins que es feia de nit. La gran part de la vida diària es passava al carrer, ja que anar a buscar aigua a les fonts o trobar-se amb el veïns o amb el xiquet era molt habitual.

11.2.3. L'urbanisme i el camp

Cap als anys quaranta, les grans ciutats com Barcelona van començar a transformar-se. S'hi van començar a formar diferents reglamentacions vigilades pels policies. Aquestes reglamentacions contenien les referents a les construccions i el manteniment dels habitatges, els treballs molestos o sorollosos, l'ús de les fonts públiques, el nombre d'animals que es podia tenir a casa, etc. També es van crear brigades de neteja pública, que netejaven els carrers i treien les escombraries. Van començar a millorar les vies públiques, es van construir voreres i clavegueram, es va canalitzar l'aigua de la pluja i es van crear associacions de bombers en cas de l'incendi.

En les ciutats hi vivia l'alta noblesa, la burgesia (industrial), les classes mitjanes, els artesans i els obrers. L'alta noblesa eren persones que vivien de les seves riqueses a causa de les terres que tenien, les quals eren treballades pels pagesos (que vivien al camp). Els burgesos es dedicaven a construir fàbriques, ja que tenien bastants beneficis amb les terres que posseïen i necessitaven invertir el seu dineral en algun altre servei. En aquella època, Barcelona va viure un moment d'esplendor, ja que els burgesos s'hi van instal·lar i van començar un actiu desenvolupament de la indústria. En aquesta indústria, els encarregats de treballar eren els obrers o el proletariat, que eren una mà d'obra assa-

lariada. Aquests treballaven a la fàbrica mitjançant unes regles que eren noves formes de treball. L'amo, el propietari de la indústria, donava el treball als obrers a canvi d'un salari molt escàs que a penes arribava per al manteniment d'una família. Les jornades laborals eren molt llargues (de 12 a 14 hores) i es treballava 6 dies a la setmana sense parar. L'únic dia de descans era el diumenge. A més a més, els treballadors no podien contestar als seus amos i si volien continuar treballant, havien de conformar-se amb la feina que tenien. Tampoc hi havia protecció en cas d'atur o de malaltia i accident. Les dones i els infants també hi anaven a treballar quan acabaven de complir 7 anys. Aquests treballaven les mateixes hores que els homes, però els pagaven molt menys. Tant les condicions de treball com les condicions de vida eren molt dolentes i la gent patia molt. Així mateix, els obrers van crear diverses associacions i van fer molts aixecaments, revoltes i manifestacions. Els artesans eren els que potser tenien el treball amb unes condicions una mica millors, ja que molts dels quals treballaven en el servei domèstic dels nobles i no tenien unes condicions tan dures. Les classes mitjanes eren les que es dedicaven a feines ben assalariades com professors, metges, arquitectes i, a part, també posseïen terres.

El sector que era més perjudicat eren els pagesos que vivien al camp i alguns dels quals no tenien les seves pròpies terres, sinó que treballaven les terres dels altres sota unes condicions de treball molt dolentes. Per això mateix, hi va haver molta conflictivitat al camp i l'analfabetisme. El sector agrari era la principal activitat econòmica i el que ocupava la major part de la població. Es tractava d'una agricultura que no tenia noves tècniques de millora, amb cultius tradicionals extensius i amb molta mà d'obra barata. En el camp, els treballadors que no podien emprar-se en una finca o en un mas, anaven a la plaça del poble per buscar-se un altre treball. Hi havia molta fam en el camp i molt sovint s'optava pel bandolerisme.

A part d'aquestes ocupacions, als carrers ordinaris hi havia botigues que se situaven al costat de tallers artesanals i en els carrers principals d'una ciutat hi havia botigues de moda i luxe. Les botigues se situaven al costat de les cases o, fins i tot, sota els blocs de pisos. N'hi havia de tot tipus, llibreries, botigues de teixits i cintes, sabateries, etc. El mercat se situava als carrers principals de la ciutat, on hi venien tot tipus de productes i on la gent hi anava a comprar i a vendre els seus productes del camp.

11.3. Ucraïna

Al segle XIX a Ucraïna, igual que a les altres ciutats europees, hi va haver una forta industrialització i *великі міста* (les grans ciutats) van passar de ser agràries a esdevenir industrials. Tot i així, la vida en el camp va continuar sent molt dura i les persones que hi vivien es dedicaven a cultivar les terres i a viure-hi d'elles. Molt poca gent es podia permetre marxar del *село* (camp) a la ciutat, ja que viure en un lloc més o menys civilitzat tenia uns costos bastant elevats i molta gent no tenia prous recursos per alimentar la família.

El treball i la vida al camp tenia unes condicions molt dolentes, però la gent era molt amistosa i s'hi reunien tots per ajudar els uns als altres i per sortir-se'n. Al camp fora de casa es realitzaven feines com cultivar els camps, cuidar els animals i pasturar-los. Normalment, els que vivien allí, tenien una casa pròpia i un tros de terra i vivien dels productes que els donava l'hort, tot i que molts, no tenien prous recursos per posseir terres i anaven a treballar al camp dels seus veïns o de persones riques que vivien a la ciutat, però tenien finques al camp. Cada dia, la gent intentava anar a la ciutat que hi havia a prop (normalment hi anaven a peu) per vendre-hi els productes com la llet, el formatge, les hortalisses, etc. Moltes vegades, hi feien anar els nens o les nenes els quals passaven tot el dia venent *на базарі* (al mercat). Havien de caminar molts quilòmetres cada dia, ja que els transports no eren tan desenvolupats i només s'ho podien permetre els rics (que eren la minoria). Les persones que no anaven al mercat, es dedicaven a treballar al camp o, altres, a vagabundejar de-

manant diners. Els que vivien al món rural treballaven tot el dia, des de la sortida fins a la posta del sol. L'únic dia que podien descansar era el diumenge, ja que eren molt religiosos. Treballaven tan els vells com els joves i des dels 6 anys els enviaven a ajudar a l'hort.

Els que vivien a la ciutat, que era només el 10% de la població, tenien unes condicions de vida una mica millors. Tot i treballar moltes hores, tenien una mica de temps lliure. Tot i així, aprofitaven aquest temps per anar a treballar a l'hort, el qual se situava al costat de la mateixa ciutat. A part de cobrar diners en la indústria, els que tenien un petit *город* (hort), tenien bastants beneficis, ja que les terres ucraïneses són molt riques, i aprofitaven aquests recursos en vendre'ls al mercat. El mercat se situava al centre de la ciutat, el qual era on es realitzava tota la vida dels ciutadans. A casa només hi anaven a dormir i a menjar, tot i que moltes de les dones realitzaven *домашня работа* (feines domèstiques) que consistien en cosir i cuinar.

Totes *магазины* (les botigues) i altres edificis importants se situaven al centre. Allí hi havia molta gent treballant, gent que pertanyia a la classe més elevada, ja que la majoria dels habitants eren agraris i vivien al camp i a la muntanya. Els carrers de les ciutats eren estrets i el terra era asfaltat, en forma de quadradets. Hi havia diversos *парки* (parcs) per a nens, que sortien per a jugar plegats. Moltes dones de certa edat sortien a vendre pipes, les quals havien collit un dia abans. Normalment, a les ciutats hi vivia gent jove, ja que els vells es quedaven a esperar la mort al camp. Tenien una mentalitat de no queixar-se i conformar-se amb el que tenien, en canvi els joves anaven a la cacera de quelcom millor. Pel que fa als carrers del camp, es pot dir que els pobles no tenien carrers, no hi havia ni asfalt ni pedra. Les cases se separaven amb unes petites valles fetes de fusta i tot el que era fora de la valla pertanyia a tota la comunitat. Quan plovia hi havia fang per tot arreu i, molts cops, no s'hi podia caminar. La gent anava a buscar aigua al *колодезь* (pou), el qual o bé tenien a casa o bé situat en un cert lloc del poble.

Pel que fa als transports, els únics que posseïen cotxes eren els rics, els pobres havien de conformar-se amb *кони* (els cavalls), *виз* (els carros) i *велосипеду* (les bicicletes), molts dels quals no tenien ni això. Els carros que eren fets de fusta eren transportats pels cavalls. També anaven amb cavalls sense carros, cosa que era molt habitual. La gent que no tenia cap d'aquestes comoditats, havia de caminar llargues distàncies per arribar del camp a la ciutat o d'una ciutat a una altra. Com que era una cosa que els comportava molt cansament i bastants malalties, la gent no acostumava a fer viatges i es quedaven tota la vida en el mateix lloc.

Les carreteres eren horroroses i els cavalls molts cops perdien l'equilibri i queien, la qual cosa comportava molts problemes als *ізвозицкам* (conductors). Pel que fa a les senyals i a les fondes, no n'hi havia, ja que la gent no era acostumada a vitjar i si volien descansar paraven en un poble i anaven a dormir a casa d'algú perquè la gent ucraïnesa era molt hospitaliària i acollien a tothom.

Els carrers a les ciutats a la nit eren molt foscos, ja que no existia il·luminació i molts cops la gent anava amb *свічками* (espelmes) per il·luminar-se el camí i no caure. Als camps, de nit, la gent no sortia de casa i es quedaven vora el foc per parlar amb la família, o se n'anaven a dormir a causa d'estar cansats de treballar tot el dia. Molts nois, que havien començat a estudiar, es posaven sota la manta amb una làmpara i llegien llibres. En aquella època van començar a obrir-se escoles i els estudis van ser un mètode per fer créixer la intel·ligència dels ciutadans, amb la qual cosa, cap als finals del segle, els pares enviaven els seus fills a estudiar, encara que visquessin al camp. Molts cops, els nens o les nenes havien de caminar molts quilòmetres cada dia per fer dos o tres classes. A més a més, es van començar a crear biblioteques amb diversos llibres, on la gent rica passava estones llegint i, a vegades, escrivint les seves pròpies obres. També, a les ciutats, es va començar a crear la premsa i es van posar en marxa *газети* (els diaris).

11.4. Comentari:

Des de l'antiga Roma ja havien començat a utilitzar els diferents tipus de transports per poder facilitar-se la feina i transportar menys pes. Al segle XIX tant a Catalunya com a Ucraïna, els rics disfrutaven de nous mitjans de transport mentre que els pobres caminaven molts quilòmetres per arribar al seu destí. El mateix passava amb el treball, en les tres societats, els infants i les dones feien unes feines dures i, a part d'això, complien les tasques domèstiques.

Les feines que es feien eren diverses, tot i que a Catalunya i a la Roma antiga es dedicaven majoritàriament al comerç portuari, ja que les dues societats posseïen uns ports enormes en els quals hi havia molta mà d'obra. A Ucraïna la feina principal era el treball al camp, és a dir, les feines agrícoles.

12. Costums: la mort i els funerals

12.1. Roma

La mort i el sepeli del cadàver era per als romans ocasió de ritus complicats. Quan el malalt estava a punt de morir, se'l col·locava al terra i un dels seus éssers estimats recollia amb un petó el seu últim sospir i li tancava els ulls. Amb prou feines havia expirat, passava la *conclamatio*, és a dir, els presents allí el cridaven pel seu nom amb veu alta. Després, començava la preparació del cadàver: les dones de la casa o els homes que pertanyien a les pompes fúnebres, el netejaven amb aigua calenta i el vestien amb els seus vestits de cerimònia. El posaven sobre el *lectus funebris* i l'exposaven en públic a l'*atri*. Sota la llengua del mort, es posava una petita moneda, que era el pagament destinat a Caront. Al voltant del cadàver hi havia làmpares i a sobre d'aquest col·locaven flors, corones, cintes. En senyal de dol s'apagava el foc de la casa. Les dones repetien plors i laments, s'arrencaven els cabells i trencaven els vestits esgarropant-se i golpejant-se els pits.

El seguici fúnebre sortia de la casa del difunt seguint els músics i les ploramorts, que eren les dones pagades especialment per plorar i per crear un ambient trist. El taüt, descobert el portaven els familiars i els amics sobre les espatlles. Quan passaven pel fòrum, el seguici s'aturava i un preparent del mort pronunciava un discurs fúnebre. Alguns assistents es tapaven la cara amb màscares de cera que representaven els avantpassats.

L'exposició del cadàver durava tants dies segons la condició del mort; la gent pobra era sepultada el mateix dia, els emperadors quedaven exposats durant una setmana. Després, el cadàver era cremat o enterrat. Si s'optava per la incineració, les urnes amb les cendres s'introduïen en uns nínxols o *colubraris* o bé podien ser enterrades. Els cossos sense incinerar eren inhumats en panteons o en tombes més humils. Els funerals dels pobres i dels nens eren expeditius i s'afectuaven de nit; en canvi, de dia i amb gran pompa se celebraven els funerals dels adults de les famílies. Els cementiris acostumaven a estar als afores de la ciutat, molt a prop dels camins o les viles. D'aquesta manera els viatgers llegien els epitafis i tenien un record dels difunts.

El dol durava nou dies durant els quals els familiars vestien de negre, anaven desproveïts de guarniments i de joies i descuidaven la barba i els cabells. Als difunts se'ls recordava tots els anys al febrer, mes de les purificacions. Aquest mes es visitaven els sepulcres, on es col·locaven aliments, flors i altres obsequis.

Els romans donaven gran importància al culte dels difunts, pels quals sentien un profund respecte. Els cultes que feien en honor seu tenien com a objectiu mantenir-los apaivagats i propicis a les seves llars. Els romans creïen que les ànimes dels morts descendien a l'Infern. El món dels morts estava governat per Plutó i per Proserpina. Per accedir a aquest món les ànimes havien de creuar la llacuna Estígia en una barca conduïda per Caront, al qual les ànimes havien de pagar la moneda. Aquestes eren jutjades per Èac, Minos i Radamantis, que les destinaven a l'estança que les corresponia segons les seves accions a terra. Per tant, enterrar els morts era deure sagrat perquè es creia que les ànimes dels que no rebien sepultura vagabundejaven al voltant de les seves restes, sense tenir repòs.

12.2. Catalunya

La mort en les cases catalanes del segle XIX era un ritu important. En aquesta època les persones tenien un gran respecte pels difunts. Als balcons i a les finestres posaven cortines negres, que es lligaven o es deixaven, que anunciaven que algú acabava de morir en aquella llar. Quan algú passava pel costat d'aquesta casa havia de dir "Déu l'hagi perdonat". També deixaven ajustada la

porta del carrer que servia per informar els veïns que en aquella casa ha mort algú. D'aquesta manera, la gent podia entrar sense trucar i així no es molestava a l'ànima del difunt.

Si el difunt pertanyia a una confraria o tercera ordre, el que era habitual, quan era el dia de l'enterrament, un *andador* o un home o dona o cavaller que vivia en el mateix poble que el difunt i que portava una llarga vestitura negra, coll blanc i cobert amb barret de teula, anunciava la mort a cada cantonada després d'haver fet els tocs de campana amb diferents bategades solemnes segons el tipus de difunt, segons si era home, dona o infant, o si la persona era rica o pobre. Quan es moria algú es feia una primera tocada de campanes, amb un so distintiu perquè el poble sapigués que una persona havia mort. Després, 15 minuts abans de que se celebrés la missa, es tornaven a tocar les campanes. Finalment, la tercera picada de campanes tenia lloc durant l'enterrament.

El difunt era situat dins de la casa durant un o dos dies, els quals servien per a que la família i els amics li fessin el comiat, ja que no existien els tanatoris i el mort estava en una habitació. A més a més, feien una neteja del cos del difunt per tal d'emascarar les apariències de la mort i poder donar una imatge tranquil·la i relaxada, preparada pel que passarà a la vida posterior. Els familiars li treien totes les joies i com a molt li posaven un rosari a la mà. Totes aquestes coses, les feien els familiars, tan pel que fa a la neteja com per la vestimenta, ja que no hi havia personal especialitzat en aquesta tasca. Quan el cos ja era preparat, els familiars “vetllaven el mort”; es quedaven tots en una habitació i resaven al rosari tota la nit sense parar fins que era el moment d'anar a l'Església.

El dia del funeral, es reunia tot el poble i es feia l'enterrament. El bagul amb el mort era transportat en un baiard per dos fossers, seguit indispensablement pels familiars, amics i veïns, fos quin fos el seu sentiment. Les caixes eren blanques per als infants i adolescents, negres per als adults. Els homes morts abans dels catorze anys i les dones abans dels dotze podien ser enterrats com a pàrvuls; si ja havien complert l'edat o si s'havien casat, havien de ser enterrats com adults.

Abans de ser enterrat, es feia una cerimònia dins de l'Església a la qual hi assistien els capellans, els monjos i els cantaires. El luxe dels enterraments consistia a aconseguir que fossin molts els capellans, que eren com a mínim nou, i religiosos que hi cantessin absolutes. El dia del funeral es feien les anomenades *honres* que comprenien tres misses cantades consecutives per al difunt. Poc temps després se li feia el *novenal* o sufragis al llarg de nou dies i, finalment, el “cap d'any” o noves misses per al difunt en complir-se l'any de dol.

A part d'aquest cerimonial hi havia el compliment de totes les misses per les quals l'hereu manava a fer. Aquestes misses s'establien mitjançant el testament. La quantitat no era inferior al centenar i el compliment d'aquestes disposicions era feina del marmessors.

A l'Església tots anaven vestits de negre. En aquella època no tothom tenia roba d'aquest color i molts acostumaven anar a la tintoreria perquè els tenyissin els vestits. Durant dos anys, després de la mort del difunt, els familiars propers anaven tots de negre i els familiars llunyans portaven corbates o braçalets d'aquest color.

Després de la missa el difunt era translladat des de l'església fins al cementiri. El difunt dins del taüt era portat en un carro tirat per cavalls negres o a les espatlles dels familiars o dels amics més íntims del mort. El número de cavalls variava segons la classe social en la que pertanyia el difunt, igual que el número de sacerdots.

No tothom anava al cementiri. Era de costum que hi anessin els familiars més directes i, els habitants del poble acostumaven a unir-se a la comitiva fins al cementiri. Fins a mitjan segle XIX les dones no anaven als enterraments i s'acomiadaven del difunt a la porta de l'Església.

Les classes benestants donaven esplendor a la cerimònia: es llogava alguna ploranera, dona pagada per expressar el seu dolor per la mort del difunt, el qual era acompanyat per un nombre variable d'aquestes dones.

Després dels funerals, se solia celebrar un banquet funerari, que servia perquè la família es retrobés i es reunís. Menjaven en silenci i se'ls donava després un *pa de memòria* que incloïa l'obligació de resar un Parenostre a intenció de l'ànima del difunt.¹

12.3. Ucraïna

En el segle XIX a Ucraïna les persones veien la mort amb un gran respecte. La gent gran creia que quan una persona moria, la seva *дыша* (ànima) se separava del cos i anava al cel, mentre que el cos havia de ser enterrat després de la *смерть* (mort) perquè l'ànima estigués tranqui-la i pogués descansar en pau. La gent, sobretot, la gent gran intentava no cometre crims, *молитися* (resar) i anar sovint a l'Església, per a que així la mort els arribés bé.

Als funerals dels suïcides o dels que es creien mags o bruixes els cremaven a la foguera i punxaven el cos amb un punxó o tiraven *мак* (osella) als ulls del difunt i la seva tomba, la qual cosa es creia que era com una barrera per a les seves ànimes per no haver de tornar en aquest món.

Quan una persona moria, per indicar que a casa hi havia un difunt, a les finestres penjaven uns llacets blancs, tapaven els miralls amb mantes i al davant de la casa feien una gran foguera. Alguns dels familiars que estaven fora de casa, al carrer, tocaven melodies tristes amb els instruments. En algunes cases, fins i tot avui en dia, encara posen espelmes a les finestres.

Per rentar i vestir el difunt, feien venir a la gent gran, amb més experiència. A Ucraïna, els difunts es vestien amb roba nova, fins i tot amb roba de festa. En Boykivschina, una regió del país, molt sovint, les dones guardaven el seu vestit de bodes per a que les vestissin el dia de l'enterrament. En Polèsia, una altra regió, els homes els vestien amb pantalons de lli blanc, una camisa blanca, al cap els posaven un gorro i els peus estaven envoltats amb trossos blancs de qualsevol peça de roba. En Gutsulshchyna els difunts eren vestits amb roba nova: els homes tenien posat un cinturó de llana, les dones eren cobertes amb *хустка* (un drap blanc de lli) i no havien de tenir cap joia, se'ls hi treien.

Els funerals de nois i noies que no estaven casats eren una mica especials. En Boykivschina, als nois els anomenaven *принц* ("prínceps") i a les noies, *принцесса* ("princeses"), i els vestien amb roba de boda. A la mà els posaven un anell de cera i el braç dret l'envoltaven amb un tros de roba fet i decorat manualment que també utilitzaven quan la gent es casava. A les noies els desfeien les trenes i als nois els posaven un mocador vermell al cinturó. A la difunta "princesa" li triaven un "príncep" que era un noi viu del poble i, al "príncep" difunt li triaven una noia viva, "princesa". Així mateix, durant la cerimònia els vius jugaven el rol dels nuvis dels morts i quan s'acabava la cerimònia, tenien els rols dels vidus.

El difunt havia de passar tota una nit a casa. Al voltant d'aquest es posaven espelmes i a la taula del menjador hi havia pa amb aigua sagrada i, a vegades, herbes aromàtiques. Quan la gent entrava a casa, el primer que feien era resar. Cap al vespre feien venir el capellà per a que li fes una petita cerimònia. En Gutsulshchyna i en altres regions, els amos més grans d'edat llegien el parenostre tota la nit al costat del difunt. Sempre havia d'ésser algú al costat del mort durant la nit, no se'l podia dei-

---

¹ Algunes referències extretes de

Comas, Imma. "El comportament funerari a la Catalunya del segle XIX." Feb. 2002. Web. 19 Des. 2011. <<http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/bitstream/10609/1160/1/20973tfc.pdf>>.

xar sol.

El dia de l'enterrament, els qui hi assistien, s'acomiadaven del difunt i li perdonaven tot el que havia fet de malament. Quan treien el taüt de la casa, el feien baixar tres cops al terra i per a que el difunt, millor dit, la seva ànima, no tornés a casa, ràpidament tancaven la porta i netejaven el lloc on havia estat el mort durant la nit.

Abans d'anar al cementiri, anaven amb el taüt a l'Església on feien la missa i s'acomiadaven definitivament del difunt, amb la qual cosa tancaven la tapa del taüt. Allí mateix, els familiars repartien als presents coses del mort, com mocadors, sabates, etc. El taüt era portat pels familiars de gènere masculí més propers. Al *цвинтер* (cementiri) quan el taüt era baixat, els familiars hi tiraven terra amb les mans i, fins i tot, monedes. Sobre la tomba plantaven plantes, flors, etc.

Els que tenien diners, pagaven a les ploraneres que ploraven, cridaven i cantaven cançons tristes. Després de l'enterrament feien el dinar-sopar entre els familiars i els veïns amb diferents tipus de menjars. Igual que a Catalunya, tornaven a tenir un menjar familiar al cap de nou dies i després al cap d'un any. Als mateixos dies també anaven al cementiri. Durant un any les dones anaven de negre i tenien el cabell tapat amb un mocador del mateix color. Els homes no podien portar cap gorra i no s'afeitaven. Durant un any a casa no es podia cantar.

12.4. Comentari

Pel que he pogut comprovar les tres cultures, la romana, l'ucraïnesa i la catalana, tenen moltes coses en comú pel que fa a la mort, fins i tot, podríem dir que gairebé no es diferenciaven, excepte pel que fa a d'uns petits detalls.

Els romans i els ucraïnesos eren molt creients i creien en la vida després de la mort, per tant, el que trobaven com a cosa obligatòria era enterrar a la persona acabada de morir per a que l'ànima d'aquesta pogués descansar en pau i no tornés amb males intencions a la vida dels seus familiars. Els catalans no eren tan creients, tot i que per ells la mort era un ritu important al qual tenien respecte.

Pel que fa a l'anunciament de la mort, els romans ho feien cridant amb veu alta el nom del difunt a casa; els ucraïnesos ho feien fora de casa fent fogueres i cantant cançons tristes, igual que els catalans, tot i que aquests ho feien mitjançant les campanes i els veïns que ho anaven anunciant per tot el poble. Per tant, d'alguna manera o altra, els veïns ho acabaven de saber.

El color negre predominava en totes les tres cultures, ja que aquest color sempre ha sigut el color de la mort i de dol, tot i que a Ucraïna en el segle XIX en algunes regions, per fer que el funeral no sigués tan tràgic, molts cops enterraven als difunts amb roba blanca, com les dones amb el seu vestit de bodes o els homes amb una camisa blanca. A més a més, també feien diferents cerimònies com els espectacles d'imitació de casament en els funerals dels joves que no havien estat casats. Però quan s'acabava l'enterrament en les tres cultures era típic vestir-se de negre durant un cert període de temps.

Pel que fa a la neteja del cos, totes les tres societats ho feien. A més a més, els catalans i els ucraïnesos treien totes les joies del difunt, probablement per a que aquest no tingués res valuós en la vida que l'esperava. Tan els romans com els ucraïnesos (en algunes regions) enterraven el mort amb les monedes. A Ucraïna tiraven les monedes dins del taüt i a Roma se les posaven sota la llengua perquè les ànimes poguessin pagar el seu viatge a l'altre món.

Durant l'època de l'Imperi Romà, no es feien cerimònies a les Esglésies ni als temples, però a Cata-

lunya i a Ucraïna en el segle XIX, després de passar una nit amb el mort a casa, s'anava a l'Església per a despedir-se del tot amb el difunt, on es feia una missa. Tan a Catalunya com a Ucraïna, el taüt el portaven els familiars més propers cap al cementiri. Els romans i els catalans tenien els cementiris fora de la ciutat, mentre els ucraïnesos enterraven els morts al costat de les Esglésies, amb la qual cosa al llarg del temps es formaven grans cementiris.

El que és més curiós és que les tres societats llogaven les ploramiques per fer el funeral més vertader i per a que l'ànima del mort veiés que els seus familiars sentien dolor. I, també, el que ha perdurat fins als nostres temps des de l'època dels romans és que fins i tot en la mort a les persones se les tractava diferent, ja que no era el mateix un funeral d'un pagès que el d'un noble.

Per tant, com a conclusió, podríem dir que gairebé totes les costums pel que fa als funerals s'han mantingut al llarg del temps, tot i que amb uns petits canvis en cada cultura.

13. Conclusions

L'objectiu inicial d'aquest treball era veure com ha evolucionat la cultura romana al llarg d'aquest tant llarg període de temps en dos països diferents, un dels quals ha sigut romanitzat directament i l'altre indirectament, segons les fonts històriques. Així mateix, aquest objectiu s'ha complert i ara ha arribat l'hora d'exposar les conclusions finals. Seguiré el mateix esquema del treball, recollint les idees principals de cada un dels apartats dels costums que s'han tractat i, més tard, exposaré una petita síntesi i opinió personal.

Així mateix, parlant dels costums de la família, podríem dir que el naixement d'un infant sempre ha sigut important en les tres cultures, ja que l'entrada d'un nou membre comportava, a part de la felicitat, una boca més per alimentar però, també, una força de treball més. Així mateix, les tres cultures feien una celebració pel nen, és a dir el bateig i, més tard, la comunió. Pel que fa a l'educació i l'escola, els rics eren els que tenien accés a arribar a ser quelcom en la vida, no només un simple treballador, però els pobres eren els analfabets que patien dures condicions de vida i de treball. La dona era la que patia més de tots, ja que era l'encarregada de fer feina domèstica, treballar al camp i cuidar els fills. Poques dones van poder arribar a ser importants pels seus coneixements, ja que no es tractaven de la mateixa manera que els homes, fins i tot a Roma antiga, les dones eren considerades uns simples cossos sense ànima. A més a més, sempre estava subordinada al seu home o pare. Per tant, per ella mateixa no podia fer gairebé res i quan contraïa el matrimoni passava la seva dot al seu marit. Les cerimònies matrimonials eren celebracions religioses, ja que en els tres casos s'anava o a l'Església o al temple. Les núvies solien anar vestides de blanc i els núvis de negre, tot i que a la Roma antiga no se sap ben bé de quin color era la túnica del nuvi. En la majoria dels casos, els pares eren els responsables de triar la parella pel seu fill o filla, ja que acostumaven a mirar primer la situació de riquesa de l'altra família.

Pel que fa a les classes socials, les tres cultures es dividien en els rics i en els pobres, i aquests en diferents subclasses. A Roma la gent es considerava ciutadana o no ciutadana, ja que els més pobres com, per exemple, els esclaus, no tenien cap dret però tampoc cap deure. A Catalunya la riquesa marcava la classe social de la que es formava part i, per aquest motiu, hi havia els nobles, els burgesos, però també els treballadors com els pagesos i els obrers. A Ucraïna passava el mateix que a Catalunya, però gairebé tota la població es constituïa pels rics, ja que aquests eren el 90% dels habitants del país. Per tant, veiem que d'alguna manera els diners eren els que marcaven el camí que podia seguir una persona en la vida i eren els responsables de tot. El mateix passa en les societats d'avui en dia, el que no posseeix prou diners, és el que s'ofega més ràpid, en canvi, els rics tenen totes les portes obertes per tenir una vida com cal.

El menjar, en canvi, era diferent en les tres societats, ja que cadascuna destacava pel seu propi plat o plats nacionals. A la Roma antiga i a Catalunya la dieta era mediterrània, ja que menjaven molta verdura, peix, llegums, cereals, mentre que a Ucraïna preferien més la carn, el pa i els productes làctics. Les tres cultures prenen les begudes alcohòliques com el vi, a Roma i a Catalunya, o el vodka, a Ucraïna. Pel que fa als àpats, les tres cultures feien un esmorzar, un dinar i un sopar, tot i que a Catalunya s'afegia un quart àpat que era el berenar.

La vestimenta, igual que el menjar, era diferent en cada societat. A Roma era molt utilitzada la toga, pels homes, i la túnica, per les dones. A Catalunya vestien les mateixes peces que a Ucraïna com les faldilles, les camises, els pantalons, però Ucraïna destacava molt per la seva vestimenta brodada, ja que gairebé el 80% de la roba ho era.

Parlant del temps lliure, veiem que les tres societats tenien les seves maneres de divertir-se com els

teatres (en les tres cultures), els amfiteatres (a Roma) que després es van convertir en espectacles de bous a Catalunya, el circ (a Roma) que amb el pas del temps es va convertir en la cursa de cavalls tant a Catalunya com a Ucraïna, l'esport, les termes que es van poder mantenir al llarg del temps i, a més a més es van convertir en piscines, els passejos, els visiteigs, els diferents tipus de balls, etc. La gent també celebrava les diferents festes religioses com el Nadal o Saturnalia, el dia de la mare, el Carnaval, la Castanyada... Els tres casos eren bastant religiosos i, per tant, anaven a l'Església o al temple a benerar els déus i, molts cops, els feien ofrenes els dies quan es feien aquestes celebracions.

Pel que fa a la casa, totes les tres cultures tenien cases per a pobres i cases per a rics. Les primeres eren molt modestes i poc il·luminades. Allí la gent anava només a passar la nit, ja que tot el dia estaven treballant. En canvi, les cases dels rics tenien totes les comoditats i, molts cops, podien arribar a semblar els autèntics palaus.

Així mateix, la vida fora de casa era molt activa, ja que la majoria del seu temps la gent el passava a fora, ja sigui treballant, ja sigui comunicant-se amb els veïns o viatjant. Els rics gaudien dels nous mètodes de transport i aprofitaven el temps lliure per viatjar. Molts cops, els seus pares els enviaven a estudiar a altres països per poder incrementar el grau dels seus estudis però també viatjaven pels motius laborals com el comerç i simplement per anar a visitar algun monument. Pel que fa al treball, a Roma hi havia molta mà d'obra en les construccions, ja que els emperadors encarregaven a construir grans amfiteatres o teatres per poder persuadir el poble per a que el votessin. A Catalunya el treball es concentrava en la indústria però també al camp. A Ucraïna la majoria de la mà d'obra s'acumulava al camp, ja que la gran part de la població era agrícola.

L'últim dels apartats tractats en el treball és la mort, de la qual podem dir que era temuda per les tres societats. La gent creia molt en la vida després de la mort i procuraven enterrar les persones fent unes certes celebracions i sacrificis. Els funerals eren gairebé iguals, ja que primer es despedien del difunt a casa seva, anaven al temple i més tard, al cementiri on s'enterrava el difunt, tot i que hi ha uns certs elements que es diferenciaven. El color que hi predominava era el negre, la qual cosa no havia canviat al llarg del temps. Tot i així, no era el mateix un funeral d'un emperador o un noble que un funeral d'un pagès o un esclau. Un altre cop la riquesa marcava la diferència en les persones, fins i tot, quan aquestes ja estaven mortes.

Per tant, com a conclusió final, s'ha de dir que de els costums d'una de les primeres societats de les quals tenim dades històriques, la romana, estava ben ordenada i organitzada, s'han anat derivant fins a gairebé els nostres temps, sobretot als països que van ser romanitzats. Així mateix, Catalunya al segle XIX encara partia dels costums romanes, tot i que Ucraïna d'alguna manera també va agafar alguns d'aquests costums, ja sigui per la romanització indirecta mitjançant l'Imperi Bizantí, ja sigui amb el desenvolupament del transport en el segle XIX.

Des del meu punt de vista, els costums d'avui en dia s'han uniformat, ja que cada cop van desapareixent les religions, les quals s'emporten amb elles els ritus més importants. Tot i així, d'alguna manera o d'una altra, moltes de les societats segueixen els costums de l'antiga Roma, ja que va ser la primera societat, juntament amb Grècia, en imposar els drets i els deures, en construir aquelles carreteres tan ben fetes i aquells edificis tan espectaculars, l'educació i els estudis i la seva llengua que encara, evolucionada, seguim parlant.

14. Bibliografia

-Recursos impresos (llibres):

- Barrera, Andrés.*Casa, herencia y familia en la Cataluña rural*. Madrid: Alianza, S.A., 1990.
- Bonfante, Pietro.*Historia del derecho romano I*. Madrid: Revista de derecho privado, 1944.
- Carcopino, Jérôme, i. al. *La vida cotidiana en Roma en el apoyo del imperio*. Madrid: Temas de hoy,1998.
- Codoñer, Carmen, i Carlos Fernández-Corte.*Roma y su Imperio*. Barcelona: Anaya, 2000.
- Cornell,Tim, i John Matthews.*Roma-Legado de un imperio*. Madrid: Folio, 1993.
- Cuxart,Raimon. *Manuscrits de Pompeia*. Barcelona: Libergaf, S.L., 1994.
- Díaz, Fernando.*La vida cotidiana en la España romana*. Madrid : EDAF, 1995.
- Espinós, J., P. Masiá, and D. Sánchez. *Así vivían los romanos*. Madrid: Anaya, 1995.
- Espinós, Josefa, eial. *Así vivieron en la antigua Roma*. Madrid: Anaya, S.A, 2010.
- Fabre, Jaume, Josep M.Huertas, i Xavier Miserachis.*Cent anys de vida quotidiana a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1993.
- Franco de Espés, Carlos.*Así vivían en la España del Romanticismo*. Madrid: Anaya, S.A., 1994.
- Geografía d'Espanya - Ciències socials II*. Barcelona: Ayuda escolar, S.L.
- Grimal, Pierre. *La civilización romana*. Barcelona: Iberia, S.A., 1999.
- Liberati, Anna Maria, i Fabio Bourbon.*Roma antigua*. Pontevedra: Folio, S.A., 2005.
- Miguel, Armando de. *La vida cotidiana de los españoles en el siglo XX*. Barcelona: Planeta, S.A., 2001.
- Montanelli, Indro.*Història de Roma*. Barcelona: Columna Edicions, S.A., 2008.
- Paoli, Ugo Enrico, i al.*Urbs - La vida en la Roma antigua*. Barcelona: Iberia, S.A, 2000.
- Pounds, Norman. *La vida cotidiana: Historia de la cultura material*. 1a. Madrid: Libros de Historia, 2003.
- Veyne , Paul, and Francisco Pérez.*Historia de la vida privada*. Madrid: Santillana, S.A, 2001.
- Грушевський, М.С.Історія України. Донецьк: ТОВ , 2010.
- Толочко, П.П., i al. Етнічна Історія Давньої України. Київ: Колективна монографія, 2000.
- Толстоухов, А.В., i В.О. Зубанов. Україна/Європа - Хронологія розвідку. Київ: ТОВ, 2009.

-Recursos electrònics (llibres electrònics):

- Alonso, Miquel. "LLEURE I CULTURA. Les diversions de la societat del XIX. ." *Textos de literatura catalana (1833-1931)*. 12 July 2002. Web. 19 Des. 2011. <<http://www.xtec.es/~malons22/personal/teatrexix.htm>>.
- Cabanillas, Carlos. "La vida cotidiana en Roma." *Proyecto Gramaticus*. 2003. Web. 19 Des. 2011. <http://www.santiagoapostol.net/latin/vida_roma.html>.
- Comas, Imma. "El comportament funerari a Catalunya del segle XX." Feb. 2002. Web. 19 Des. 2011. <<http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/bitstream/10609/1160/1/20973tfc.pdf>>.
- "La vida privada de la familia romana." *La vida cotidiana en la Antigua Roma*. Hipernova.cl, 2007. Web. 19 Des. 2011. <<http://www.hipernova.cl/LibrosResumidos/Historia/LosRomanos/VidaCotidianaRoma.html>>.
- "La vida privada." *Laberint*. Web. 19 Des. 2011. <<http://www.xtec.cat/~sgiralt/labyrinthus/roma/vita/vitamarc.htm>>.
- Livraga , Jorge Ángel . "La vida cotidiana en la antigua Roma." *Nueva Acrópolis Panamá*. 2007. Web. 19 Des. 2011. <<http://www.acropolis.org.pa/gotas+M576534e9170.0.html>>.
- Martín , Cristina, Rubén Martínez, Elizabeth Martínez, and Aitor Martínez. "Les formes de vida dels burgesos i dels obrers al segle XIX." *Slideshare*. 2009. Web. 19 Des. 2011. <<http://www.slideshare.net/elypink/les-formes-de-vida-dels-burgesos-i-dels-obrers-al-segle-xix>>.
- Pagor, Yura. "Культура та побут населення України.." Pagor Studio, 2007. Web. 19 Des. 2011.
- "Roma: costumbres." *Imperio Romano*. Web. 19 Des. 2011. <<http://www.profesorenlinea.cl/universalhistoria/Roma/IMPERIOROMANO.htm>>.
- Soler i Mata, Joan. " A tall de presentació: memòria, cultura i vida quotidiana a la Catalunya rural." *Portal de publicacions*. Institut d'Estalvis Catalans, Web. 19 Des. 2011. <<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000031/00000079.pdf> >.
- "Ucraïna." *Enciclopèdia catalana*. Web. 19 Des. 2011. <http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0068156>.
- Ángeles, Maria de los. "Vida cotidiana y la sociabilidad de la nobleza catalana del siglo XVIII." *Revistes catalanes amb accés obert*. Universitat de Barcelona , 2008. Web. 19 Des. 2011. <<http://www.raco.cat/index.php/Pedralbes/article/viewFile/101735/166041>>.
- Боряк , Геннадій. "ВІДДІЛ ІСТОРИЇ УКРАЇНИ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ Ст.." *Український історичний журнал*. 2008. Web. 19 Des. 2011. < http://www.history.org.ua/index.php?urlcrnt=structure/select.php&dep=v_xix >.
- Вільшанська, О.Л.. "МОДА У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ ст.." 2010. Web. 19 Des. 2011. <<http://vuzlib.com/content/view/1791/52/> >.
- Греченко, В. А.. "XIX століття." *Исторические науки и археология*. 2010. Web. 19 Des. 2011. <<http://uchebnikfree.com/page/istkulturi/ist/ist-7--idz-ax237--nf-8.html>>.
- "Життя українців наприкінці XVIII – у першій половині ХІХ ст.." *Ukrmap Українська Карта*. 2001. Web. 19 Des. 2011. <<http://ukrmap.su/uk-uh9/1026.html>>.
- "Культура України першої половини ХІХ ст.." *Історія світової і вітчизняної культури*. 2008. Web. 19 Des. 2011. <<http://www.info-library.com.ua/books-text-2567.html> >.
- Лисак, Вікторія. "Традиційні цінності у повсякденному житті українського селянства у 1950–1960-х рр.." *Актуальні проблеми*. Гирич Я., 2009. Web. 19 Des. 2011. <<http://www-history.univer.kharkov.ua/book/Lisak%20V..pdf>>.

·"Одяг." *About Ukraine*. 2009. Web. 19 Des. 2011. <<http://about-ukraine.com/index.php?page=17>>.

·"Похоронна і поминальна обрядовість." *Зернятко*. 2011. Web. 19 Des. 2011.
<http://zernyatko.at.ua/publ/zvichaji_ta_obrjadi/pokhoroni/pokhoronna_i_pominalna_obrjadovist/20-1-0-200>.

·Ісаєвич, Я. Д. , and О. Р. Федорів. "Сімейний побут. Становище жінки." *ІЗБОРНИК*. Web. 19 Des. 2011. <<http://litopys.org.ua/istkult2/ikult207.htm>>.

-Fonts orals:

·Yevdokia Fedoryshyn (àvia)

·Maria Shyroкова (àvia)

·Anatoliy Fedoryshyn (pare)

·Natalia Fedoryshyn (mare)

ANNEXOS

1. Índex

2. INTRODUCCIÓ A LES SOCIETATS.....	3
2.1. Roma.....	3
2.2. Catalunya.....	4
2.3. Ucraïna.....	4
3. COSTUMS: LA FAMÍLIA.....	5
3.1. Roma.....	5
3.2. Catalunya.....	6
3.3. Ucraïna.....	7
4. COSTUMS: LES CLASSES SOCIALS.....	8
4.1. Roma.....	8
4.2. Catalunya.....	8
5. COSTUMS: EL MENJAR.....	9
5.1. Roma.....	9
5.2. Catalunya.....	9
5.3. Ucraïna.....	9
6. COSTUMS: LA VESTIMENTA.....	10
6.1. Roma.....	10
6.2. Catalunya.....	10
6.3. Ucraïna.....	10
7. COSTUMS: EL TEMPS LLIURE.....	11
7.1. Roma.....	11
7.2. Catalunya.....	14
7.3. Ucraïna.....	16
8. COSTUMS: LA CASA.....	18
8.1. Roma.....	18
8.2. Ucraïna.....	19
9. COSTUMS: LA VIDA FORA DE CASA.....	20
9.1. Roma.....	20
9.2. Catalunya.....	21
9.3. Ucraïna.....	21

2. Introducció a les societats

2.1. Roma

La lloba alimentant a Ròmul i Rem, dos germans que van ser els fundadors de Roma. ¹

El mapa representa tots els territoris romanitzats sota l'Imperi Romà²

¹"Ancient Rome." *Wikipedia*. Web. 29 Des. 2011. <http://en.wikipedia.org/wiki/Ancient_Rome>.

²"Government of Rome." *Bilingue Sauces*. Web. 29 Des. 2011. <http://bilinguesauces2.blogspot.com/2011_06_01_archive.html>.

2.2. Catalunya

Bandera catalana, una faixada amb cinc faixes grogues i quatre de vermelles, totes del mateix gruix.¹

Mapa de Catalunya, el qual mostra les quatre províncies (Tarragona, Barcelona, Lleida i Girona). Es pot veure que Catalunya comparteix les seves fronteres amb la comunitat autònoma d'Aragó, Andorra i França.²

2.3. Ucraïna

Mapa d'Ucraïna, en el qual es pot veure que se situa al costat de Rússia, Bielorrússia, Polònia, Eslovàquia, Moldàvia, Romania...i és banyat pel Mar Negre.³

Bandera ucraïnesa, el color blau simbolitza el cel d'aquest color i el color groc, les terres conreades.⁴

¹ "Mi Catalunya." *Vehementemente*. Web. 29 Des. 2011. <<http://dinmax.blogspot.com/2010/07/mi-catalunya.html>>.

² Valderas, Xavier. "Reflexiones sobre el simulacro independentista." Web. 29 Des. 2011. <<http://xavier-valderas.blogspot.com/2009/12/reflexiones-sobre-el-simulacro-de.html>>.

³ "Introducción Ucrania." Web. 29 Des. 2011. <<http://palotic.es/ciudadanos/?tag=ucrania>>.

⁴ Web. 29 Des. 2011. <<http://www.coleccion-internacional.com/index.html>>.

3. Costums: la família

3.1. Roma

Nivell d'estudis	Edat dels alumnes	Nom del professor	Plans d'estudi	Lloc	Metodologia
Elemental (primari)	7 – 11 (Per a pobres hi havia escoles gratuïtes)	<i>Ludi magister</i> o <i>litterator</i>	Lectura, escriptura, contes i memoritzacions. També aprenien la Llei de les Dotze Taules. <u>Objectiu:</u> cultura bàsica i actitud cívica.	<i>Pergulae</i> = <i>Tabernae</i> = Botigues	Memorització, càstigs corporals (s'utilitzava la <i>fèrula</i>)
Mitjà (secundari)	12 -16 (rics o privilegiats)	<i>Grammaticus</i>	Explicacions de poetes grecs i romans. Es perseguia el perfecte domini de la llengua.	<i>Tabernae</i> al llarg del fòrum.	Comentari total de text, gramàtica, història, mitologia, geografia, memorització.
Superior (universitari)	17 -20	<i>Rethor</i>	Oratoria: regles, fòrmules, discursos, declaracions.	Pòrtics del fòrum.	Exercicis pràctics.

Taula que indica els tres nivells en els que estaven dividits els estudis, les matèries que s'estudiaven i la metodologia que s'aplicava a cada nivell.¹

Imatge que ens mostra el matrimoni romà. Veiem l'home vestit amb una toga blanca i la dona amb una túnica vermella.²

¹Fedoryshyn, Yuliya. "Costums: la família (Roma) - L'educació i l'escola." *Comparació de la vida quotidiana a la Roma antiga, Catalunya i Ucraïna al segle XIX*. Cervera: . p. 11.

²"Alfabeto Romano." PROEL, Web. 27 Des. 2011. <<http://www.proel.org/index.php?pagina=alfabetos/romano>>.

3.2. Catalunya

Estudis	Matèries estudiades
Escola primària	Llengua, Física, Geometria, Geografia, Història.
Escola secundària	Llatí, Grec, Geografia, Retòrica, Poètica, Àlgebra, Geometria, Psicologia, Lògica, Llengua.
Estudis universitaris	Teologia, Dret, Ciències Exactes, Física, Naturals, Medicina, Filosofia, Lletres, Enginyeria, Belles Arts, Notariat.

Taula que indica els tres nivells en els que es dividia l'ensenyament català al segle XIX.¹

Fotografia d'una boda catalana del segle XIX en la que podem veure el nuvi vestit de negre i la núvia de blanc. Per tant, es tracta d'un casament d'una família benestant.²

¹Fedoryshyn, Yuliya. "Costums: la família (Catalunya) - L'educació i l'escola." *Comparació de la vida quotidiana a la Roma antiga, Catalunya i Ucraïna al segle XIX*. Cervera: . p.15.

² Blanco, Letícia. "Novias de principios del siglo XX." *Love notes*. 26 Oct. 2009. Web. 27 Dec. 2011. <<http://www.vintageandchiclove.com/2009/10/novias-de-principios-del-siglo-xx.html>>.

3.2. Ucraïna

Estudis	Edat	Matèries
<i>Почадкова школа</i> (Escola primària)	De 6 a 10	Llegir, escriure, recitar poemes, música.
<i>Старша школа</i> (Escola secundària)	De 10 a 16	Geografia, matemàtiques, llengües, història, àlgebra, química, física, biologia, gimnàsia, música, astronomia, cosmologia, .
<i>Університет</i> (Universitat)	A partir de 16	Les matèries depenien de la carrera que es volia cursar.

Taula que mostra les diferents etapes de l'ensenyament i les matèries que s'hi estudiaven.

Aquesta imatge ens mostra dos nuvis, probablement abans de casar-se. La noia va vestida amb una camisa blanca brodada i una faldilla blanca i vermella, també brodada. A sobre porta una manta i una corona feta amb fulles i flors al cap. El noi porta els típics pantalons que portaven els homes, una camisa blanca brodada i una manta a sobre. Al cap porta un barret decorat amb fulles i branques dels arbres.¹

¹ 1 "Весілля." *Про Україну*. 2009. Web. 27 Des. 2011. <<http://about-ukraine.com/index.php?text=142>>

4. Costums: les classes socials

4.1. Roma

Representació de dues de les classes socials romanes: els patricis (a l'esquerra) i els plebeus (a la dreta). Podem veure la seva diferència pel tipus de vestimenta que porten.¹

Representació de tres esclaus treballant a casa d'un patrici.²

4.2. Catalunya

Aquesta imatge ens mostra una clara diferència de classes socials que hi havia a Catalunya en el segle XIX.

Podem veure una dona assentada en una cadira, la qual pertany a la classe més alta, és a dir, la noblesa. L'home que està dret pertany a la burgesia industrial. Les dones que estan darrere la dona noble són les seves criades, per tant, les artesanes, igual que els nois que estan a l'esquerra de la imatge, al darrere del burgès.³

¹ "Patricios i plebeyos." *Historia de Roma*. Web. 27 Des. 2011. <<http://www.historia-roma.com/06-patricios-y-plebeyos.php>>.

² "Els oficis de l'antiga Roma." *Clàssics a la romana*. Web. 27 Des. 2011. <<http://classicalaromana.blogspot.com/2011/06/els-oficis-de-lantiga-roma.html>>.

³ *Espanya segle XIX*. 2008. Web. 27 Des. 2011. <<http://www.xtec.es/~aguiu1/socials/hist11.htm>>.

5. Costums: el menjar

5.1. Roma

El garum romà (la salsa).¹

5.2. Catalunya

Pa amb tomàquet.²

Paella d'arròs.³

5.3 Ucraïna

Борщ juntament amb pa, llet i bolets.⁴

Голубці.⁵

¹ "Ración de historia: Garum, la salsa del Imperio Romano." *El blog de la Lombucagua*. Web. 27 Des. 2011. <<http://lomlucagua.blogspot.com/2010/07/toda-civilizacion-que-se-precie-de.html>>.

² "Pa amb tomàquet." *Sense embuts*. 2011. Web. 27 Des. 2011. <<http://jaumepros.blogspot.com/2007/11/pa-amb-tomquet.html>>.

³ "Arròs a la marinera." *Farcint la faixa*. Web. 27 Des. 2011. <<http://farcintfaixa.blogspot.com/2009/02/jornada-de-la-galera-i-lostra-rissada.html>>.

⁴ "Борщ український с пампушками." *Українська кухня*. 2010. Web. 27 Des. 2011. <<http://soneta.ru/secretcook/Blogs/HoholKitchen/Default.aspx>>.

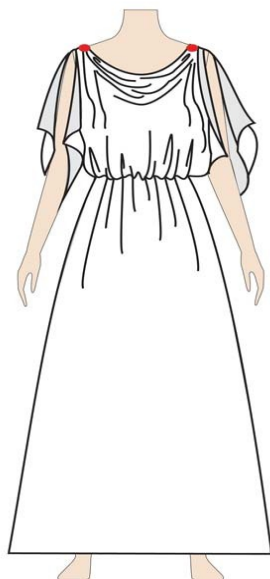
⁵ Голубці з квасолею з квашеної капусти. Web. 27 Des. 2011.

6. Costums: la vestimenta

6.1. Roma

La toga romana.¹

La túnica romana.²

6.2. Catalunya

Els vestits de les dones nobles i burgeses a Catalunya.³

6.3 Ucraïna

La vestimenta brodada tant dels homes com de les dones. Representació d'una família pagesa.⁴

¹ "Toga (vestimenta)." *Wikipedia*. Web. 27 Des. 2011. <[http://es.wikipedia.org/wiki/Toga_\(vestimenta\)](http://es.wikipedia.org/wiki/Toga_(vestimenta))>.

² "Túnica romana larga." *Entretelas (vestuario)*. Web. 27 Des. 2011. <<http://www.entretelasvestuario.com/traje.php?id=14>>.

³ "La burgesía." *Bloc de fotos de barcelona*. Web. 27 Dec. 2011. <<http://fotosdebarcelona.com/blog/?p=138>>.

⁴ "Регіональні риси традиційного вбрання українців XIX — початку XX ст.." *Одяг*. Web. 27 Dec. 2011. <<http://about-ukraine.com/index.php?text=39>>.

7. Costums: el temps lliure

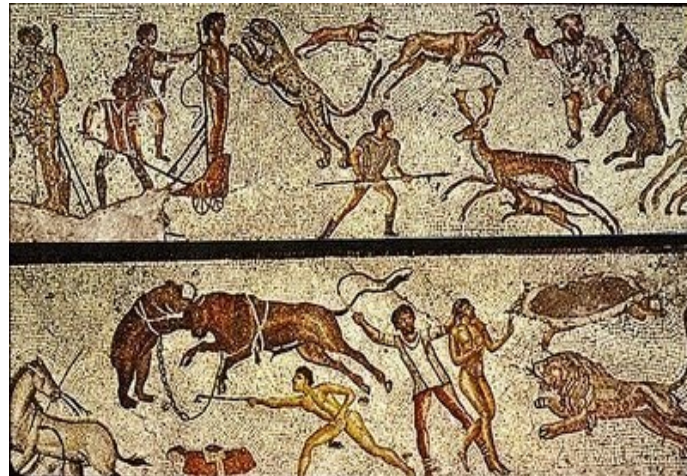
7.1. Roma

El teatre de Mèrida, un dels teatres on es representaven els espectacles teatrals.¹

Mosaic representat en un dels circs de l'Imperi romà. Representa l'*auriga* que condueix el seu carro amb els cavalls.²

Mosaic representat en un dels amfiteatres romans. Mostra les *venationes*, lluita entre els homes i les bèsties.³

¹ "Comença la funció." *L'ombra d'un somni*. Web. 29 Des. 2011.

<<http://lombradunsomni.blogspot.com/2011/05/comenca-la-funcio.html>>.

² "Circ romà." *Flickr*. Web. 29 Dec. 2011. <<http://www.flickr.com/photos/sebastiagiralt/sets/72157601480858299/>>.

³ "La cacera en el anfiteatro." *Ignoria*. Web. 29 Dec. 2011. <<http://bibliotecaignoria.blogspot.com/2011/02/roland-auguet-la-caceria-en-el.html>>.

- Programa dels jocs al Colosseu:

Primer dia, <i>Venationes</i>	1. Entrada de l'emperador i dels alts dignataris, enmig de les ovacions del públic.	2. Desfilada de les feres.	3. Cacera de feres. Similacres de caceres.	4. Lluita de feres. S'oposaven feres diferents.
Segon dia, <i>Munera</i>	1. Desfilada de gladiadors. Vestits d'or i porpa, desfilaven aparellats. Els acompanyava la música d'una fanfàrria de vent i percussió i un orgue hidràulic.	2. Sorteig de parelles de gladiadors, <i>probatio armorum</i> o examen d'armes i exercicis d'escalfament, en que cada combatent feia gala de la seva habilitat personal amb les armes.	3. Lluita de gladiadors.	
Tercer dia, <i>Naumàquia</i>	1. Naumàquia.			

- Festivitats i celebracions anuals

El calendari romà i les seves celebracions estaven molt lligades amb els fets religiosos. Algunes de les festes són les següents:

· 1 de gener: **Festes anuals.** Era una festa en honor del déu Janus, que era el déu dels inicis i dels finals de les portes. En aquest dia els ciutadans feien ofrenes com vi, fruita, encens i un pastís anomenat *janual* quan anaven al Capitoli.

· 15 de febrer: **Lupercalia.** Era una festa en honor de la lloba que va salvar Ròmul i Rem. Eren festes de purificació, relacionades amb el camp i la fecunditat. Cada any entre els ciutadans s'elegien uns quants sacerdots, que eren els més savis de la ciutats i havien de representar els adolescents que sobreviuen en la caça durant el temps de la seva iniciació en l'edat adulta. Aquests sacerdots corrien nus pels carrers i colpejaven amb corretges de cuir de bou aquells que desitjaven tenir fills, ramats o bones collites. Se sacrificaven uns bous i amb la seva sang es purificava el territori. Es practicaven ritus per a que el déu Pan protegís els camps.

· 13 a 21 de febrer: **Parentalia.** Eren festes dedicades als difunts de la família. Durant la celebració es tancaven els temples, no se celebraven els casaments ni es feien negocis. Es reunien els parents, es visitaven les tombes, es feien sacrificis i ofrenes i, posteriorment, un àpat.

· 1 de març: **Matronalia.** Era una festa dedicada a les mares.

· 21 d'abril: **Parilia.** Festa en què es commemorava la fundació de la ciutat de Roma. Al matí anaven al mont Palatí i se sacrificaven animals, els quals després eren menjats en un gran banquet. Cap al vespre s'encenien fogueres i els criadors de bestiar saltaven tres vegades per sobre per demanar salut pels seus ramats.

· Del 17 al 23 de desembre: **Saturnalia.** Eren unes festes en honor a Saturn, déu de l'agricultura i les collites. En aquestes festes se celebrava el solstici d'hivern. Les celebracions s'obrien tallant la cinta

de llana que s'ostenia l'estàtua del déu Saturn durant tot l'any per a que no s'escapés de la ciutat.

A continuació, se celebrava un sacrifici al seu honor al temple del Fòrum i es continuava amb un banquet públic al qual podia assistir el poble. Amb motiu d'aquesta data, s'enviaven felicitacions, la gent s'intercanviava regals i era costum que els amos celebressin un àpat amb els esclaus, durant el qual, de vegades, el propietari, fins i tot, servia els esclaus.

Per poder participar en les commemoracions, les activitats de la ciutat es paralyzaven. Es tancaven els comerços, les escoles, els tribunals, s'otorgava la llibertat als presos i se susprenien les execucions als condemnats a mort. Per a que hi hagués felicitat entre els ciutadans, es feien loteries i altres sortejos i la gent jugava i apostava en públic. A més a més, assistien als amfiteatres als combats de gladiadors.

La gent vestia la seva millor roba per poder assistir als banquets i deixava les seves togues per posar-se roba més festiva.

Imatge que mostra la gent sota els efectes d'alcohol, tot desordenat pel terra i rialles per tot arreu.¹

---

¹ "Io, Saturnalia." *No Gods, No Masters*. 2011. Web. 28 Dec. 2011. <<http://nomastersscrow.blogspot.com/2011/12/io-saturnalia.html>>.

7.2. Catalunya

Aquesta imatge mostra un dels cafès d'aquella època. Podem veure que hi ha gent de totes les classes socials: els burgesos, els pobres, nens vagabundejant... Podem observar que el tipus de vestir marca les diferències socials.¹

La imatge ens mostra un espectacle de la tauromàquia, on podem veure el bou atacant els homes.²

Els burgesos acomodats i els nobles anant al teatre.³

¹ "Grabado del Café Suizo publicado en The News en el siglo XIX." *madridpedia.com*. 2007. Web. 28 Des. 2011. <<http://www.madridpedia.com/fotografias/grabado-del-cafe-suizo-publicado-en-the-news-en-el-siglo-xix>>.

² Caballé, Xavier. "Historia de la conmocion de Barcelona en la noche del 25 al 26 de julio de 1835." *Diari d'un llibre vell*. Web. 28 Des. 2011. <<http://www.llibrevell.cat/wp/historia-de-la-conmocion-de-barcelona-en-la-noche-del-25-al-26-de-julio-de-1835/>>.

³ *Anarcofemèrides*. Web. 28 Des. 2011. <<http://anarcofemerides.balearweb.net/page/37>>.

- Festivitats i celebracions anuals:

El calendari català del segle XIX estava lligat amb les festes religioses, tot i que també hi havia festes que no feien referència a la religió com les festes majors.

·31 de desembre- 1 de gener: Cap d'Any. En aquest dia les famílies es reunien per celebrar junts la transició d'un any a un altre. Menjaven molt i beuien vi.

·6 de gener: Reis Mags. Festa en la que es considerava que els tres reis mags portaven regals als nens mentre aquests dormien.

·Durant el mes de febrer: Carnaval. La gent es disfressava de diferents personatges. Eren festes de disbauxa, de crítica social, de disfresses, rutes i festa al carrer previs a l'arribada de la Quaresma.

·23 d'abril: Sant Jordi. En aquest dia es regalaven llibres als homes i flors a les dones.

·1 de maig: El dia del treballador. Els treballadors tenien un dia lliure i no anaven a treballar.

·Dia de la mare.

·23 de juny: Sant Joan. Es reunien i feien una gran foguera, en la qual cremaven tot el que no volien i alguns, fins i tot, saltaven a través d'aquesta intentant no cremar-se.

·31 d'octubre: Castanyada. Es menjava castanyes, es disfressava de diferents personatges que es considerava que feien por i s'anava al cementiri a visitar les tombes dels familiars morts.

·25 de desembre: Nadal. En aquest dia els familiars regalaven regals els uns als altres i es reunien en un banquet-sopar en el qual parlaven, menjaven i beuien. A més a més menjaven turrons i un gall d'indi.

7.3. Ucraïna

Representació d'un vas típic ucrainès (кружка) des del qual bevien el квас.¹

Бочка, barril on s'abocava el квас i la cervesa.²

Гонак, una dansa nacional ucrainesa.³

¹ "Русский квас." 2011. Web. 28 Des. 2011. <<http://www.kvasdrink.ru/>>.

² "Artisan Wooden Barrel, Mini Wine Keg, Small Oak Cask, Decorative Wood Barrels, Miniature Oak Kegs, Wine Casks Sale." Web. 28 Des. 2011. <<http://www.artisanbarrels.info/>>.

³ "Заслужений ансамбль танцю України "Юність", Львів." Web. 28 Des. 2011. <<http://etnovyr.com.ua/uk/history/participant/?profileid=24>>.

- Festivitats i celebracions anuals:

·31 de desembre- 1 de gener: *Новий Рік (Cap d'Any)* . En aquest dia les famílies es reunien per celebrar junts la transició d'un any a un altre. Menjaven i bebiem molt.

·6 de gener: *Різдво (Nadal)*. En aquest dia es reunien els familiars en un gran sopar o banquet. S'havia de tenir 12 plats amb menjar diferent a la taula, la qual cosa simbolitzava els dotze apòstols. S'ensenien les espelmes que hi havia per tota la casa i es posava a menjar després de resar. Quan acabaven de sopar, cantaven les nades i s'anava d'una casa a una altra a recitar poemes de nadal.

·8 de març: *День жінки (Dia de les dones.)* En aquest dia els homes regalaven les flors a les dones.

·1 de maig: *День робітника (El dia del treballador)*. Els treballadors tenien un dia lliure i no anaven a treballar.

·*День Матері (Dia de la mare)*.

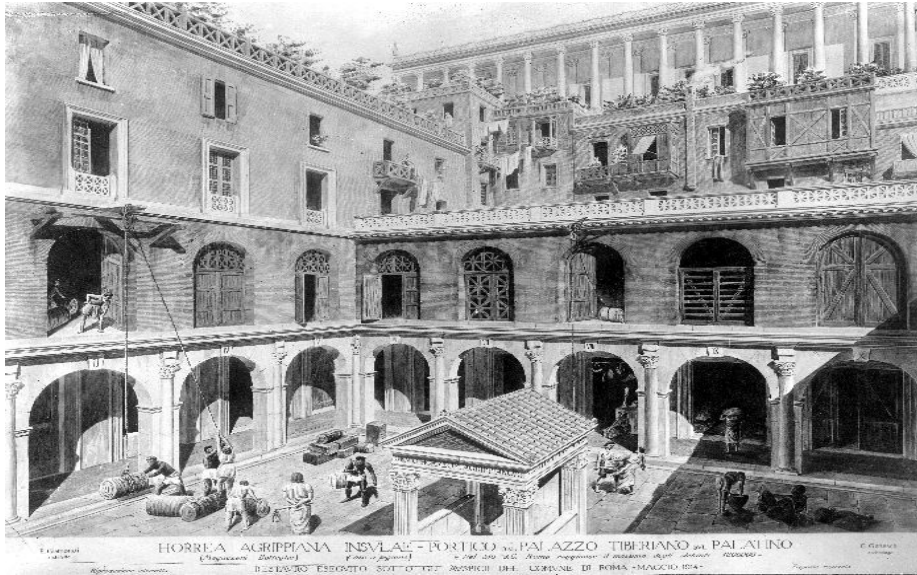
·7 de juliol: *Івана Купала (Sant Joan)*. En aquest dia la gent es reunia al costat d'un riu o d'un llac per fer el ritual, feien fogueres i practicaven diferents balls.

·31 d'octubre: *Castanyada*. En aquest dia la gent anava al cementiri a visitar les tombes dels seus avantpassats morts i els hi feien ofrenes com la fruita o altres aliments. Es netejaven les tombes i s'hi posaven les espelmes.

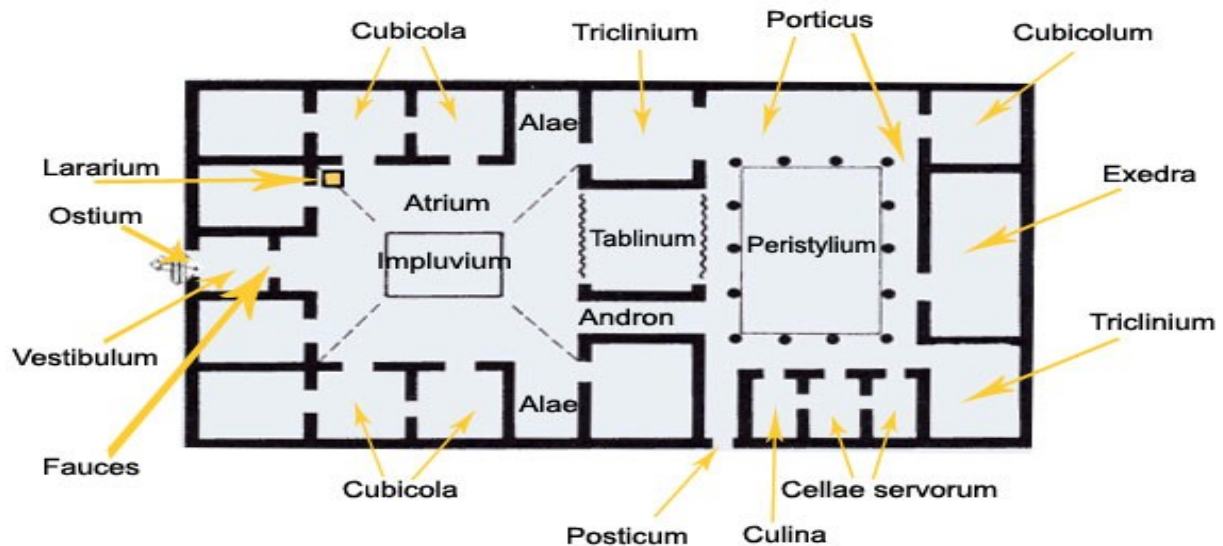
·19 de desembre: *Святого Миколая (Sant Nicolau)*. Es creia en que el Sant Nicolau portava els regals als nens mentre aquests dormien, però en realitat eren els pares que els hi posaven regals sota el coixí o sota l'arbre de nadal.

8. Costums: la casa

8.1. Roma

La *insulae* romana. Podem veure que comprèn una sèrie de plantes que es divideixen en habitacions, algunes de les quals no tenen ni finestres. L'edifici constitueix un quadrat, dins del qual es troba el pati central. A la primera planta hi havia situades les *tabernae*.¹

Les parts en les que està dividida una domus romana.²

¹ "Horrea Agrippiana." *American Academy in Rome*. Web. 28 Des. 2011.
<<http://aarome.idra.info/result/title/description/Horrea+Agrippiana+%3B+insulae+%3B+portico+del+Palazzo+tiberiano+sul+Palatino+>>.

² "LA CASA ROMANA: LA DOMUS EN IMÁGENES." *Magister Dixit*. Web. 28 Des. 2011.
<<http://latinpraves.blogspot.com/2011/01/la-casa-romana-la-domus-en-imagenes.html>>.

8.2. Ucraïna

Les dues imatges ens mostren la casa de camp ucraïnesa. Com podem veure les finestres eren petites, però la llum hi entrava igualment. Estaven tapades amb tovallons brodats i, molts cops, a la part superior de la finestra s'hi posava una icona. Els bancs que estaven al costats de les parets servien per dormir i sobre la taula es cuinava i es menjava.¹

La imatge representa una casa de camp ucraïnesa del segle XIX. Eren cases petites i la majoria estaven cobertes amb fenc. La valla que protegia la casa era feta de fusta. Aquí es pot veure un carro que està aparcat fora de la valla, que servia per transportar mercaderies i persones.²

¹ "Народне житло." Про Україну, Web. 28 Des. 2011. <<http://about-ukraine.com/index.php?text=102>>.

² "Народне житло." Про Україну, Web. 28 Des. 2011. <<http://about-ukraine.com/index.php?text=102>>.

9. Costums: la vida fora de casa

9.1. Roma

Botiga de coixins, mitjan segle I.¹

La venedora de perfums.²

El carnisser tallant la carn dins de la *tabernae*.³

¹ "Feines femenines Roma." *Pandora, el portal de la dona a l'antigüitat*. Web. 29 Des. 2011. <<http://www.xtec.cat/~mgarci10/roma/feinesfemeninesroma.htm>>.

² "Feines femenines Roma." *Pandora, el portal de la dona a l'antigüitat*. Web. 29 Des. 2011. <<http://www.xtec.cat/~mgarci10/roma/feinesfemeninesroma.htm>>.

³ "Feines femenines Roma." *Pandora, el portal de la dona a l'antigüitat*. Web. 29 Des. 2011. <<http://www.xtec.cat/~mgarci10/roma/feinesfemeninesroma.htm>>.

9.2. Catalunya

Les dones treballant a la fàbrica tèxtil.¹

9.3. Ucraïna

Gent del camp treballant de collidors de fenc, per poder-lo emmagatzemar per l'hivern com a aliment del bestiar.²

Una pagesa portant aigua des del pou que se situava lluny de casa seva.

¹ "Catalunya contemporània." *Sapiens*. Web. 29 Des. 2011. <<http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/etiqueta/catalunya-contemporania/page/13/>>.

² "Campesinos y campesinas de Ucrania del siglo XIX." *Taringa*. Web. 29 Dec. 2011. <http://www.taringa.net/posts/imagenes/1924155/Campesinos-y-campesinas-de-Ucrania-del-siglo-XIX-_1882_.html>.